

Spis treści

Spis treści	1
Informacja o badaniu.....	3
Zlecniodawca i wykonawca badania	3
Opis próby	3
Informacja o realizacji terenowej badania	4
Młodzież a substancje psychoaktywne	4
Palenie papierosów.....	5
Picie alkoholu.....	7
Używanie narkotyków, środków odurzających	13
Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży	19
Cele i dążenia życiowe młodzieży	19
Wyobrażenia na temat własnego życia za 10 – 15 lat.....	21
Co dalej po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej?	32
Ocena możliwości zdobycia pracy	36
Młodzież a szkoła.....	43
Ocena szkoły	43
Ocena wyboru szkoły	44
Ocena nauczycieli	46
Uczęszczanie na lekcje religii	50
Prawa ucznia	52
Rola samorządu szkolnego.....	53
Przemoc w szkole i inne zjawiska niepożądane.....	58
Młodzież o polityce i demokracji.....	66
Stosunek do demokracji jako formy rządów	66
Opinie o partiach politycznych	71
Ocena funkcjonowania polskiej demokracji	72
Ocena przeszłości.....	76
Stosunek do politycznej roli Kościoła.....	77
Opinie o dekomunizacji	78
Młodzież o integracji Polski z Unią Europejską	79
Zainteresowanie polityką i deklarowane poglądy polityczne	81
Zainteresowanie polityką	81
Przewidywanie dotyczące ewentualnego członkostwa w partii politycznej.....	81
Deklarowane poglądy polityczne	83
Sympatie polityczne młodzieży	84
Młodzież wobec przemian gospodarczych	85
Stosunek do nierówności dochodów i ludzi bogatych	85
Państwo a gospodarka	88
Stosunek do pomocy społecznej	91
Preferowany system podatkowy.....	92
Praca zarobkowa i stosunek do pieniędzy młodzieży szkół ponadpodstawowych.....	93
Praca zarobkowa młodzieży	93
Przedsiębiorczość, stosunek do pieniędzy	97
Dochody i wydatki uczącej się młodzieży	101
Ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży	107
Pozycja społeczna rodziców i ocena warunków materialnych własnych rodzin	107
Stan posiadania młodych ludzi.....	111

Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków	114
Sytuacja rodzinna	114
Stosunki z rodzicami i rodzeństwem.....	115
Stosunki z nauczycielami i kolegami	117
Ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym.....	118
Znaczący inni - rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy	120
Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży	124
Tematy rozmów z rodzicami.....	126
Dom rodzinny a polityka.....	128
Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia	134
Deklarowana przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów itp.	134
Kontakt z sektami i alternatywnymi ruchami religijnymi.....	136
Wyznawane wartości i „orientacja życiowa” młodzieży	138
Religijność młodzieży	141
Grupy odniesienia definiowane przez skalę ocen szkolnych	143
Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży	144
Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych	144
Deklarowana znajomość języków obcych	146
Deklarowane korzystanie z wybranych mediów.....	148
Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych.....	152

Informacja o badaniu

Zlecniodawca i wykonawca badania

Badanie „Młodzież 2003”, którego wyniki omawiane są w niniejszym raporcie, zrealizowane zostało przez Centrum Badania Opinii Społecznej na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

Opis próby

Badaniem „Młodzież 2003” objęto młodzież uczęszczającą do ostatnich klas ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych szkół dziennych młodzieżowych (bez szkół specjalnych), na podbudowie programowej szkoły podstawowej lub gimnazjum.

Uwzględniono cztery typy szkół:

- licea ogólnokształcące
- licea zawodowe, techniczne i profilowane
- technika
- zasadnicze szkoły zawodowe

oraz podział na cztery klasy miejscowości:

- miasta liczące powyżej 100 tys. mieszkańców
- miasta liczące 20-100 tys. mieszkańców
- miasta liczące do 20 tys. mieszkańców
- wieś

Szkoły publiczne losowano proporcjonalnie do liczebności warstw, gdzie warstwy stanowiły poszczególne typy szkół w podziale na klasy miejscowości (łącznie 16 warstw). Szkoły niepubliczne losowano bez podziału na warstwy.

Jeśli w wylosowanej szkole była więcej niż jedna klasa programowo ostatnia, to dokonywano losowania jednej klasy do badania. W każdej klasie badaniem objęto wszystkich uczniów obecnych w szkole w dniu badania.

W liceach profilowanych na podbudowie programowej gimnazjum nie ma jeszcze klas programowo ostatnich. Jest to nowy, powstały po reformie, rodzaj kształcenia. Dlatego też

jeśli w wylosowanym liceum nie było kontynuacji nauki na podbudowie programowej szkoły podstawowej, za klasę ostatnią uznawano klasę drugą na podbudowie programowej gimnazjum. Nie była to klasa ostatnia programowo, lecz w tym rodzaju szkoły obecnie ostatnia.

Uzyskana, jednak ze względu na fakt, iż do roku 1996 włącznie wyniki badań młodzieży realizowane przez CBOS nie były poddawane ważeniu, do porównywania wyników w niniejszym raporcie zestawiono dane surowe z badania.

Informacja o realizacji terenowej badania

Badanie „Młodzież 2003” zrealizowano wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (publiczne licea ogólnokształcące, publiczne licea zawodowe, techniczne i profilowane, publiczne technika, publiczne zasadnicze szkoły zawodowe, prywatne licea ogólnokształcące). Badaniem objęto 55 szkół publicznych i 10 szkół niepublicznych.

Wywiady z uczniami przeprowadzono metodą audytoryjną w dniach od 2 do 12 grudnia 2003 roku. Łącznie zrealizowano 1323 ankiety. Średnio na klasę zrealizowano 20 ankiet.

Młodzież a substancje psychoaktywne

W latach 1992, 1994 i 1996 CBOS w ramach zadań statutowych badał rozpowszechnienie konsumpcji używek wśród młodzieży trzecich klas liceów ogólnokształcących i zawodowych, techników oraz zasadniczych szkół zawodowych. W roku 1999 takie samo badanie zostało wykonane na zlecenie Instytutu Psychiatrii i Neurologii, a w roku 2003 - na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Dzięki temu dysponujemy porównywalnymi danymi umożliwiającymi pokazanie dynamiki rozwoju zjawiska używania przez polską młodzież substancji psychoaktywnych w ciągu minionych jedenastu lat¹.

¹ W rozdziale porównano wyniki badań zrealizowanych przez Centrum Badania Opinii Społecznej na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii w 2003 roku i na zlecenie Instytutu Psychiatrii i Neurologii w roku 1999 z wynikami wcześniejszych badań CBOS. W zestawieniach pominięto braki danych. **Niniejszy rozdział opracowany został w Instytucie Psychiatrii i Neurologii.**

Palenie papierosów

W latach dziewięćdziesiątych, mimo ogromnego wzrostu podaży papierosów, a także intensywnych działań zmierzających do ich promowania przez bardzo efektowną i wszechobecną reklamę, proporcje młodzieży zachowującej abstynencję od papierosów utrzymywały się na tym samym poziomie. Z intensywną promocją wyrobów tytoniowych skutecznie konkurowała bardzo widoczna kampania antynikotynowa, która adresowana była głównie do dorosłej populacji i zapewne miała wpływ na zmniejszenie konsumpcji papierosów wśród dorosłych. Do roku 1996 odsetki uczniów niepalących utrzymywały się na tym samym poziomie. Jednak już w 1999 roku odnotowano 6-punktowy spadek odsetka abstynentów, a w 2003 roku - kolejny 4-punktowy. Odsetki tak zwanych regularnych palaczy rosły w pierwszej połowie i w końcu lat dziewięćdziesiątych. Ich liczba zwiększyła się z 23% w roku 1992 do 30% w roku 1999. W ostatnim badaniu (z roku 2003) nie zarejestrowano dalszego widocznego wzrostu.

Tabela 1

Czy palisz papierosy?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badanie KBPN
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
	w procentach				
Tak, regularnie	23	27	25	30	31
Tak, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach	18	15	15	17	18
Nie	59	58	60	54	50

Przez wszystkie lata wśród młodzieży niepalącej dominowały dziewczęta. W 2003 roku było ich 53% wobec 48% w grupie chłopców. Warto jednak podkreślić wyraźny trend zmniejszania się różnic między dziewczętami a chłopcami. W 1994 roku różnica ta wyrażała się w proporcji 49% do 67%. W minionych jedenastu latach ogólnemu wzrostowi odsetka palaczy i raczej stabilnym proporcjom regularnych palaczy wśród chłopców towarzyszył bardziej widoczny wzrost odsetka palących dziewcząt, szczególnie tych sięgających po papierosy regularnie. Wzrost ten zaznaczył się wyraziście pod koniec lat dziewięćdziesiątych.

Abstynenci nikotynowi najczęściej uczą się w liceach ogólnokształcących, jednak można zauważyć spadek ich liczby z 70% w 1994 roku do 56% w roku 2003. Warto

zaznaczyć, że w badaniu realizowanym w 2003 roku wprowadzono nową kategorię: „prywatne liceum ogólnokształcące”. Uczniowie z liceów prywatnych znacznie rzadziej niż ich koledzy z liceów publicznych są abstynentami. W tej kategorii szkół w badaniu odnotowano 44% uczniów niepalących, co jest wynikiem zbliżonym do 41% niepalących w zasadniczych szkołach zawodowych.

W zasadniczych szkołach zawodowych przez wszystkie lata odnotowywano najniższe odsetki uczniów niepalących. Podobnie jak we wszystkich kategoriach szkół odsetki te zmniejszały się wraz z upływem czasu. Jednak niekorzystne zmiany w liceach były intensywniejsze (szczególnie w latach 1999 i 2003), co spowodowało zmniejszenie się dystansu między poziomem rozpowszechnienia palenia w liceach i zasadniczych szkołach zawodowych.

Regularne palenie papierosów, odnotowane we wszystkich czterech badaniach, jest zachowaniem najczęściej występującym w zasadniczych szkołach zawodowych. Od 1994 roku odsetek palących regularnie wzrósł tam o 12 punktów i w 2003 roku wynosił 42%. W publicznych liceach ogólnokształcących w tym samym okresie odnotowano 14-punktowy przyrost regularnych palaczy (do 24%). Uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących swoimi postawami wobec palenia najbardziej przypominają młodzież z zasadniczych szkół zawodowych. W tej kategorii szkół do regularnego palenia przyznaje się 35% uczniów, czyli więcej niż w technikach i liceach zawodowych.

Jeśli definiować status rodziny przez wykształcenie rodziców i warunki materialne, to analiza wpływu tych czynników nie daje oczekiwanych jasnych zależności. Na przykład w roku 2003 warunki materialne nie różnicowały abstynentów. Ich wpływ zaznaczył się w badaniach wcześniejszych (z lat 1994 i 1996): im niższy status materialny, tym większy odsetek niepalących. W tych samych latach status materialny różnicował także regularne palenie papierosów. Osoby oceniające swoje warunki materialne jako dobre częściej paliły regularnie. W badaniu z 2003 roku proporcje palaczy w trzech kategoriach warunków materialnych (złe, średnie, dobre) były prawie identyczne, odpowiednio: 31%, 30% i 31%.

Wykształcenie matki było do 1996 roku zmienną wpływającą na prawdopodobieństwo regularnego palenia. W 1994 roku regularnie paliło papierosy 36% uczniów, których matki miały wyższe wykształcenie, i 24% wychowywanych przez matki z wykształceniem

podstawowym. W 2003 roku wykształcenie matki nie różnicowało zachowań nikotynowych młodzieży. Odnotowano 33% palaczy wśród uczniów wychowywanych przez matki z wykształceniem podstawowym i 31% mających matki legitymujące się wykształceniem wyższym. Podobnym zmianom uległ wpływ wykształcenia ojca.

Na zachowania nikotynowe ważny wpływ mają postawy religijne. Im silniejsze zaangażowanie religijne, tym więcej abstynentów i mniej regularnych palaczy. Zmienna ta modyfikowała zachowania młodzieży we wszystkich czterech badaniach. Wśród tych, którzy w 2003 roku deklarowali, że „uczestniczą w praktykach religijnych kilka razy w roku”, było 43% regularnych palaczy, a wśród w ogóle niebiorących w nich udziału - 41% wobec 22% uczestniczących w praktykach religijnych raz w tygodniu.

Generalnie w ciągu jedenastu lat spadły wśród młodzieży odsetki abstynentów i wzrosły odsetki regularnych palaczy. Zmienne społeczno-demograficzne w coraz mniejszym stopniu różnicowały postawy młodych ludzi wobec palenia. Można mówić o postępującym procesie unifikacji postaw młodzieży z rodzin o wysokim i niskim statusie społecznym.

Picie alkoholu

We wszystkich pomiarach pytano młodzież o to, czy i jak często używała alkoholu w miesiącu poprzedzającym badanie. W dalszym opisie wyników osoby, które w tym okresie w ogóle nie piły alkoholu, umownie nazywamy abstynentami. Warto jednak pamiętać, że nie ma podstaw, aby zakładać, że „miesięczni abstynenci” w ogóle nie piją alkoholu.

W dalszych rozważaniach o alkoholowych zachowaniach młodzieży celowo pomijamy zachowania i postawy wobec konsumpcji wina. Interpretację danych dotyczących wina utrudnia brak rozróżnienia na wino gronowe i owocowe, z których każde jest związane z zupełnie odmiennymi wzorami konsumpcji. Generalnie, zainteresowanie młodzieży konsumpcją wina malało do 1999 roku, kiedy to „abstynenci winni” stanowili aż 75% badanych. W latach 1999-2003 odnotowano znaczny wzrost spożycia wina przez młodzież. Grupa abstynentów zmalała do 44%.

Odmienne kształtowały się tendencje dotyczące konsumpcji piwa i wódki. W przypadku obu napojów w każdym kolejnym badaniu odnotowywano spadek odsetka abstynentów, a co za tym idzie - wzrost odsetka konsumentów. Na przykład do picia piwa

w 1992 roku przyznawało się niespełna 50% uczniów, a w 2003 roku konsumenci piwa stanowili prawie 80% badanej młodzieży.

Równie dynamicznie rosło w minionych jedenastu latach rozpowszechnienie konsumpcji wódki i innych napojów spirytusowych. W 1992 roku picie wódki deklarowało niespełna 30% badanej młodzieży, a w 2003 roku ponad 60%.

Tabela 2

Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(a)ś piwo, wino lub wódkę?	Deklaracje respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badanie KBPN
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
Piwo	w procentach				
Ani razu	47	40	31	25	15
1 raz	8	10	11	13	10
2-3 razy	11	18	18	22	22
4-5 razy	7	10	14	14	15
6 i więcej razy	10	18	23	20	24
Tak, bez podania, ile razy	13	3	2	2	5
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
Wino	w procentach				
Ani razu	59	59	67	75	44
1 raz	16	17	14	12	12
2-3 razy	11	15	13	7	10
4-5 razy	3	4	3	3	4
6 i więcej razy	2	4	3	2	4
Tak, bez podania, ile razy	6	1	1	1	2
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
Wódkę	w procentach				
Ani razu	69	53	53	54	29
1 raz	10	18	17	17	17
2-3 razy	7	15	16	16	21
4-5 razy	3	7	6	5	7
6 i więcej razy	2	5	6	5	6
Tak, bez podania, ile razy	6	2	1	3	2

W przypadku papierosów w badaniu identyfikowano kategorię regularnych palaczy za pomocą ogólnego pytania o regularne palenie tytoniu. W odniesieniu do alkoholu respondenci odpowiadali na pytanie, ile razy w ciągu ostatniego miesiąca pili poszczególne napoje alkoholowe. Na potrzeby analizy przyjęto, że czterokrotny lub częstszy kontakt z alkoholem w miesiącu poprzedzającym badanie kwalifikuje do grupy regularnych konsumentów. Ta kategoria konsumentów obu omawianych napojów gwałtownie zwiększyła się w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych. W ciągu dwóch lat (1992-1994) z 17% do 28% zwiększyła się grupa regularnych konsumentów piwa i z 5% do 12% - wódki. Odsetek tej kategorii konsumentów piwa wzrósł o kolejne 9 punktów (do 37%) w 1996 roku, po czym nieco się zmniejszył (w roku 1999 - 34%), aby w 2003 roku znów wzrosnąć (do 39%).

Od 1994 roku aż do końca dekady nie przybywało regularnych konsumentów wódki. Badanie z 2003 roku ujawniło 13% takich osób, co jest wynikiem zbliżonym do poprzednich. Warto jednak odnotować, że - po okresie stabilizacji - w 2003 roku ponownie zwiększyła się (do 21%) grupa młodzieży sięgającej po mocne napoje alkoholowe 2-3 razy w miesiącu.

Przez wszystkie lata płeć jest zmienną różnicującą zarówno rozpowszechnienie abstynencji, jak i regularnego używania alkoholu. W 2003 roku 11% chłopców i 22% dziewcząt w ogóle nie piło piwa, natomiast regularne picie deklarowało 48% chłopców i 26% dziewcząt. Od połowy lat dziewięćdziesiątych zjawisko regularnego picia piwa wśród chłopców nie zmieniło się, wśród dziewcząt zaś wzrosło o 7 punktów.

Jeszcze w 1996 roku nauka w liceum ogólnokształcącym istotnie zwiększała prawdopodobieństwo przynależności do grupy abstynentów. W liceach tacy uczniowie stanowili wówczas 42%, a w zasadniczych szkołach zawodowych - 27%. W roku 2003 typ szkoły nie pełnił już roli zmiennej różnicującej postawy wobec piwa. W liceach odsetek niepijących zmalał do 19%, a w zasadniczych szkołach zawodowych - do 16%.

Zjawisko unifikacji zachowań uczniów z różnych typów szkół potwierdzają także zmiany rozpowszechnienia regularnego picia piwa. Jeszcze w 1996 roku zachowania takie deklarowało 29% licealistów wobec 34% uczniów zasadniczych szkół zawodowych. W 2003 roku rozpowszechnienie regularnego picia wzrosło w liceach do 37%, a w szkołach zawodowych spadło do 32%. W nowo wprowadzonej w 2003 roku kategorii uczniów

z prywatnych liceów ogólnokształcących 46% deklaroowało regularne picie piwa i jest to najwyższy odsetek w badanych typach szkół.

Powyższe ustalenia dotyczą też w znacznej mierze postaw młodzieży wobec wódki. Wprawdzie w liceach publicznych wciąż jest więcej uczniów, którzy w miesiącu poprzedzającym badanie nie sięgnęli po napój spirytusowy (36%), niż w ZSZ (32%), ale dystans, jaki odnotowywano w poprzedniej dekadzie (70% do 48%) między młodzieżą uczącą się w tych typach szkół wyraźnie się zmniejszył. Najniższe odsetki abstynentów odnotowano w 2003 roku w liceach zawodowych (22%) i prywatnych liceach ogólnokształcących (25%).

Status rodzinny, wcześniej już definiowany przez wykształcenie rodziców i warunki materialne, wpływa na prawdopodobieństwo regularnego picia piwa. Największym ryzykiem takiego zachowania obarczeni są uczniowie, których rodzice mają wyższe wykształcenie (szczególnie matki), oraz żyjący w dobrych warunkach materialnych. Te same zmienne statusu rodzinnego znacznie słabiej wyjaśniają zarówno abstynencję, jak i regularne picie wódki. Warunki materialne nie różnicują abstynentów i tylko nieznacznie częściej są określane jako dobre przez osoby deklaruujące picie co najmniej cztery razy w miesiącu poprzedzającym badanie. Wyższe wykształcenie matki zwiększa prawdopodobieństwo zarówno regularnego picia wódki, jak i powstrzymywania się od jej spożywania. Poziom wykształcenia ojca nie wpływa na żadne z tych zachowań.

W porównaniu z poprzednią dekadą zarówno na wsi, jak i w miastach spadła liczba abstynentów. Podobnie jak w przypadku zmiennej „typ szkoły” osłabła również moc dyskryminująca zmienną „miejsce zamieszkania”. Istotny wpływ miały tu zmiany zachowań młodzieży wiejskiej. Jeszcze w 1996 roku odnotowywano na wsi 44% niepijących piwa, podczas gdy w wielkich miastach (skupiających powyżej 501 tys. ludności) 26%. Obecnie proporcje te wynoszą 17% do 12%. Zacierają się także różnice w rozpowszechnieniu regularnego picia zarówno piwa, jak i wódki.

Częstotliwość uczestniczenia w praktykach religijnych okazała się zmienną najsilniej różnicującą zachowania alkoholowe młodzieży. Szczególnie wyraziste różnice ujawniły się w badaniu z 1996 roku. Odsetek abstynentów konsekwentnie malał wraz ze zmniejszaniem się deklarowanej częstotliwości uczestniczenia w praktykach religijnych. Wśród tych, którzy uczestniczyli w nich kilka razy w tygodniu, wynosił 68%, a w grupie deklaruujących udział

w praktykach kilka razy w roku - 17%. Podobnie niewielki był odsetek abstynentów wśród osób, które w ogóle nie uczestniczyły w praktykach religijnych.

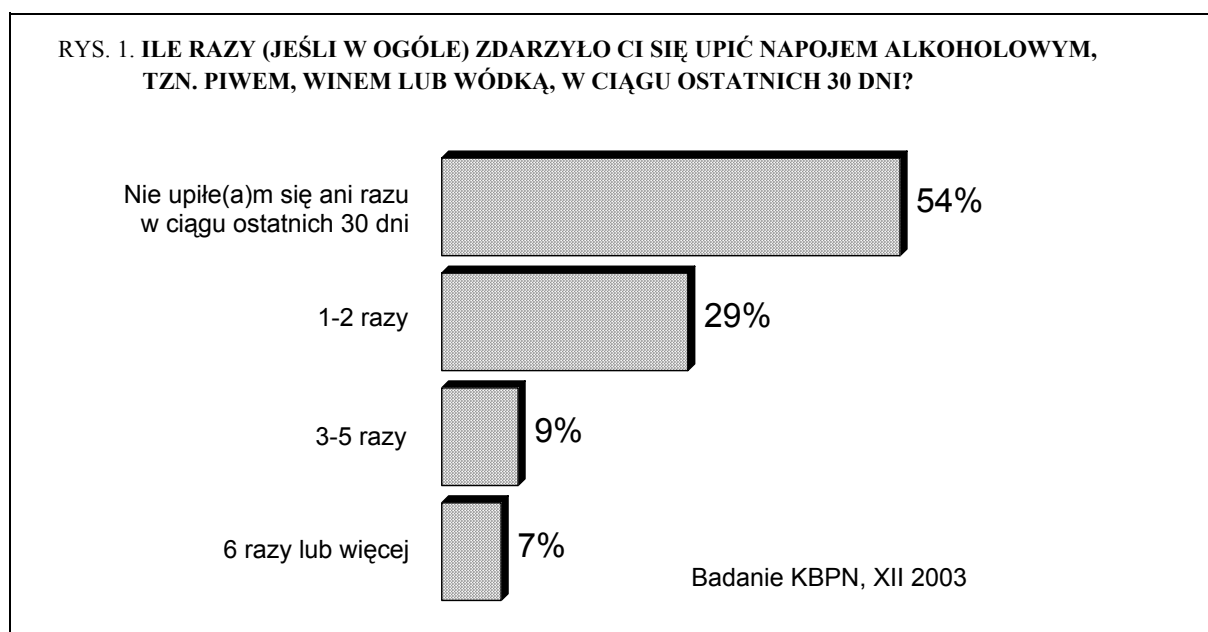
Równie znamienne religijność różnicowała częstotliwość regularnego picia piwa. Na przykład w grupie osób uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu odnotowano 16% regularnych konsumentów wobec 52% wśród uczestniczących kilka razy w roku lub w ogóle niepraktykujących. W 2003 roku moc dyskryminująca tej zmiennej zmalała, choć wciąż jest wyraźna. Zaważyły na tym głównie zmiany zachowań respondentów najbardziej religijnych. Liczba niepijących piwa zmniejszyła się w tej grupie o 34 punkty procentowe, a odsetek regularnych konsumentów wzrósł o 6 punktów. Jednocześnie zmniejszył się odsetek osób regularnie pijących piwo wśród uczniów słabo związanych z praktykami religijnymi albo wcale niepraktykujących.

W roku 2003, podobnie jak w latach dziewięćdziesiątych, głęboka religijność chroniła przed regularnym piciem wódki, ale mniej - przed sięganiem po nią w ogóle. W 2003 roku wśród uczniów deklarujących uczestniczenie w praktykach religijnych raz w tygodniu co trzeci (32%) był abstynentem, podczas gdy w połowie poprzedniej dekady - 57%.

Umownie status uczniowski można szacować na podstawie odpowiedzi na pytanie o szkolną samoocenę. Uczniowie, którzy określają się jako „dwójkowi i trójkowi”, to ci o niskim statusie. „Czwórkowi” odpowiadają statusowi średniemu i wreszcie „piątkowi i szóstkowi” - wysokiemu. Zmienna ta wyraźnie różnicowała zachowania alkoholowe młodzieży. Jednak, podobnie jak w przypadku innych zmiennych, jej moc dyskryminująca uległa od połowy lat dziewięćdziesiątych znacznemu osłabieniu. Na przykład w 1996 roku różnica w proporcji abstynentów od wódki między uczniami o statusie niskim i wysokim wynosiła 18 punktów procentowych (niski - 26%, wysoki - 44%). W badaniu z 2003 roku dystans między tymi grupami zmniejszył się do 11 punktów procentowych (niski - 13%, wysoki - 24%). Ta sama prawidłowość wyłania się przy porównywaniu częstotliwości regularnego picia piwa. W roku 1996 wśród uczniów o niskim statusie 45% piło regularnie, a wśród uczniów bardzo dobrych - o połowę mniej (23%). W ostatnim badaniu odsetek regularnych konsumentów piwa zmniejszył się (do 41%) w grupie uczniów najslabszych i równolegle zwiększył w grupie uczniów najlepszych (do 27%).

Proces zacierania się różnic w zachowaniach uczniów słabych i bardzo dobrych dotyczy także konsumpcji wódki. Dzieje się tak dlatego, że w grupie bardzo dobrych uczniów bardziej intensywnie maleje grupa abstynentów i rośnie odsetek pijących regularnie.

Pytanie o częstotliwość upijania się zostało zadane po raz pierwszy w roku 2003. W tym wypadku nie dysponujemy danymi do porównań z wcześniejszymi latami. Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że w miesiącu poprzedzającym badanie przynajmniej raz upiło się 45% uczniów. Liczba młodych ludzi, którym zdarzyło się to co najmniej trzy razy, sięgnęła 16%. Część tych intoksykacji można przypisać brakowi doświadczenia. Młodzi konsumenci nie znają reakcji swoich organizmów na alkohol, uczą się „obcowania” z nim i w tym procesie popełniają błędy. Jednak rozpowszechnienie upijania się jest na tyle wysokie, że pozwala na postawienie hipotezy, iż spora część tych przypadków była intencjonalna. To znaczy, że część młodzieży sięgała po alkohol, bo chciała się upić.

Do upicia się częściej przyznawali się chłopcy (53%) niż dziewczęta (32%). Przypadki upijania się były bardziej rozpowszechnione wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących niż wśród uczniów ze wszystkich pozostałych typów szkół. W badaniu zidentyfikowano 52% uczniów deklarujących takie zachowania w liceach prywatnych i 38% w liceach publicznych. W pozostałych typach szkół liczba takich uczniów wahała się od 43%

do 48%. Ani materialne warunki rodziny, ani wykształcenie rodziców nie różnicują wyrażenie rozpowszechnienia przypadków intoksykacji wśród młodzieży. Jest to sprzeczne z dość powszechnym przekonaniem, że wysoki status społeczny rodziny stanowi czynnik chroniący przed podejmowaniem nieakceptowanych zachowań.

Na tle wcześniejszych wyników rozkłady odpowiedzi potwierdzających znajomość koleżanek lub kolegów nadużywających alkoholu mogą wydawać się niespójne (tabela poniżej). Przy wzroście rozpowszechnienia konsumpcji alkoholu wśród młodzieży można by oczekiwać, że zwiększyła się też grupa nadużywających. Lecz to właśnie rosnąca popularność alkoholu mogła spowodować liberalizację postaw wobec zachowań alkoholowych. Własne doświadczenia z alkoholem sprzyjały zapewne mniej rygorystycznym ocenom zachowań koleżanek i kolegów.

Tabela 3

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto nadużywa alkoholu?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badanie KBPN
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
	w procentach			
Tak, kilka osób	43	43	41	45
Tak, jedna, dwie osoby	32	27	27	25
Nie, nikt	25	31	32	30

Używanie narkotyków, środków odurzających

Problem używania przez młodzież nielegalnych substancji psychoaktywnych, zwanych potocznie narkotykami, zyskiwał od początku lat dziewięćdziesiątych rangę priorytetową. Rosła liczba działań profilaktycznych skierowanych do młodzieży. Przez mass media przetoczyły się liczne kampanie mające na celu zahamowanie wzrostu zjawiska. Wyniki omawianych badań świadczą jednak, że mimo tych działań stale mamy do czynienia ze zwiększaniem się zarówno podaży narkotyków, jak i popytu na nie.

Nie wiadomo, w jakim stopniu twierdzące odpowiedzi na pytanie o znajomość miejsc lub osób, od których można kupić narkotyki, wskazują na zwiększający się popyt, a w jakim na rosnącą podaż narkotyków. W 2003 roku niemal połowa uczniów (49%) odpowiedziała na

to pytanie twierdząco. Grupa ta w porównaniu z 1994 rokiem wzrosła ponad dwukrotnie, co może być spowodowane zarówno zwiększającym się zaciekawieniem narkotykami, jak i rosnącą liczbą miejsc i osób, od których można je kupić. Co drugi uczeń w momencie badania nie dysponował taką wiedzą.

Tabela 4

Czy wiesz, gdzie można kupić narkotyki?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badanie KBPN
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
	w procentach			
Wiem o kilku miejscach, kilku osobach	17	21	37	44
Wiem o jednym miejscu, jednej osobie	5	7	6	5
Nie wiem, ale łatwo mógłbym się dowiedzieć	23	28	24	26
Nie wiem, ani gdzie, ani od kogo	55	44	33	24

Do deklaracji uczniów dotyczących znajomości miejsc sprzedaży narkotyków trzeba odnosić się z ostrożnością. Kampanie medialne skutecznie promujące problem narkomanii mogły już wykreować nowe postawy normatywne wobec tego zjawiska. Skoro, jak donoszą liczne czasopisma i wypowiedzi w radiu i telewizji, narkotyki są wszechobecne i każde dziecko wie, jak je zdobyć, „normalnemu” uczniowi nie wypada nie wiedzieć.

W debacie publicznej często pada kategoryczne stwierdzenie, że obecnie nie ma już szkół, w których narkotyki nie są rozprowadzane. Tymczasem, jak pokazuje poniższa tabela, na pytanie o sprzedawanie narkotyków w szkole jednoznacznie twierdząco odpowiedziało w 2003 roku 26% uczniów. Odsetek takich odpowiedzi jest prawie taki sam jak w badaniu z 1999 roku. W stosunku do przedostatniego badania wzrosła grupa uczniów jednoznacznie zaprzeczających, że w ich szkole są dostępne narkotyki. Mimo ciągłego wzrostu rozpowszechnienia eksperymentów z narkotykami, według ocen uczniów dostępność tych substancji na terenie szkół wróciła do poziomu, jaki notowano w połowie lat dziewięćdziesiątych.

Tabela 5

Czy na terenie Twojej szkoły są sprzedawane narkotyki?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie IPiN	Badanie KBPN

	IV '96	XII '99	XII '03
	w procentach		
Tak	14	27	26
Nie	37	30	37
Trudno powiedzieć	49	43	37

O ile z poprzedniej tabeli może wynikać, że szkoła nie jest tak powszechnym miejscem dostępu do narkotyków jak się powszechnie mówi i pisze, o tyle kolejna pokazuje, że wciąż rośnie rozpowszechnienie propozycji kupna narkotyków. Optymistyczne jest to, że w latach 1999-2003 przyrost odsetka uczniów, którym proponowano kupno narkotyków, jest mniejszy niż obserwowany w latach dziewięćdziesiątych. W sumie prawie co drugi uczeń biorący udział w ostatnim badaniu potwierdził, że przynajmniej raz zetknął się z propozycją kupna narkotyków.

Tabela 6

Czy kiedykolwiek proponowano Ci kupno narkotyków?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badanie KBPN
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03
	w procentach			
Tak, często	6	8	12	14
Tak, kilka razy	12	18	24	26
Tak, raz	6	6	9	7
Nie, nigdy	76	68	55	52

W badaniu z roku 2003 odnotowano kolejny wzrost odsetka uczniów, którzy w ciągu roku poprzedzającego badanie zażywali narkotyki.

Tabela 7

Czy w ciągu ostatniego roku używałeś(aś) narkotyków, środków odurzających?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badanie KBPN
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03

	w procentach				
Tak	5	10	10	18	24
Nie	95	90	90	82	76

W ciągu jedenastu lat prawie pięciokrotnie powiększyła się grupa uczniów, którzy próbowali nielegalnych substancji odurzających. Po okresie stabilizacji, odnotowanej w latach 1994-1996, dwa kolejne badania ujawniły skokowy wzrost liczby uczniów eksperymentujących z narkotykami.

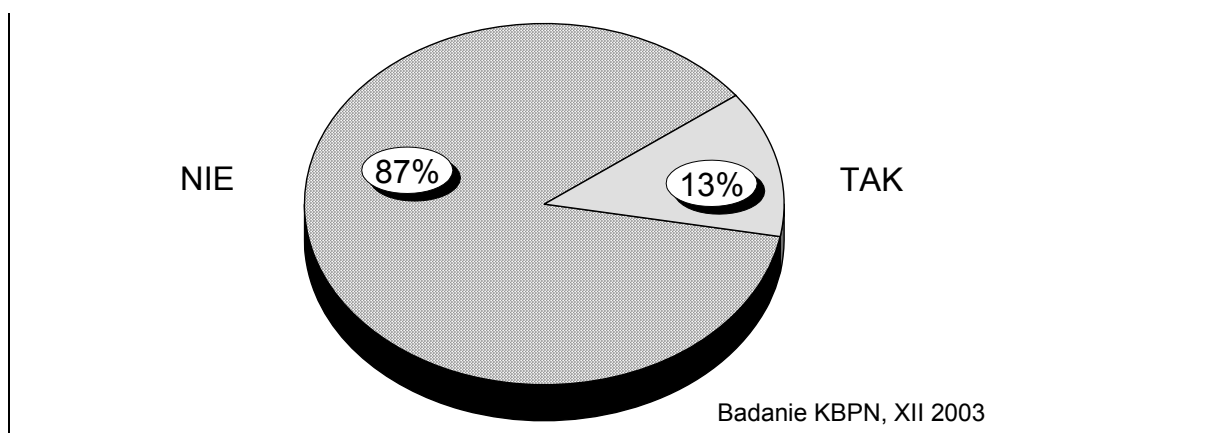
Pod ogólną nazwą narkotyki kryje się kilkanaście rozmaitych substancji. W grupie osób deklarujących kontakt z nimi prawie 86% wymienia marihuanę, 23% amfetaminę, ponad 8% ekstazy i ponad 7% haszysz. Inne substancje wymieniane były przez marginalne odsetki badanych. Ani jedna osoba nie wspominała o próbowaniu heroiny.

Pytanie o podanie nazwy używanych substancji po raz pierwszy wystąpiło w badaniu z 1999 roku. Wówczas podobnie popularna była marihuana (84%), częściej wymieniano amfetaminę (28%) i zdecydowanie rzadziej ekstazy (2%). Warto pamiętać, że przytoczone odsetki młodzieży wymieniającej poszczególne substancje dotyczą tych, którzy potwierdzili, że próbowali narkotyków. Jeśli za podstawę oprocentowania przyjąć całą badaną próbę, to w 2003 roku marihuany spróbowało prawie 20% uczniów, amfetaminy ponad 5% i wreszcie ekstazy - niespełna 2%.

Omawiając rozpowszechnienie konsumpcji papierosów i alkoholu posługiwaliśmy się kategoriami „regularne palenie” oraz „regularne picie”. Aby zbliżyć się do odpowiedzi na pytanie, czy dużo młodych ludzi ma w miarę regularny kontakt z narkotykami, w 2003 roku zadano dodatkowo pytanie o używanie narkotyków, środków odurzających w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie. Na tak zadane pytanie twierdząco odpowiedziało 13% uczniów.

W badanej próbie do zażycia w ostatnim miesiącu marihuany przyznało się prawie 10% uczniów, amfetaminy - 5%, a ekstazy - niespełna 1%.

RYS. 2. CZY UŻYWAŁEŚ(AŚ) NARKOTYKÓW, ŚRODKÓW ODURZAJĄCYCH W CIĄGU OSTATNICH 30 DNI?

Poziom rozpowszechnienia zażywania narkotyków w miesiącu poprzedzającym badanie może wskazywać na to, że blisko połowa młodzieży przyznającej się do próbowania narkotyków w ostatnim roku rzeczywiście tylko eksperymentuje i nie włącza używania tych substancji do repertuaru swoich regularnych zachowań.

Z pewnością musi niepokoić wzrastające zaciekawienie tym, jak działają narkotyki, na co wskazują rosnące odsetki osób mających kontakt z nimi. Jednak uzyskane wyniki nie potwierdzają, że skala zjawiska jest tak ogromna, jak to się zwykło przedstawiać w debacie publicznej. W ciągu roku poprzedzającego badanie zdecydowana większość młodzieży (76%) nie eksperymentowała z narkotykami. Często wypowiedzane opinie o ogromnym rozpowszechnieniu używania narkotyków przez młodych ludzi kreują przekonanie normatywne, że używanie ich jest „normalnym” zachowaniem współczesnej młodzieży. Trudno określić, jak wielu nowych eksperymentatorów sięgnęło po narkotyk, żeby się wreszcie poczuć „normalnie”.

We wszystkich omawianych badaniach to chłopcy częściej eksperymentowali z narkotykami. W ciągu jedenastu lat odsetek chłopców próbujących narkotyków podwoił się, a odsetek dziewcząt prawie się potroił. Wciąż jednak, jak wykazały wyniki uzyskane w 2003 roku, postawy wobec narkotyków są najsilniej różnicowane przez płeć; 32% chłopców w porównaniu z 13% dziewcząt odpowiadało twierdząco na pytanie o użycie narkotyków.

W badaniu z 1992 roku w grupie zażywających narkotyki dominowali uczniowie techników (12%) i liceów ogólnokształcących (17%). W liceach zawodowych i zasadniczych szkołach zawodowych identyfikowano mniej takich osób (4% i 9%). Ostatnie badanie

ujawniło największe grupy uczniów, którzy sięgali po narkotyki w prywatnych liceach ogólnokształcących (31%) i technikach (28%). Zatarły się różnice między młodzieżą z publicznych liceów ogólnokształcących a uczniami liceów zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych.

Spośród zmiennych określających status rodzinny uczniów (wykształcenie rodziców i warunki materialne) poziom wykształcenia matki najsilniej wpływał na prawdopodobieństwo eksperymentowania z narkotykami. Z ostatniego badania wynika, że narkotyków spróbowało 29% uczniów wychowywanych przez matki z wyższym wykształceniem i 21% tych, których matki miały wykształcenie podstawowe. W pierwszym badaniu (z 1992 roku) różnica ta była jeszcze większa: próby z narkotykami podjęło wówczas 6% dzieci matek z wykształceniem podstawowym i 27% tych, których matki miały wykształcenie wyższe. Przez całe lata dziewięćdziesiąte również wykształcenie ojca modyfikowało postawy wobec narkotyków według tej samej zasady, jednak w roku 2003 wpływu tego czynnika nie odnotowano. Osłabła także siła oddziaływania zmiennej „warunki materialne”. W ostatnim badaniu zażywanie narkotyków zadeklarowało 25% uczniów określających warunki materialne swojej rodziny jako dobre i 22% z rodzin o złej kondycji materialnej. Na początku lat dziewięćdziesiątych wskaźniki te wynosiły 5% wobec 14%.

Podobnie jak w przypadku alkoholu i papierosów zaangażowanie w praktyki religijne jest czynnikiem chroniącym przed sięganiem po narkotyki. Wśród osób, które w ogóle nie uczestniczyły w praktykach religijnych, 41% deklarowało próbowanie narkotyków, podczas gdy wśród uczestniczących raz w tygodniu - 16%. Warto jednak zauważyć, że od pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych w tej drugiej grupie liczba osób eksperymentujących z narkotykami wzrosła dwukrotnie.

Badania z lat 1994 i 1999 wykazywały, że po narkotyki najczęściej sięgali uczniowie o najwyższym statusie w szkole. W obu badaniach wśród uczniów „piątkowych-szóstkowych” zidentyfikowano nieco większe grupy próbujących narkotyków niż wśród uczniów „dwójkowych i trójkowych” (w roku 1994 - 16% i 12%, w roku 1999 - 22% i 20%). W tym czasie po narkotyki najrzadziej sięgali uczniowie przeciętni (w roku 1994 - 8%, w roku 1999 - 15%). W 2003 roku wysoki status uczniowski okazał się czynnikiem

chroniącym - po narkotyki sięgnęło 13% uczniów bardzo dobrych, 19% średnich i 30% - najsłabszych.

Śledząc wyniki kolejnych badań nie sposób nie zauważyć, że „moda na narkotyki” została wykreowana przez młodzież charakteryzującą się sporą dozą atrakcyjności społecznej, mającą rodziców z wyższym wykształceniem, z domów o dobrych warunkach materialnych, uczniów liceów ogólnokształcących, osiągających bardzo dobre wyniki w nauce. Młodzież o mniejszych społecznych możliwościach chętnie naśladowała zachowania uprzywilejowanych rówieśników. Być może eksperymenty z narkotykami w jakimś stopniu zaspokajały jej aspiracje przynależności do bardziej atrakcyjnych grup.

W ciągu minionych jedenastu lat dynamika wzrostu rozpowszechnienia eksperymentów z narkotykami była wśród grup o słabszym statusie społecznym znacznie bardziej wyrazista niż w grupach o statusie wysokim.

Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży

Młodzież wybierała, z przedstawionej listy, trzy cele życiowe dla niej najważniejsze. Pytanie brzmiało tak samo w każdym z czterech pomiarów (1994r, 1996r, 1998r, 2003r)

Cele i dążenia życiowe młodzieży

Od 10 lat na czele listy najważniejszych celów życiowych dominują: udane życie rodzinne, ciekawa praca, zgodna z zainteresowaniami oraz miłość i przyjaźń.

Warto zauważyć, że w badaniach zrealizowanych w 1994, 1996 i 1998r. notujemy systematyczny, choć na niedużym poziomie, wzrost wskazań na udane życie rodzinne jako najważniejszy cel życiowy. Ten proces w ciągu ostatnich 5 lat uległ zahamowaniu. Natomiast w tym samym czasie wyraźnie wzrósł odsetek młodych ludzi ceniących sobie szczególnie miłość i przyjaźń (o11% w porównaniu z 1998r.).

Mimo pewnych zmian pojawiających się na przestrzeni 10 lat, nie ulega wątpliwości, iż dla młodych ludzi te trzy wartości (rodzina, praca, miłość i przyjaźń) mają duże znaczenie. Obok nich, coraz ważniejszym celem życiowym staje się osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej i zrobienie kariery. Tę właśnie wartość charakteryzuje największa dynamika zmian. Od 1994 r. wskazania na nią wzrosły prawie dwukrotnie.

Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie jest coraz wyżej cenione niż bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”. W badaniach z 1994r. i 1996r. odsetek

wskazań na te dwa odmienne modele jest jeszcze bardzo zbliżony. W 2003 r. znacznie częściej jako najważniejszy cel jest wybierane „życie rozrywkowe”.

Sporadycznie wybierano – jako najważniejszy cel - możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej, zdobycie władzy politycznej i możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju. Nic się pod tym względem nie zmienia od lat. Wyniki są takie same w każdym pomiarze. Można zatem wnioskować, iż pragnienie osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej i zrobienie kariery z reguły nie jest lokowane w sferze politycznej czy też na wysokim szczeblu zarządzania gospodarką.

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	1994	1996	1998	2003
	w procentach			
Udane życie rodzinne, dzieci	48	50	57	50
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	52	43	42	43
Miłość, przyjaźń	39	41	35	46
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	19	28	33	34
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	34	30	31	26
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	26	27	24
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	16	19	21
Bycie użytecznym dla innych, "życie dla innych"	15	13	11	9
Życie zgodne z zasadami religijnymi	10	10	10	7
Udane życie seksualne	9	9	10	9
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	7	9	7	11
niezależność w pracy	10	10	6	6
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2	1	1
Zdobycie władzy politycznej - możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	1	1	2
Inne	1	2	1	1
Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy odpowiedzi.				

W każdym z pomiarów najczęściej i najrzadziej wybierane są te same wartości. Ta hierarchia nie jest jednak sztywna. Jednocześnie dokonują się istotne przewartościowania, którym świadectwem jest coraz większe nastawienie na osiągnięcie sukcesu, na zrobienie kariery.

Wyobrażenia na temat własnego życia za 10 – 15 lat

Jedną z miar aspiracji życiowych, postrzegania możliwych do osiągnięcia celów, określania realnych perspektyw, są wyobrażenia na temat własnego życia za 10-15 lat.

WYKSZTAŁCENIE

Poziom aspiracji w sferze wykształcenia charakteryzuje niezwykle silna dynamika. W 1990 r. 25% młodych ludzi przypuszczało, że za 10-15 lat będzie miało wykształcenie wyższe. 13 lat później tak myślących osób jest 71%. Równie dynamicznie spada odsetek osób uważających, że w przyszłości będą mieli wykształcenie zasadnicze zawodowe – z 30% w 1990 r. do 3% w 2003r.

Systematycznie maleje również liczba osób chcących zakończyć edukację na poziomie szkoły średniej.

Jakie będziesz miał(a) wykształcenie za 10-15 lat?	Wskazania respondentów według terminów badań						
	Badania statutowe CBOS						Badanie KBPN
	1990	1991	1992	1994	1996	1998	2003
	w procentach						
Zasadnicze zawodowe	30	20	22	16	10	5	3
Średnie	36	34	33	31	31	24	14
Pomaturalne	9	12	13	16	16	14	12
Wyższe	25	34	32	36	43	57	71

Przekonani o tym, że w przyszłości będą mieli wyższe wykształcenie są prawie wszyscy uczniowie liceów ogólnokształcących (95%), większość uczniów techników (74%) i liceów zawodowych (72%).

Uczniowie szkół zasadniczych zawodowych postrzegają swoje edukacyjne perspektywy znacznie skromniej. Połowa spośród nich przypuszcza, że za 10-15 lat będzie miało wykształcenie średnie. Lecz i w przypadku tej grupy uczniów zaznacza się wzrost aspiracji. W 1998 r. tylko 9% przewidywało, że zdobędzie dyplom wyższej uczelni, w 2003 jest ich dwukrotnie więcej (17%).

Jakie będziesz miał(a) wykształcenie za 10-15 lat?	Typ szkoły, do której uczęszczają respondenci							
	Liceum ogólnokształcące		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	w procentach							
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Zasadnicze zawodowe	0	0	0	0	0	0	13	15
Średnie	1	2	11	10	9	10	56	50
Pomaturalne	3	3	11	15	18	18	21	17
Wyższe	96	95	78	74	72	72	9	17

Związek między poziomem przyszłego wykształcenia respondentów a wykształceniem ich rodziców ma dwa wymiary:

- prawie wszyscy respondenci, których rodzice (ojciec i/lub matka) mają wykształcenie wyższe przewidują, iż w przyszłości również je uzyskają
- uczniowie zamierzają osiągnąć wyższe wykształcenie niż ich rodzice (jeśli ci nie mają wykształcenia wyższego).

Ponad połowa uczniów, których rodzice mają wykształcenie podstawowe czy zasadnicze zawodowe (ojciec i/lub matka) zamierza skończyć studia.

Porównanie poziomu aspiracji edukacyjnych uczniów z wykształceniem ich rodziców jest kolejnym potwierdzeniem dużych ambicji w tym względzie

	Wykształcenie matki								Wykształcenie ojca							
Jakie będziesz miał(a) wykształcenie za 10-15 lat?	Podstawowe		Zasadnicze zawodowe		Średnie		Wyższe		Podstawowe		Zasadnicze zawodowe		Średnie		Wyższe	
	w procentach															
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Zasadnicze zawodowe	8	10	6	3	2	0	3	2	10	4	5	5	2	1	2	1
Średnie	35	18	34	26	18	9	9	6	31	24	32	19	18	10	7	2
Pomaturalne	12	14	18	16	16	13	3	4	16	17	15	15	16	12	6	3
Wyższe	44	58	42	55	64	78	86	89	42	55	48	61	63	78	85	94

STUDENCKIE KREDYTY

Studenckie kredyty mają za zadanie ułatwić zdobycie wyższego wykształcenia osobom pochodzącym z niezamożnych rodzin. Biorąc pod uwagę jak wiele osób planuje podjęcie studiów i ogólnie niski poziom zamożności polskiego społeczeństwa można by się spodziewać, iż informacja na temat tych kredytów dotrze do wielu osób. Tymczasem połowa badanej młodzieży zarówno w 1998r. jak i w 2003 r. nic konkretnego na ich temat nie wie.

Informacja o studenckich kredytach była bardziej nagłaśniana przez media w drugiej połowie lat 90-tych i tym można tłumaczyć fakt, iż młodzież badana w 1998 słyszała o nich częściej niż pytana o to w 2003r.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPM
	Czy słyszałeś o specjalnych kredytach dla studentów na okres studiów, które spłaca się po podjęciu pracy?	W procentach	
		1998	2003
	Tak, i mniej więcej wiem na jakich zasadach można otrzymać taki kredyt	38	19
	Tak, ale nie wiem nic konkretnego na ten temat	50	48
	Nie, w ogóle o tym nie słyszałem	12	33

Zainteresowanie specjalnymi studenckimi kredytami pozostaje na podobnym, dosyć wysokim poziomie. Co trzeci potencjalny student deklaruje, iż ubiegałby się o taki kredyt.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPM
	A czy Ty, gdybyś został(a) studentem(ntką), ubiegał(a)byś się o taki kredyt czy też nie?	W procentach	
		1998	2003
	Tak	33	31
	Nie	20	27
	Trudno powiedzieć	47	42

Deklaracje te należy traktować jako wskaźnik zainteresowania kredytem, skłonności do wzięcia kredytu. Bowiem w rzeczywistości uzyskanie studenckiego kredytu jest ograniczone różnymi warunkami (m.in. pierwszeństwo w uzyskaniu kredytów przysługuje studentom preferowanych kierunków studiów określonych przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu lub których wysokość miesięcznego dochodu na osobę w rodzinie nie przekracza maksymalnej wysokości dochodu, ogłaszanego corocznie przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu).

ASPIRACJE ZAWODOWE

Pytanie o zawód, który będzie wykonywany za 10-15 lat miało formę otwartą i badani uczniowie udzielali spontanicznych odpowiedzi (uczniowie mogli wymienić jeden zawód).

W ich sposobie myślenia rzadko pojawia się jasno zdefiniowane dążenie do osiągnięcia wysokiej pozycji. Sporadycznie mówi się o tym, że za 10-15 lat osiągnie się np. status dyrektora czy menedżera (od 2% do 3% wskazań). Innymi słowy, uczniowie nie myślą o zawodzie jako o pozycji w strukturze społecznej. Pojmują go w sposób „tradycyjny”, to znaczy w powiązaniu z uzyskaniem konkretnego, najczęściej wyższego, wykształcenia.

Wiąże swoją przyszłość z profesjami nowymi, których nie tak dawno w Polsce w ogóle nie było lub występowały w bardzo ograniczonym zakresie (właściciel firmy, biznesmen, makler, dealer, specjalista od marketingu, informatyk) 15% uczniów (w 1998 r. – 12%).

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Jaki zawód będziesz wykonywał(a) za 10-15 lat?	W procentach	
		1998	2003
	Właściciel firmy, biznesmen	5	4
	Dyrektor, menedżer	3	2
	Makler, dealer, bankowiec, marketingowiec, itp.	3	2
	Modelka, disc-jockey, pilot wycieczek, itp.	1	1
	Informatyk	4	9
	Artysta, pisarz, plastyk	2	3
	Zawody mundurowe	5	5
	Dziennikarz	1	2
	Lekarz, farmaceuta	2	2
	Nauczyciel	4	4
	Architekt	1	2
	Inżynier	4	4
	Ekonomista	4	3
	Prawnik	3	2
	Tłumaczka	1	1
	Inne zawody humanistyczne wymagające wyższego wykształcenia	4	4
	Specjaliści związani z rolnictwem	1	1
	Technicy, mistrzowie	10	8
	Robotnik wykwalifikowany	12	7
	Sekretarka, urzędnik ze średnim wykształceniem	2	2
	Pielęgniarka, kosmetyczka, fryzjer, itp.	3	7
	Rolnik	2	1
	Inne zawody	5	8
	Trudno powiedzieć	20	14

MIEJSCE PRACY

Mimo tego, iż w spontanicznych wypowiedziach na temat przyszłego zawodu niewielki odsetek badanych uczniów stwierdził, iż za 10-15 lat będzie właścicielem firmy, to

w pytaniu dotyczącym miejsca przyszłej pracy 25% odpowiedziało, że będzie miało własną firmę 23% w 1998 r.). Taka rozbieżność deklaracji pojawiła się zarówno w badaniu z 1998 jak i z 2003 r. Można to zjawisko wyjaśniać sposobem definiowania pojęcia „zawód”, które na ogół nie kojarzy się z rozróżnianiem pozycji na pracownika najemnego – pracodawcę, lecz z poziomem wykształcenia. Podobne uwagi można by odnieść do sposobu definiowania określenia „właściciel firmy, biznesmen”, jako zapewne bardziej kojarzącego się z większymi przedsiębiorstwami gospodarczymi niż np. z prowadzeniem jednoosobowej działalności gospodarczej.

Gdzie będziesz pracował(a) za 10-15 lat?	Wskazania respondentów według terminów badań						
	Badania statutowe CBOS						Badanie KBPN
	1990	2003	1992	1994	1996	1998	2003
	w procentach						
W zakładzie, firmie prywatnej polskiej	18	27	23	26	30	29	21
Będę miał(a) własną firmę	12	13	14	20	20	23	25
W zakładzie państwowym	26	22	20	19	21	17	18
W firmie zagranicznej	6	8	13	10	7	11	11
Będę pracował(a) za granicą	9	4	4	6	7	5	15
W organizacji społecznej lub politycznej	2	3	3	2	3	3	3
Nie będę pracował(a), będę zajmować się domem	4	5	4	3	2	2	1
Będę pracował(a) w gospodarstwie rolnym	7	7	6	3	2	2	1
Będę robił(a) coś innego/Trudno powiedzieć	16	11	13	11	8	7	5

Od początku lat dziewięćdziesiątych systematycznie rośnie odsetek młodzieży, która przypuszcza, że będzie miała własną firmę. Wskazuje to na jej coraz lepszą adaptację do gospodarki wolnorynkowej. Warto podkreślić, że w 2003r. po raz pierwszy największa grupa młodzieży przypuszcza, że będzie dla samego siebie pracodawcą. W poprzednich latach częściej wskazywano na pracę w polskiej prywatnej firmie.

Drugą bardzo znaczącą zmianą, która pojawiła się na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, jest wyraźny wzrost zainteresowania pracą za granicą.

ASPIRACJE MATERIALNE MŁODZIEŻY

Zmieniają się aspiracje edukacyjne i zawodowe młodzieży, zmieniają się również ich oczekiwania związane z posiadaniem różnych dóbr.

Aspiracje materialne młodzieży rosną z roku na rok. W ciągu 13 lat zwiększył się (z 34% do 61%) odsetek osób, które przewidują, że za 10-15 lat będą miały własne auto. Najbardziej charakterystyczne zmiany wiążą się z posiadaniem takich dóbr trwałego użytku jak dom i mieszkanie. To znamienne, że obecnie ponad trzykrotnie więcej osób wskazuje – jako przyszły dorobek - dom (58%) niż mieszkanie (16%). Świadczy to nie tylko o rosnących ambicjach materialnych młodzieży, ale również o ukształtowaniu się nowych wzorców życia.

Czego się dorobisz, jakie dobra będziesz posiadał(a) za 10-15 lat?	Odpowiedzi respondentów według terminów badań						
	Badania statutowe CBOS						Badanie KBPN
	1990	1991	1992	1994	1996	1998	2003
	w procentach						
Samochód	34	45	51	37	49	58	61
Dom	26	37	44	34	41	53	58
Mieszkanie	24	23	21	18	17	19	16
Prywatny interes, własna firma	5	8	8	7	9	11	9
Działka, ogród	3	4	3	1	2	4	2
Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ respondent mógł udzielić 3 odpowiedzi.							

Przewidywania dotyczące własnej przyszłości materialnej można odczytywać także jako sposób przejawiania się optymizmu lub pesymizmu życiowego młodych ludzi. Porównując wyniki uzyskane w 1990r. z tymi z 2003r. widać, jak wiele się pod tym względem w Polsce zmieniło. Oczekiwania wyrażane 1990r. były znacznie skromniejsze od tych, które młodzież ma w 2003r.

SYTUACJA RODZINNA

Większość badanej młodzieży zarówno w 1998 r. jak i w 2003 r. przypuszcza, że za 10 -15 lat będzie miało żonę i dwójkę dzieci. Jednak zarysowują się w tym przypadku charakterystyczne tendencje.

W grupie osób, które zamierzają mieć dzieci:

- w 1998 r. 67%% młodych ludzi przewidywało, iż w ich przyszłej rodzinie będzie za 10 - 15 lat dwoje dzieci. W 2003 r. takich osób jest 61%.
- W 1998 r. 8% badanych przypuszcza, że za 10-15 lat będzie miało jedno dziecko; a w 2003 r. – tak myślących osób jest 12%.

Na podobnym poziomie utrzymuje się skłonność do planowania większej liczby dzieci. W 1998 r. młodych ludzi przewidujących, iż w ich rodzinie będzie troje dzieci było 17%. W 2003 r. osób tak planujących jest 15%.

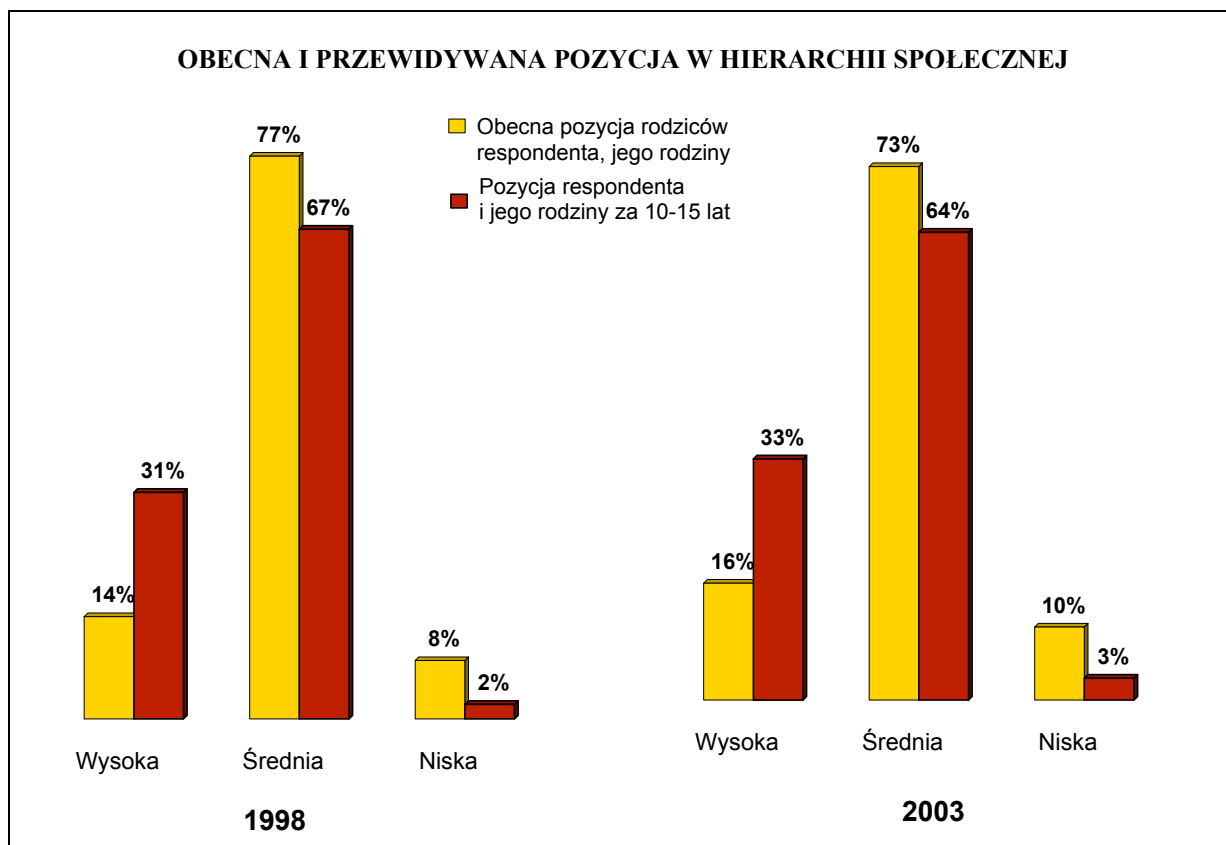
		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Jaka będzie Twoja sytuacja rodzinna za 10 – 15 lat?	W procentach	
		1998	2003
	Będę samotny(a)	4	5
	Będę miał(a) żonę (męża), ale nie będę miał(a) dzieci	7	8
	Będę miał(a) żonę (męża) i dzieci	89	85
	Trudno powiedzieć	0	1

Model samotnego życia wybiera niewielka grupa młodzieży. Podobnie mało popularne jest życie w związku bezdzietnym. W ciągu ostatnich 5 lat tendencje pod tym względem nie uległy zmianie

POZYCJA SPOŁECZNA ZA 10-15 LAT

Większość badanych jest przekonana, że w przyszłości ich rodzina lub oni sami będą zajmować taką samą - średnią pozycję w hierarchii społecznej - jak ich rodzice. Interesujące jest to, że niewielki odsetek młodych ludzi postrzega pozycję swojej rodziny jako niską, a bardzo mały odsetek (2% w 1998 i 3% w 2003r.) przewiduje, że oni sami będą w przyszłości taką niską pozycję mieli.

Równie interesująca jest skala przewidywanego awansu, to znaczy osiągnięcia pozycji wyższej niż pozycja rodziców. Skala ta jest podobnie wysoka zarówno w 1998 r. jak i w 2003r.

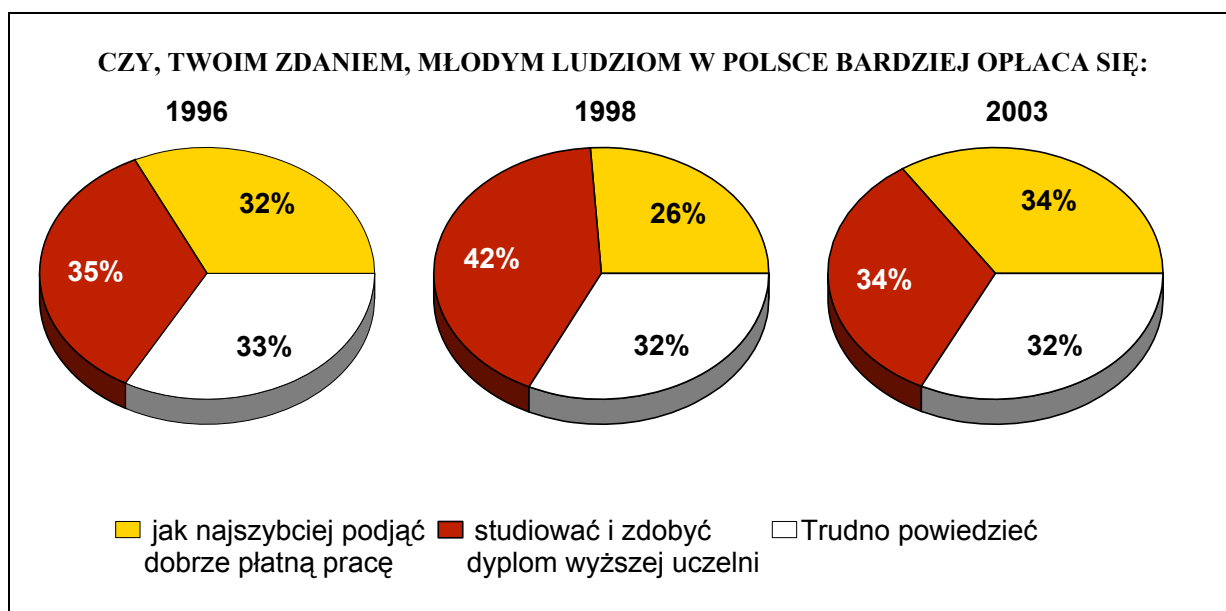

Główny kierunek awansu w hierarchii społecznej to zmiana polegająca na przejściu z grupy o pozycji średniej (rodzice respondenta) do grupy o pozycji wysokiej (respondent za 10-15 lat).

Co dalej po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej?

Z wcześniejszych analiz wiadomo, jak dużą wagę przywiązują młodzi ludzie do zdobycia wyższego wykształcenia i jak rosły w minionych latach ich aspiracje edukacyjne. Jednocześnie część młodzieży najwyraźniej czuje się nieco zagubiona w realiach, skoro tak duży odsetek nie potrafi odpowiedzieć na pytanie czy bardziej opłaca się jak najszybciej podjąć dobrze płatną pracę czy też studiować.

Są też i inne istotne kwestie. O ile w 1998 r. można było napisać, że studia i zdobycie dyplomy wyższej uczelni jest dla większości lepszą strategią niż szybkie podjęcie pracy, nawet dobrze płatnej, to w 2003 r. ta strategia nie znajduje tak jednoznacznego poparcia. Można przypuszczać, że dzięki różnym publicznie prezentowanym informacjom młodzi ludzie już wiedzą, że skończenie studiów nie gwarantuje dobrze płatnej pracy i w ogóle nie gwarantuje pracy. Zwiększa to zapewne ich poczucie niepewności w wyborze strategii.

Duże, istotne różnice w wyborze strategii obserwuje się w zależności od typu szkoły do której uczęszcza badana młodzież:

- wśród uczniów liceów ogólnokształcących zdecydowanie dominuje (zarówno w 1998 jak i 2003r.) przekonanie, że bardziej opłaca się studiować (ale i tu notuje się spadek wskazań na studia)

- wśród uczniów techników nastąpiło odwrócenie tendencji. O ile w 1998r. większość (47%) uważało, że bardziej opłaca się studiować, to w 2003r. zdaniem większości bardziej opłaca się jak najszybciej podjąć dobrze płatną pracę (37%)
- wśród uczniów liceów zawodowych w 1998 r. przeważało przekonanie o większej opłacalności studiów niż pracy, w 2003 r. odsetki wskazań na te dwie odmienne strategie wyrównały się.
- wśród uczniów szkół zawodowych wzmocniło się przekonanie o opłacalności jak najszybszego podjęcia dobrze płatnej pracy.

Czy, Twoim zdaniem, młodym ludziom w Polsce bardziej opłaca się:	Wskazania uczniów							
	liceów ogólnokształcących		techników		liceów zawodowych		zasadniczych szkół zawodowych	
	w procentach							
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
jak najszybciej podjąć dobrze płatną pracę	23	28	18	37	22	34	34	42
studiować i zdobyć dyplom wyższej uczelni	49	42	47	29	42	33	35	25
Trudno powiedzieć	28	30	35	34	36	33	32	33

Pytanie o to, czy młodym ludziom w Polsce bardziej opłaca się jak najszybciej podjąć dobrze płatną pracę czy też uczyć się dalej, dostarcza informacji o generalnych tendencjach w sposobie myślenia młodzieży. Ukazuje jak w ich świadomości jest postrzegana ważność dwóch różnych modeli postępowania.

Ich sposób myślenia nie przesądza o tym, co rzeczywiście badani uczniowie będą robić w najbliższych latach.

PLANY NA NAJBLIŻSZĄ PRZYSZŁOŚĆ

W rzeczywistości w najbliższym czasie większość uczniów będzie kontynuowała naukę (i nie będzie łączyła jej z pracą). Jest to trend rosnący w kolejnych latach. O ile np. w 1992 r. 44% badanych uczniów sądzi, że po ukończeniu szkoły będzie nadal uczyć się (na

różnych poziomach nauczania), to w 2003 r. sądzi tak 73% (suma wskazań na odpowiedzi: „będę studiować...”, „będę uczyć się w szkole pomaturalnej...”, „będę uczyć się w technikum”).

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS				Badanie KBPN
	1992	1994	1996	1998	2003
	w procentach				
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	27	27	32	49	59
Będę pracować i uczyć się w technikum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	10	15	17	8
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	10	11	14	9	9
Będę się uczyć w technikum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	14	11	10	5
Będę pracować w zakładzie państwowym	7	7	6	1	2
Będę odbywać służbę wojskową	6	4	5	3	5
Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej	6	4	4	2	2
Założę własną firmę	2	2	2	2	2
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	10	5	2	1	1
Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym	-	1	1	1	0
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	2	1	1	0
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	1	1	0
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	8	6	3	3	7
Coś innego	5	4	2	2	1

Uczniowie liceów ogólnokształcących w przeważającej większości będą kontynuowali naukę na studiach. Ponad połowa uczniów techników i liceów zawodowych także będzie studiowała. Uczniowie szkół zawodowych są bardziej skłonni do podjęcia pracy i większość z nich zamierza łączyć pracę z nauką w technikum.

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Wskazania uczniów							
	Liceów ogólnokształcących		Techników		Liceów zawodowych		Zasadniczych szkół zawodowych	
	w procentach							
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	90	86	71	61	60	59	0	0
Będę pracować i uczyć się w technikum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	0	0	0	0	50	45
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	6	5	10	8	25	24	0	0
Będę się uczyć w technikum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	0	0	0	0	30	31
Będę pracować w zakładzie państwowym	0	1	2	3	2	1	2	2
Będę odbywać służbę wojskową	1	2	3	9	0	4	4	3
Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej	0	0	3	3	3	2	3	3
Założę własną firmę	0	1	4	2	2	1	1	4
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	0	0	0	2	0	0	1	1
Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym	0	0	2	1	0	0	0	0
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	0	0	0	1	0	0	2	0
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	0	0	0	0	0	0	2	0
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	1	5	2	8	4	8	4	9
Coś innego	2	1	3	2	2	0	2	2

Ocena możliwości zdobycia pracy

CZYNNIKI DECYDUJĄCE O ZNALEZIENIU PRACY

Zdaniem uczniów bardzo ważnym czynnikiem decydującym znalezieniu pracy jest znajomość języków obcych. W każdym z czterech pomiarów przeprowadzonych w okresie 1994 – 2003 uzyskał on największą liczbę wskazań.

Na podstawie badań zrealizowanych w latach 1994-1998 można było mówić, iż w świadomości młodzieży istnieje stabilna hierarchia cech, decydujących o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę. Do najważniejszych należały: znajomość języków obcych, rodzaj zdobytego zawodu oraz inteligencja i zdolności. W 2003 r. ta hierarchia pękła. Rodzaj zdobytego zawodu oraz inteligencja i zdolności zostały zastąpione w 2003 r. przez znajomości i układy

Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badanie statutowe CBOS			Badanie KBPN
	w procentach			
	1994	1996	1998	2003
Znajomość języków obcych	56	62	62	65
Rodzaj zawodu, który się zdobyło	53	54	54	40
Inteligencja, zdolności	39	40	48	45
Znajomości, układy	42	41	40	55
Odwaga, przedsiębiorczość	24	27	24	23
Region, województwo, w którym się mieszka	12	14	13	11
Szczęście, przypadek	16	15	11	13
Wielkość miejscowości, w której się mieszka	9	10	10	9
Spryt, cwaniactwo	11	8	7	8
Wdzięk, urok osobisty	7	6	5	6
Coś innego	1	1	1	2
Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ respondent mógł wybrać trzy odpowiedzi.				

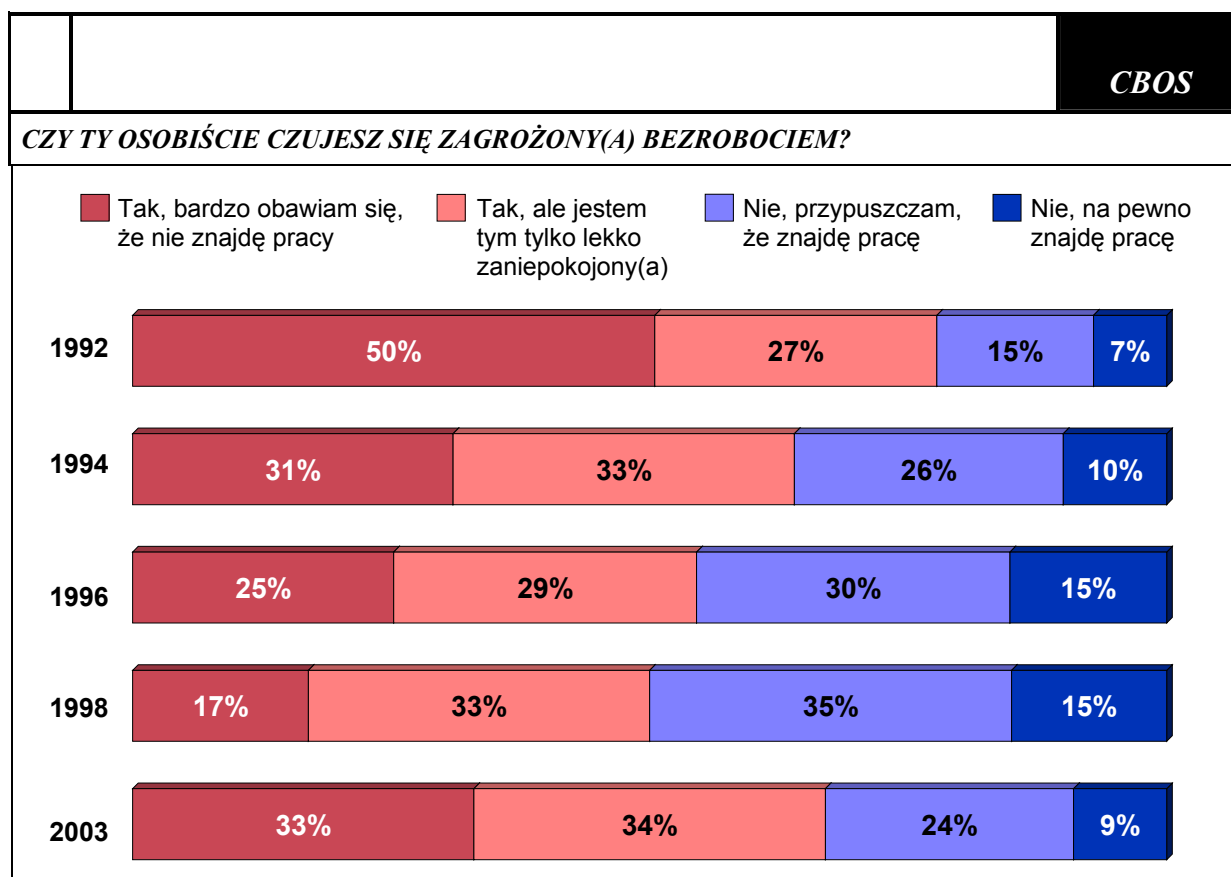
Wzrost znaczenia przypisywanego znajomościom i układom jest uderzający. W badaniach z 1994, 1996 i 1998 r. wskazywano na niego z podobną częstotliwością - na

poziomie 40%. Obecnie na ważność znajomości i układów wskazuje 55% młodzieży. W tym samym czasie znacząco spadło znaczenie przypisywane rodzajowi zawodu, który się zdobyło. Ten czynnik we wcześniejszych badaniach otrzymywał prawie identyczny odsetek wskazań - na wysokim poziomie 54%. W 2003 r. na jego ważność wskazuje 40% młodzieży.

Młodzi ludzie, którzy kilka lat temu częściej upatrywali źródeł przyszłego zawodowego sukcesu w swoim postępowaniu, we własnych talentach i umiejętnościach, w 2003 r. wydają się być po części pozbawieni złudzeń. Ich zdaniem rola znajomości i układów jest większa niż posiadane kwalifikacje, to znaczy posiadany zawód, inteligencja i zdolności.

POCZUCIE ZAGROŻENIA BEZROBOCIEM

Największy poziom lęku przed bezrobociem zanotowano w badaniu z 1992 r. Następnie poziom ten systematycznie spadał do 1998r. W ostatnich 5 latach znowu zaczął rosnąć i obecnie jest dosyć wysoki (33% badanej młodzieży bardzo obawia się, że nie znajdzie pracy). Z drugiej strony - poczucie bezpieczeństwa, pewność, iż na pewno znajdzie się pracę, w każdym z pomiarów było niskie.

Młodzi ludzie są świadomi trudności występujących na rynku pracy. Warto skonfrontować ich odczucia z faktami, to znaczy z dostępnymi danymi na temat stopy rejestrowanego bezrobocia.

Skokowy wzrost stopy bezrobocia miał miejsce w 1991 r. Na rynku pracy wytworzyła się zupełnie nowa sytuacja. Bezrobocie stało się bardzo istotnym problemem społecznym. Nie przygotowanie do takiego rozwoju sytuacji, mogło wywołać u młodzieży tak wysoki poziom lęku. W 1994 r., kiedy stopa bezrobocia jest nieco wyższa niż w 1992 r. poziom lęku przed bezrobociem jest już niższy. Można przypuszczać, że dzięki procesowi „uczenia się” nowej rzeczywistości, fakt, iż istnieje bezrobocie nie wywoływał już tak dużego poczucia zagrożenia jak na początku lat 90-tych.

W ciągu następnych kilku lat systematycznie spada stopa bezrobocia. W najlepszych pod tym względem latach (1997 – 1998) stopa bezrobocia jest najniższa i jednocześnie najniższy jest poziom lęku młodzieży przed bezrobociem. W 2003 r. wzrostowi obaw towarzyszy kolejny wzrost stopy bezrobocia. Świadomość młodzieży ma zatem istotne umocowanie w realnych faktach.

Rok	Stopa bezrobocia rejestrowanego w %
1990	6,5
1991	12,2
1992	14,3
1993	16,4
1994	16,0
1995	14,9
1996	13,2
1997	10,3
1998	10,4
2000	15,1
2001	17,5
2003	19,3

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS

POCZUCIE ZAGROŻENIA BEZROBOCIEM A MIEJSCE ZAMIESZKANIA

Duże miasta z natury rzeczy oferują więcej miejsc pracy niż małe miejscowości czy wieś. Zbadano zatem jak kształtuje się poczucie zagrożenia bezrobociem w zależności od rodzaju miejscowości w jakiej mieszkają badani uczniowie. Porównano wyniki dla 1998r (najniższy poziom lęku przed bezrobociem) i 2003r. (wysoki poziom lęku).

W 1998r. najwyższy poziom poczucia zagrożenia brakiem pracy zanotowano na wsi i w małych miastach. W miastach średnich i dużych był on znacznie niższy. Większość mieszkającej tam młodzieży przypuszczała lub była pewna, że znajdzie pracę. 5 lat później poczucie niepewności stało się także udziałem wielu młodych ludzi mieszkających w średnich i dużych miastach.

		Miejscowość w jakiej mieszka respondent									
	Czy ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Wieś		Miasto poniżej 20 tys.		Miasto od 20 tys. do 100 tys.		Miasto od 101 tys. do 500 tys.		Miasto 501 tys. i więcej	
		w procentach									
		CBOS	KBPN	CBOS	KPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
		1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
	Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	20	36	19	34	12	32	10	31	12	26
	Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	33	31	29	29	37	38	23	35	28	43
	Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	32	25	35	28	34	23	40	23	42	19
	Nie, na pewno znajdę pracę	14	8	16	9	17	7	27	11	18	13

Obecnie tylko młodzież mieszkająca w największych miastach ma względne poczucie bezpieczeństwa jeśli chodzi możliwość podjęcia pracy. Ich osobistym odczuciem w tym względzie jest najczęściej „lekkie zaniepokojenie”.

POCZUCIE ZAGROŻENIA BEZROBOCIEM A TYP SZKOŁY

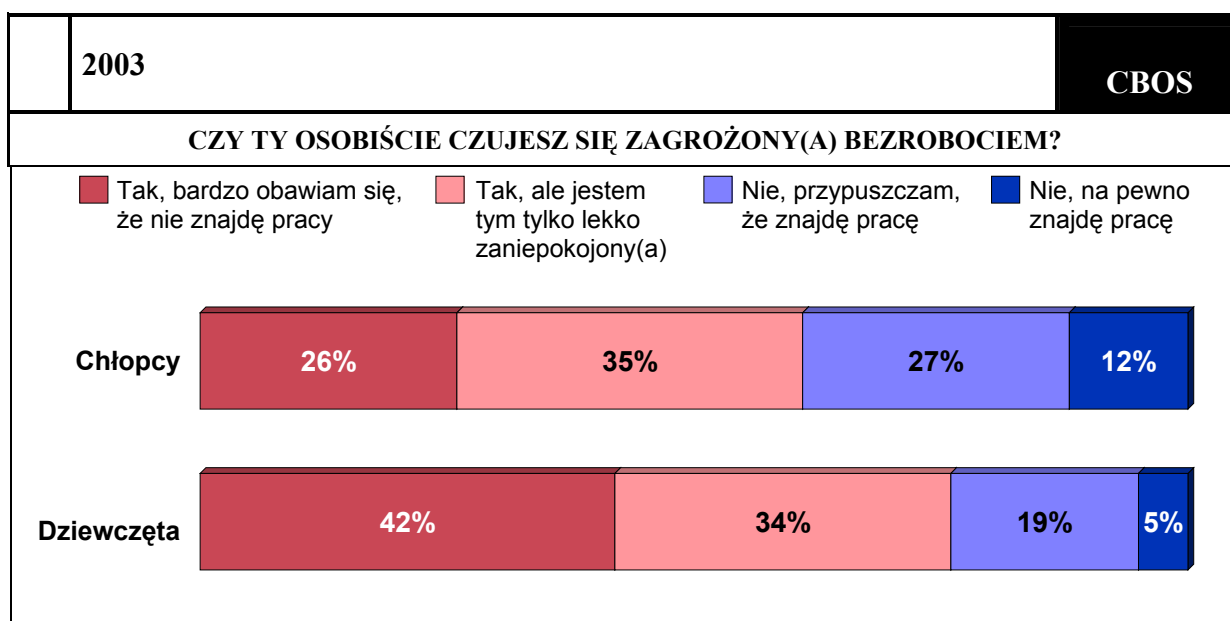
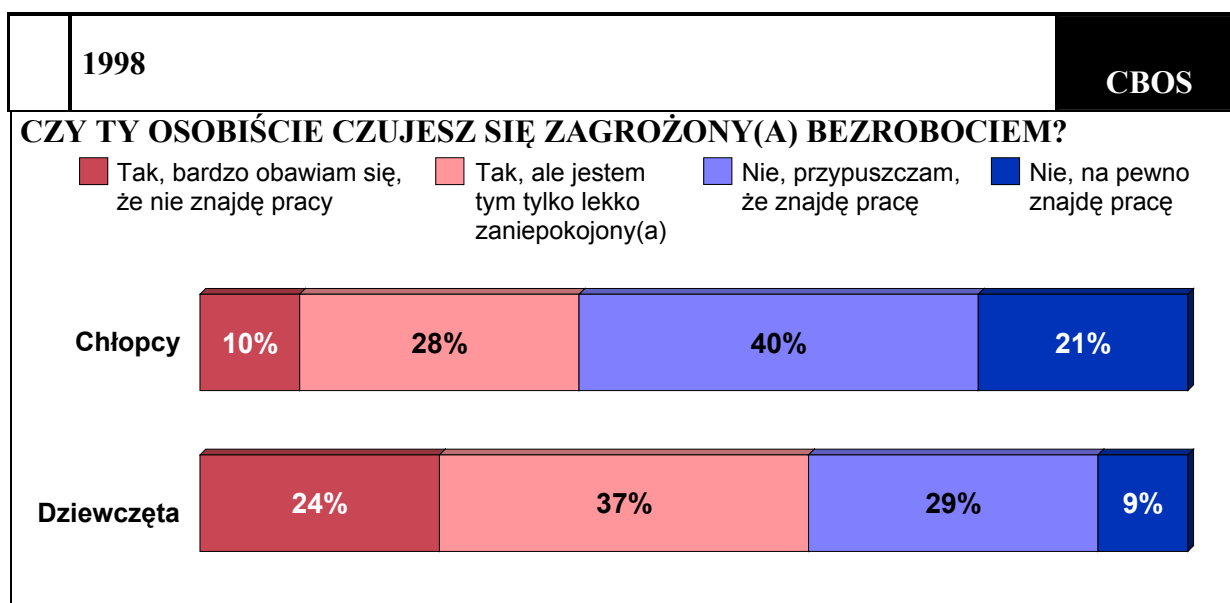
Największy wzrost poczucia lęku przed bezrobociem cechuje uczniów techników. W 1998 r. czuli się oni pewnie. Większość z nich (66%) sądziła, że w przyszłości nie będzie miała problemów z zatrudnieniem. W 2003 r. ich odczucia są diametralnie odmienne – aż 38% bardzo obawia się, że nie znajdzie pracy.

Obecnie poczucie zagrożenia bezrobociem jest podobnie wysokie w grupie uczniów techników jak zasadniczych szkół zawodowych oraz liceów zawodowych. W stosunkowo najlepszej kondycji są uczniowie liceów ogólnokształcących. Jednak i w tej grupie poczucie lęku związane z pracą istotnie wzrosło.

Czy ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Wskazania uczniów							
	Liceów ogólnokształcących		Techników		Liceów zawodowych		Zasadniczych szkół zawodowych	
	w procentach							
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	12	24	8	38	21	36	22	33
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	41	41	26	29	37	39	28	34
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	37	24	48	26	31	20	29	24
Nie, na pewno znajdę pracę	9	12	18	7	11	6	21	9

POCZUCIE ZAGROŻENIA BEZROBOCIEM A PŁEĆ

Zarówno w 1998r. jak i w 2003 r. dziewczęta częściej niż chłopcy miały poczucie zagrożenia bezrobociem. W obu grupach poziom lęku(obaw) wzrósł na przestrzeni ostatnich 5 lat dwukrotnie. Wiadomo z danych statystycznych, iż rzeczywiście bezrobocie częściej dotyka kobiety niż mężczyzn. Znajduje to dramatyczne odzwierciedlenie w wynikach badania z 2003r. Bardzo obawia się, że nie znajdzie pracy 42% dziewcząt.

INNE ROZWIĄZANIA

Zapytano młodzież jak zachowałaby się w sytuacji pojawienia się problemów ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy. W porównaniu z latami poprzednimi spadła atrakcyjność dalszego kontynuowania nauki czy uczęszczania na kursy kształcące. Najbardziej zaś wzrosła atrakcyjność wyjazdu za granicę.

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	Wskazania respondentów według terminów badań			
	1994	1996	1998	2003
	w procentach			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
kontynuował(a)bym naukę	26	31	33	21
zapisał(a)bym się na kursy kształcące	21	20	19	12
wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne w jakim zawodzie	18	15	16	22
wyjechał(a)bym za granicę	16	15	14	29
założył(a)bym własną firmę	11	12	12	12
przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	2	3	3	2
nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) "na zasiłek"	4	2	1	1
zrobił(a)bym coś innego	3	3	2	2

Warto też zauważyć wzrost skłonności do podjęcia pracy „za wszelką cenę”. Wiąże się to z większym niż przed kilkoma laty poziomem poczucia zagrożenia brakiem pracy.

WYJAZD ZA GRANICĘ

Wyjazd za granicę „na stałe” stał się dla wielu uczniów znacznie bardziej atrakcyjnym rozwiązaniem niż jeszcze kilka lat temu. Nadal tak samo popularne są krótkotrwałe wyjazdy w celach zarobkowych.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Gdybyś miał(a) możliwość wyjazdu za granicę, to czy wyjechał(a)byś z Polski?	W procentach	
		1998	2003
	Tak, na stałe	14	26
	Tak, ale na krótko – zarobić i wrócić	55	59
	Tak, ale w celach turystycznych	23	8
	Nie chciał(a)bym w ogóle Polski wyjeżdżać	4	4
	Mam inne zdanie	4	3

Badanie w 2003 r. było realizowane w momencie, kiedy znana już była konkretna data przyjęcia Polski do Unii Europejskiej. To zapewne sprzyjało krystalizacji planów młodzieży.

Młodzież a szkoła

Ocena szkoły

W 2003 r. młodzież lepiej niż w 1998 r. ocenia szkołę do której chodzi. Lepiej ocenia ją za pełnienie roli edukacyjnej (dobre przygotowanie do dalszej nauki – wzrost wskazań o 11%) jak i za perspektywy przyszłej pracy (daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy - wzrost wskazań również o 11%). Nie mienia to faktu, że w 2003r., podobnie jak w 1998r., szkoła częściej jest oceniana dobrze za przygotowanie do dalszej nauki, do studiów niż za przygotowanie do podjęcia atrakcyjnej pracy.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
Jak oceniasz, czy szkoła do której chodzisz:		W procentach	
		1998	2003
A. Daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu	Zdecydowanie tak	6	7
	Raczej tak	26	36
	Raczej nie	33	27
	Zdecydowanie nie	14	12
	Trudno powiedzieć.	20	17
B. Dobrze przygotowuje do dalszej nauki, studiów	Zdecydowanie tak	9	12
	Raczej tak	44	51
	Raczej nie	21	19
	Zdecydowanie nie	8	6
	Trudno powiedzieć	18	11

W największym stopniu poprawiły się oceny liceów zawodowych i techników. Zarówno w aspekcie przygotowania do dalszej nauki jak i dawania szansy na zdobycie

atrakcyjnej pracy. Szczególną uwagę zwraca zmiana notowań dotycząca perspektyw przyszłej pracy. W 1998r. 51% uczniów technikum oraz 52% uczniów liceum zawodowego uważało, że szkoła nie daje szans na atrakcyjną pracę po jej ukończeniu. W 2003 r. deklaracje są odmienne – 45% młodzieży uczącej się w technikach oraz 55% uczącej się w liceach zawodowych jest zdania, że takie szanse ich szkoły dają.

		Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
		w procentach							
Jak oceniasz, czy szkoła do której chodzisz:		CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
		1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy po jej ukończeniu	Tak	18	30	32	45	29	55	45	55
	Nie	65	56	51	34	52	31	30	23
	Trudno pow.	17	13	18	22	19	14	25	21
Dobrze przygotowuje do dalszej nauki, studiów	Tak	72	70	48	61	39	65	52	52
	Nie	18	23	34	24	40	26	26	30
	Trudno pow.	10	8	19	14	21	8	22	17

UWAGA. Odpowiedź „Tak” to połączona odpowiedź „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak”. Odpowiedź „Nie” to połączona odpowiedź „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie”.

Licea ogólnokształcące były uważane w 1998 r. przez większość badanych (72%) za dobrze przygotowujące do dalszej nauki i ta skala dobrych ocen utrzymała się. W zasadniczych szkołach zawodowych większość uczniów (55%) jest przekonana, iż dają one duże szanse na atrakcyjną pracę po jej ukończeniu. To o 10% więcej w porównaniu z 1998 r.

Ocena wyboru szkoły

Większość młodzieży jest przekonana, że z punktu widzenia swoich szans na przyszłość, dokonała dobrego wyboru szkoły.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Czy z punktu widzenia Twoich szans na przyszłość, osiągnięcia czegoś w życiu, uzyskaniu dobrej pracy, dostania się na studia, uważasz, że wybór tej szkoły był dla Ciebie:	W procentach	
		1998	2003
	Bardzo korzystny	10	13
	Raczej korzystny	44	51
	Raczej niekorzystny	19	14
	Zdecydowanie niekorzystny	6	4
	Trudno powiedzieć	21	18

W ciągu ostatnich 5 lat wzrosło przekonanie o dobrym wyborze szkoły wśród młodzieży uczącej się w technikach, liceach zawodowych i zasadniczych szkołach zawodowych.

Czy z punktu widzenia Twoich szans na przyszłość, osiągnięcia czegoś w życiu, uzyskaniu dobrej pracy, dostania się na studia, uważasz, że wybór tej szkoły był dla Ciebie:	Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	w procentach							
	Badanie CBOS	Badanie KPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Korzystny	65	65	47	61	50	67	53	64
Niekorzystny	16	19	34	20	31	16	21	16
Trudno powiedzieć	19	16	20	18	19	17	25	21

W 1998 r. uczniowie LO lepiej oceniali swoje szkoły niż pozostali. W 2003 r. opinie o dokonaniu korzystnego wyboru szkoły są równie częste wśród uczniów wszystkich branych pod uwagę rodzajów szkół, łącznie z liceami ogólnokształcącymi. Innymi słowy, nastąpiło „wyrównanie” opinii, żadna ze szkół nie wyróżnia się tym, że jest postrzegana przez swoich uczniów jako wyraźnie gorsza lub lepsza z punktu widzenia ich szans na przyszłość.

Ocena nauczycieli

Widocznej poprawie oceny wyboru szkoły towarzyszą zmiany opinii na temat nauczycieli. W całej badanej grupie są one mniej zauważalne. Skala zmian opinii w okresie ostatnich 5 lat nie przekracza 6%. Dopiero analiza wyników dokonana w wyodrębnionych podgrupach, oddzielnie dla uczniów poszczególnych typów szkół, ukazuje rzeczywiście niemałą skalę zmian, choć ograniczoną w zasadzie do dwóch typów szkół.

Biorąc pod uwagę całą badaną grupę zauważa się, że w 2003 r.:

- o 6% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele starają się nauczyć samodzielnego myślenia,
- o 5% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele zachowują się fair i z wyczuciem w stosunku do uczniów
- o 5% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać.

Czy podane niżej określenia pasują do nauczycieli w Twojej szkole? Czy nauczyciele ci:		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
		W procentach	
		1998	2003
Starają się nauczyć samodzielnego myślenia	Wszyscy	8	9
	Większość	39	44
	Niektórzy	50	43
	Żaden	3	4
Zachowują się fair i z wyczuciem w stosunku do uczniów	Wszyscy	4	4
	Większość	28	33
	Niektórzy	61	56
	Żaden	7	6
Tak naprawdę nie zależy im na tym, by czegoś nauczyć, chcą tylko odbębnić lekcję	Wszyscy	3	2
	Większość	18	14
	Niektórzy	53	56
	Żaden	26	26
Dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać	Wszyscy	4	5
	Większość	22	27
	Niektórzy	57	54
	Żaden	16	13
Są bardziej zainteresowani uczniami, którzy mają dobre wyniki i zaniedbują słabszych	Wszyscy	7	7
	Większość	32	29
	Niektórzy	45	47
	Żaden	16	16

Największej zmianie uległy opinie na temat nauczycieli wyrażane przez uczniów techników i liceów zawodowych. Należy przy tym dodać, że w 1998 r. ich opinie istotnie odbiegały od opinii uczniów LO i zawodówek.

Wśród uczniów techników w 2003 r.:

- o 12% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele starają się nauczyć samodzielnego myślenia,
- o 15% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele zachowują się fair i z wyczuciem w stosunku do uczniów
- o 11% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać.

Wśród uczniów liceów zawodowych w 2003 r.

- o 18% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele starają się nauczyć samodzielnego myślenia,
- o 11% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele zachowują się fair i z wyczuciem w stosunku do uczniów
- o 16% zwiększył się odsetek uczniów uważających, iż większość lub wszyscy nauczyciele dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać.

Mała skala zmian charakteryzuje opinie uczniów liceów ogólnokształcących i zasadniczych szkół zawodowych. W 1998 r. ocena nauczycieli uczących w tych szkołach istotnie różniła się od oceny nauczycieli uczących w technikach i liceach zawodowych. Teraz te różnice bardzo się zmniejszyły.

Czy podane niżej określenia pasują do nauczycieli w Twojej szkole? Czy nauczyciele ci:		Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
		W procentach							
		Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
		1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Starają się nauczyć samodzielnego myślenia	Wszyscy lub większość	49	53	36	48	40	58	56	57
	Niektórzy	49	42	60	50	57	39	41	36
	Żaden	2	4	3	2	3	3	3	7
Zachowują się fair i z wyczuciem w stosunku do uczniów	Wszyscy lub większość	34	37	26	41	21	32	40	37
	Niektórzy	59	57	69	56	71	62	50	50
	Żaden	6	6	5	3	8	5	9	13
Tak naprawdę nie zależy im na tym, by czegoś nauczyć, chcą tylko odbębnić lekcję	Wszyscy lub większość	19	13	18	15	24	15	23	26
	Niektórzy	53	56	63	62	56	59	44	44
	Żaden	28	31	18	22	20	24	32	29
Dyskutują otwarcie z uczniami o problemach i konfliktach w szkole i o tym, jak je rozwiązać	Wszyscy lub większość	25	31	18	29	20	36	35	37
	Niektórzy	57	52	63	62	62	52	51	46
	Żaden	18	17	19	9	17	12	13	16
Są bardziej zainteresowani uczniami, którzy mają dobre wyniki i zaniedbują słabszych	Wszyscy lub większość	40	32	41	37	41	37	34	40
	Niektórzy	46	48	44	52	48	48	43	36
	Żaden	14	19	15	10	12	14	22	24

Uczęszczanie na lekcje religii

Przeważająca większość uczniów uczęszcza na lekcje religii w szkole. Ten trend jest bardzo stabilny.

		Badanie statutowe CBOS			Badanie KBPM
	Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole:	W procentach			
		1994	1996	1998	2003
	Tak	88	84	89	90
	Nie	11	16	11	9

Nie ma związku między uczęszczaniem na lekcje religii w szkole a rodzajem szkoły do której chodzą uczniowie. Są to zdarzenia niezależne.

Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole:	Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	w procentach							
	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Tak	88	89	84	88	91	95	92	94
Nie	12	11	16	12	9	5	8	6

Zdecydowanie pozytywne zdanie o lekcjach religii, wyrażające się w stwierdzeniu, że „są ciekawe – chodzę na nie z ochotą” (41%) dominuje nad ocenami negatywnymi (23% stwierdza, że lekcje te są nudne). Obserwując generalny trend można by stwierdzić, że nic w ocenach zmieniło się w ciągu minionych 5 lat. Byłaby to jednak diagnoza przedwczesna. Istotne zmiany w ocenie lekcji religii obserwuje się w zależności od rodzaju szkoły do której uczęszcza badana młodzież.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, odpowiedz, jak oceniasz te lekcje	W procentach	
		1998	2003
	Są ciekawe – chodzę na nie z ochotą	41	41
	Są jak każde inne lekcje – niczym szczególnym się nie wyróżniają	36	34
	Są nudne, nic ważnego się na nich nie dzieje	23	25

W 2003 r. opinie na temat atrakcyjności lekcji religii są wyraźnie podzielone. Szczególnie krytyczni są uczniowie liceów ogólnokształcących. Obecnie w tej grupie młodzieży przeważa przekonanie o nudzie panującej na lekcjach religii. Odmiennego zdania są uczniowie techników i liceów zawodowych, którzy jeszcze lepiej oceniają lekcje religii niż przed 5 laty.

Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, odpowiedz, jak oceniasz te lekcje	Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	w procentach							
	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Są ciekawe – chodzę na nie z ochotą	39	28	32	42	39	57	50	48
Są jak każde inne lekcje – niczym szczególnym się nie wyróżniają	37	35	38	36	35	28	34	36
Są nudne, nic ważnego się na nich nie dzieje	25	38	30	21	26	16	16	16

Skala zmiany opinii jest znacząca. W 2003 r. o 13% więcej uczniów LO stwierdza, że lekcje religii są nudne; z drugiej strony – o 18% więcej uczniów liceów zawodowych uważa, że są one ciekawe. Nie ma niestety możliwości uzasadnienia i wyjaśnienia kierunku tych zmian, ponieważ ankieta nie poruszała bardziej szczegółowo tego zagadnienia.

Prawa ucznia

W 2003 r. 77% uczniów odpowiedziało, że poznało prawa ucznia w szkole, na lekcji poprowadzonej przez nauczyciela. To w porównaniu z 1998 r. wzrost o 6%. Najczęściej nauczyciele ograniczyli się do przedstawienia tych praw.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Czy w Twojej klasie prawa ucznia były omawiane z udziałem nauczyciela np., na godzinie wychowawczej?	W procentach	
		1998	2003
	Tak i nauczyciele zachęcali do korzystania z tych praw	23	29
	Tak, ale nauczyciele tylko przedstawili te prawa	48	48
	Nie, nie były omawiane w klasie	29	23

Bardzo interesujące zmiany obserwuje się w odniesieniu do zasadniczych szkół zawodowych. W 1998 r. 31% uczniów stwierdziło, że ich prawa w ogóle nie były omawiane w klasie. 5 lat później uczniów takich jest o połowę mniej (16%). A zatem informowanie o prawach ucznia stało się w zawodówkach dużo bardziej powszechne. Ciekawe jest też to, że w zawodówkach, częściej niż w innych szkołach, nauczyciele zachęcają młodzież do korzystania z tych praw.

Zwraca uwagę sytuacja w technikach. W 1998 r. w tych szkołach był największy odsetek uczniów, którzy nie poznali na lekcji w klasie swoich praw (38%). Obecnie sytuacja pod tym względem się poprawiła (odsetek spadł z 38% do 28%), jednak nie w takim stopniu jak w zawodówkach.

Czy w Twojej klasie prawa ucznia były omawiane z udziałem nauczyciela np., na godzinie wychowawczej?	Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	w procentach							
	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Tak i nauczyciele zachęcali do korzystania z tych praw	23	26	12	25	15	32	34	36
Tak, ale nauczyciele tylko przedstawili te prawa	53	47	50	47	58	49	35	48
Nie, nie były omawiane w klasie	24	28	38	28	26	18	31	16

Generalna tendencja, mimo zaobserwowanych zmian, pozostaje taka sama - w każdej ze szkół nauczyciele najczęściej ograniczają się do przedstawienia praw ucznia.

Rola samorządu szkolnego

Sporadycznie zdarza się, by w szkole w ogóle nie było samorządu. Niezbyt często zdarza się też, aby – jeśli jest - nie miał on żadnego znaczenia.

Częstotliwość z jaką pojawia opinia, iż samorząd ma wiele do powiedzenia jest bliska częstotliwości występowania opinii odmiennej (tzn. że ma niewiele do powiedzenia).

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Czy w Twojej szkole istnieje samorząd?	W procentach	
		1998	2003
	Tak i ma on wiele do powiedzenia	41	41
	Tak, ale ma on niewiele do powiedzenia	48	45

	Tak, ale nie ma on żadnego znaczenia	10	12
	Nie, w szkole w ogóle nie ma samorządu	1	2

Opinie na temat znaczenia samorządu są zróżnicowane w zależności od rodzaju szkoły do której chodzi badana młodzież.

Najwięcej do powiedzenia ma samorząd w zasadniczych szkołach zawodowych i liceach zawodowych – tak uważają ich uczniowie. W liceach ogólnokształcących i technikach większość jest przekonana o tym, że samorząd ma niewiele do powiedzenia.

Czy w Twojej szkole istnieje samorząd?	Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	W procentach							
	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Tak i ma on wiele do powiedzenia	37	35	30	38	41	55	50	47
Tak, ale ma on niewiele do powiedzenia	53	46	57	53	49	37	40	36
Tak, ale nie ma on żadnego znaczenia	8	15	13	9	10	8	9	15
Nie, w szkole w ogóle nie ma samorządu	2	5	1	1	0	0	1	2

Obserwując zmiany, które zaszły w ostatnich latach można powiedzieć, iż rola samorządu najbardziej wzrosła w liceach zawodowych. Natomiast w liceach ogólnokształcących obserwuje się niewielki, ale widoczny, spadek znaczenia samorządu.

UCZESTNICZENIE W WYBORACH DO SAMORZĄDU SZKOLNEGO

Młodzież coraz mniej chętnie uczestniczy w wyborach do samorządu szkolnego. Większość uczniów nigdy nie brała w nich udziału i w 2003 r. ta tendencja pogłębiła się. W tej postawie można odczytać zarówno brak zainteresowania samorządnością, jak i niechęć do bycia „działaczem”.

		Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	Czy brałeś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	W procentach	
		1998	2003
	Zawsze, kiedy się odbywały	20	14
	Tak, ale nie każdego roku	22	18
	Nigdy nie brałem udziału	55	63
	W mojej szkole nie ma samorządu	1	2
	Inna odpowiedź	2	2

W wyborach do samorządu szkolnego częściej uczestniczyli uczniowie liceów ogólnokształcących niż młodzież z pozostałych szkół. W badaniu z 1998 r. 51% uczniów z ogólniaków odpowiedziało, iż w ogóle brało udział w wyborach (zawsze, kiedy się odbywały + tak, ale nie każdego roku). To się zmieniło, 5 lat później w tych szkołach frekwencja w wyborach spadła do 37%.

W 2003 r. w każdej szkole dominuje postawa pasywna czyli nie uczestniczenia w wyborach. Największą grupę osób pasywnych spotyka się w szkołach, w których, zdaniem większości uczniów, samorząd ma wiele do powiedzenia (zawodówki i licea zawodowe). Fakt, że samorząd spełnia istotną rolę w szkole („ma on wiele do powiedzenia”) może nie wpływać na większą frekwencję w wyborach.

Czy brałeś udział w wyborach do samorządu?	Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
	W procentach							
	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Zawsze, kiedy się odbywały	31	19	11	13	21	14	15	9
Tak, ale nie każdego roku	20	18	23	19	23	17	24	16
Nigdy nie brałem udziału	44	58	63	65	53	65	59	70
W mojej szkole nie ma samorządu	2	4	1	1	0	1	1	2
Inna odpowiedź	3	1	3	2	4	2	1	1

Badając związek między postrzeganiem roli samorządu a udziałem w wyborach samorządowych stwierdzono, iż w 2003 r. w każdej ze szkół wśród uczniów uważających, że samorząd ma wiele do powiedzenia, większość nie bierze udziału w wyborach.

Jednocześnie zauważa się, iż w szkołach, w których uczniowie uważają, że samorząd nie ma żadnego znaczenia, frekwencja w wyborach samorządowych jest jeszcze niższa. A zatem związek między rolą samorządu a udziałem w wyborach istnieje, ale jest słaby.

2003 r.		Rola samorządu szkolnego		
	Wybory do samorządu szkolnego:	W procentach		
Liceum ogólnokształcące		Ma on wiele do powiedzenia	Ma on niewiele do powiedzenia	Nie ma on żadnego znaczenia
	Bierze udział w wyborach	41	37	38
	Nigdy nie brał udziału w wyborach	59	63	63
Technikum	Bierze udział w wyborach	40	29	24
	Nigdy nie brał udziału w wyborach	60	71	76
Liceum zawodowe	Bierze udział w wyborach	37	28	17
	Nigdy nie brał udziału w wyborach	63	72	83
Zasadnicza szkoła zawodowa	Bierze udział w wyborach	30	24	26
	Nigdy nie brał udziału w wyborach	70	76	74

Uwaga. Odpowiedź „bierze udział w wyborach” to połączone odpowiedzi: „Zawsze, kiedy się odbywały” oraz „Tak, ale nie każdego roku”.

Obliczono współczynnik korelacji między postrzeganą rolą samorządu a udziałem w wyborach oddzielnie dla każdego typu szkoły.

	Współczynnik korelacji między postrzeganą rolą samorządu a uczestnictwem w wyborach v Cramera
Liceum ogólnokształcące	0,041
Technikum	0,119
Liceum Zawodowe	0,136
Zasadnicza Szkoła	0,064

Nie pytano uczniów o to, dlaczego nie uczestniczą w wyborach do samorządu. Dlatego pozostaje zanotowanie faktu, iż postawa nie uczestniczenia jest najbardziej rozpowszechniona we wszystkich szkołach, także i w tych, w których rola samorządu jest duża.

Przemoc w szkole i inne zjawiska niepożądane

Są formy przemocy, której częstotliwość występowania istotnie się zmniejszyła w ciągu ostatnich 5 lat:

- znęcanie się starszych uczniów nad młodszymi; wzrost wskazań na odpowiedź „w ogóle się nie zdarza” o 11%
- wymuszanie pieniędzy; wzrost wskazań na odpowiedź „w ogóle się nie zdarza” o 12%
- kradzieże np. z szatni, z plecaków; wzrost wskazań na odpowiedź „w ogóle się nie zdarza” o 8%

Na prawie takim samym poziomie pozostała częstotliwość z jaką zdarza się odbieranie siłą rzeczy osobistych oraz grożenie nauczycielom, zastraszanie nauczycieli przez uczniów.

Mimo poprawy sytuacji problemy pozostały. W 1998 najczęściej zdarzającymi się formami przemocy były: kradzieże oraz fizyczne znęcanie się starszych uczniów nad młodszymi. W 2003 r. nadal są to najczęściej spotykane zjawiska.

Nie tylko nie uległa poprawie, ale nawet zwiększyła się skala występowania takich zjawisk niepożądanych w szkole jak: palenie papierosów, picie alkoholu i zażywanie narkotyków.

Powszechność z jaką w 1998r. występowało palenie papierosów (87% uczniów robiło to często) utrzymuje się bez zmian (w 2003 r. robi to często 86%). Wzrosła częstotliwość picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły oraz zażywania narkotyków.

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:		Badanie CBOS		Badanie KBPN
		W procentach		
		1996	1998	2003
Fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi*	Bardzo często	3	6	6
	Dosyć często	11	14	9
	Dosyć rzadko	37	52	45
	W ogóle	28	29	40
	Trudno powiedzieć	22	0	0
Zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	b. danych	5	10
	Dosyć często	b. danych	15	20
	Dosyć rzadko	b. danych	35	34
	W ogóle	b. danych	45	36
Picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	b. danych	7	10
	Dosyć często	b. danych	16	18
	Dosyć rzadko	b. danych	48	45
	W ogóle	b. danych	28	26
Palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	b. danych	62	66
	Dosyć często	b. danych	25	20
	Dosyć rzadko	b. danych	9	9
	W ogóle	b. danych	4	5
Wymuszania pieniędzy	Bardzo często	2	3	1
	Dosyć często	8	6	4
	Dosyć rzadko	25	32	25
	W ogóle	35	58	70
	Trudno powiedzieć	30	1	0

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:		Badanie CBOS		Badanie KBPN
		W procentach		
		1996	1998	2003
Odbierania siłą rzeczy osobistych np. odzieży, plecaków, zegarków itp.	Bardzo często	1	2	2
	Dosyć często	3	3	3
	Dosyć rzadko	17	20	20
	W ogóle	51	74	75
	Trudno powiedzieć	28	1	1
Kradzieże np. z szatni, z plecaków itp.	Bardzo często	4	7	5
	Dosyć często	17	16	14
	Dosyć rzadko	52	52	48
	W ogóle	13	25	33
	Trudno powiedzieć	14	1	1
Grożenia nauczycielom, zastraszania nauczycieli przez uczniów	Bardzo często	2	2	2
	Dosyć często	4	4	3
	Dosyć rzadko	19	23	22
	W ogóle	46	71	74
	Trudno powiedzieć	29	1	0

UWAGA. * W ankiecie z 1996 r. pytanie brzmiało: „fizycznego znęcania się jednych uczniów nad drugimi”. W ankiecie tej zamieszczono w kafeterii odpowiedź „trudno powiedzieć”. Nie zamieszczono jej w ankiecie z 1998 i 2003r.; Z tego powodu pojawiły się duże różnice we wskazaniach na odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Występowanie różnych form przemocy było i jest zróżnicowane w zależności od typu szkoły do której uczęszczają młodzi ludzie. Najczęściej można było spotkać się z przemocą - z każdą z wymienionych form - w zasadniczej szkole zawodowej. Najmniej przemocy jest w liceach ogólnokształcących.

W szkołach zawodowych najczęściej zdarza się fizyczne znęcanie się starszych uczniów nad młodszymi. Skala występowania tego zjawiska jest ciągle bardzo poważna. W

1998 r. mówiło, iż często takie przypadki się zdarzają 35% uczniów zawodówek; w 2003 r. mówi o tym 32%. Warto przy tym odnotować, że w tym samym czasie zwiększyła się liczba zawodówek, w których takie fakty w ogóle nie mają miejsca (z 19% do 33%). A zatem i w tych szkołach zauważa się poprawę sytuacji.

Kolejną często występującą w zawodówkach formą przemocy była kradzież. Obecnie zdarza się ona z mniejszą częstotliwością; ale nadal istnieje w 69% zawodówek.

Kradzież ma swoją specyfikę ponieważ jest anonimowa. Dlatego zapewne w liceach ogólnokształcących, w których jest najmniej przemocy, kradzież zdarza się stosunkowo często. W 2003 r. miała miejsce w 60% ogólniaków (w tym w 16% często, a w 44% - dosyć rzadko).

W liceach zawodowych kradzieże zdarzają się częściej niż w ogólniakach czy technikach. W technikach uczniowie najczęściej stykali się z fizycznym znęcaniem (ale nie tak często jak w zawodówkach). W 2003 r. tych aktów przemocy jest mniej.

W przypadku przemocy obserwuje się w szkołach tendencje pozytywne, jej stosowanie jest ograniczane. Odmienne tendencje notuje się w przypadku takich niepożądanych zjawisk jak: picie alkoholu na terenie szkoły i zażywanie narkotyków. Częstotliwość ich występowania wzrosła we wszystkich szkołach, niezależnie od ich rodzaju.

Poziom spożycia substancji psychoaktywnych był i jest nadal zróżnicowany. Przypadki zażywania narkotyków na terenie szkoły i picia alkoholu najczęściej spotyka się w zasadniczych szkół zawodowych. W technikach uczniowie częściej zażywają narkotyki niż piją alkohol. W liceach zawodowych bardziej popularny jest alkohol. Najmniej kontaktu z substancjami psychoaktywnymi mają uczniowie liceów ogólnokształcących.

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:		Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
		W procentach							
		Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
		1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi	Bardzo często lub dosyć często	5	8	22	14	10	14	35	32
	Dosyć rzadko	49	37	67	57	49	48	46	36
	W ogóle	47	55	12	29	41	37	19	33
Zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często lub dosyć często	14	24	26	33	14	28	22	34
	Dosyć rzadko	41	37	47	34	26	33	28	31
	W ogóle	45	39	26	32	59	38	49	35
Picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często lub dosyć często	18	21	25	27	14	37	32	36
	Dosyć rzadko	53	50	51	50	53	36	40	33
	W ogóle	29	29	24	22	33	26	27	30
Palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często lub dosyć często	79	86	93	87	85	85	90	83
	Dosyć rzadko	14	8	5	9	12	10	7	8
	W ogóle	7	6	2	4	3	5	3	7
Wymuszania pieniędzy	Bardzo często lub dosyć często	2	3	7	6	5	3	17	10
	Dosyć rzadko	16	19	46	30	34	25	34	27
	W ogóle	83	78	46	64	60	71	47	62

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:		Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
		W procentach							
		Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
		1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Odbierania siłą rzeczy osobistych np. odzieży, plecaków, zegarków itp.	Bardzo często lub dosyć często	2	2	3	5	2	3	10	8
	Dosyć rzadko	10	14	32	22	12	22	24	27
	W ogóle	88	83	64	73	85	75	64	64
Kradzieży np. z szatni, z plecaków itp.	Bardzo często lub dosyć często	15	16	18	15	24	26	31	23
	Dosyć rzadko	60	44	57	55	60	46	38	45
	W ogóle	25	40	25	30	15	27	30	31
Grożenia nauczycielom, zastraszania nauczycieli przez uczniów	Bardzo często lub dosyć często	3	3	6	6	3	4	10	6
	Dosyć rzadko	15	14	29	27	19	21	27	28
	W ogóle	82	83	64	67	77	75	62	65

Szkołą bardziej bezpieczną niż inne jest liceum ogólnokształcące. Charakteryzuje je najniższy poziom występowania przemocy oraz spożywania substancji psychoaktywnych (mimo wzrostu spożycia). Na drugim biegunie należałoby umieścić zasadniczą szkołę zawodową, która, mimo zmniejszenia się skali przemocy, nadal jest szkołą o niższym profilu bezpieczeństwa niż wszystkie pozostałe..

OGÓLNA OCENA SZKOŁY

Młodzież oceniała trzy sfery funkcjonowania szkoły: „sposób nauczania”, „stosunek uczniów do nauczycieli” i „stosunek nauczycieli do uczniów”. Spośród nich za najmniej zmieniający się uznano, w każdym z pomiarów, „sposób nauczania” (od 47% do 54% wskazań na brak zmiany).

Zmiany dostrzega – w zależności od daty pomiaru i ocenianej sfery funkcjonowania szkoły – od 38% do 48% badanej młodzieży. Spośród dwu przeciwnych kierunków zmiany: „zmieniło się na lepsze” i „zmieniło się na gorsze”, częściej wskazywana jest zmiana pozytywna.

Jak oceniasz, czy w okresie, od kiedy chodzisz do swej obecnej szkoły zmienił się na lepsze, na gorsze czy też nie zmienił się:		Badanie CBOS			Badanie KBPN
		W procentach			
		1994	1996	1998	2003
Sposób nauczania	Zmienił się na lepsze	24	23	23	24
	Zmienił się na gorsze	14	14	7	14
	W ogóle się nie zmienił	47	48	54	49
	Trudno powiedzieć	14	15	17	14
Stosunek uczniów do nauczycieli	Zmienił się na lepsze	18	21	20	26
	Zmienił się na gorsze	25	25	21	22
	W ogóle się nie zmienił	41	38	42	40
	Trudno powiedzieć	16	16	17	12
Stosunek nauczycieli do uczniów	Zmienił się na lepsze	19	22	21	25
	Zmienił się na gorsze	20	19	14	18
	W ogóle się nie zmienił	41	38	44	42
	Trudno powiedzieć	19	21	21	15

Proces zmian odmiennie przedstawia się w różnych szkołach. Zdaniem wielu uczniów szkół zawodowych pogorszył się stosunek nauczycieli do nich – odsetek tak oceniających uczniów wzrósł z 12% do 22%. Z drugiej strony, pomijając samą skalę zmian, widoczne jest, iż w szkołach zawodowych dokonuje się istotny proces ich przeobrażania. W 1998 r. 33% uczniów stwierdziło, że sposób nauczania zmienił się na lepsze. Taki sam odsetek stwierdza to w 2003r. Istotą dokonujących się zmian jest poprawienie się „sposobu nauczania” w zasadniczych szkołach zawodowych. Jest to najbardziej charakterystyczne zjawisko właśnie

dla zawodówek ponieważ w żadnej z pozostałych szkół nie ma tak dużego odsetka uczniów uważających, że nauczanie jest na lepszym poziomie niż było.

Jak oceniasz, czy w okresie, od kiedy chodzisz do swej obecnej szkoły zmienił się na lepsze, na gorsze czy też nie zmienił się		Liceum ogólnokształcące.		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa	
		W procentach							
		Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN	Badanie CBOS	Badanie KBPN
		1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
Sposób nauczania	Zmienił się na lepsze	19	18	14	23	19	27	33	33
	Zmienił się na gorsze	6	12	9	13	7	18	5	13
	W ogóle się nie zmienił	60	59	57	48	56	38	46	41
	Trudno powiedzieć	15	12	20	15	18	16	17	12
Stosunek uczniów do nauczycieli	Zmienił się na lepsze	16	24	19	30	17	26	25	24
	Zmienił się na gorsze	23	18	22	24	20	27	20	24
	W ogóle się nie zmienił	48	46	39	37	45	33	37	39
	Trudno powiedzieć	13	13	20	9	17	14	18	12
Stosunek nauczycieli do uczniów	Zmienił się na lepsze	18	23	20	30	15	22	26	23
	Zmienił się na gorsze	13	12	15	18	19	26	12	22
	W ogóle się nie zmienił	51	50	40	40	45	33	42	39
	Trudno powiedzieć	18	15	25	12	22	19	20	16

Istotne przeobrażenia dokonują się również w technikach i liceach zawodowych. Poprawia się sposób nauczania oraz relacje między uczniami i nauczycielami.

Proces zmian w najmniejszym stopniu obejmuje licea ogólnokształcące. Jeśli jednak zmiany zostały przez uczniów zauważone, to w sferze relacji między nauczycielami i

uczniami są one postrzegane częściej jako zmiany na lepsze niż na gorsze. Natomiast w ocenach sposobu nauczania zaznacza się – większy niż 5 lat temu – krytycyzm.

Młodzież o polityce i demokracji

Stosunek do demokracji jako formy rządów

Aby określić stosunek badanych do demokracji jako formy sprawowania władzy, przedstawiliśmy im trzy stwierdzenia prosząc o wybór tego, które jest najbliższe ich przekonaniom.

Podobnie jak przed pięcioma laty największa grupa ankietowanych reprezentuje postawę prodemokratyczną, tzn. aprobuje stwierdzenie, że *demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów* (31% wskazań). Warto jednak zauważyć, że pod koniec 2003 roku, w porównaniu z rokiem 1998, odsetek badanych reprezentujących postawę prodemokratyczną znacząco zmalał (o 7 punktów procentowych).

Podatność na autorytaryzm, wyrażającą się w akceptacji stwierdzenia - *niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne*, przejawia nieomal jedna czwarta badanych (23%). W porównaniu z rokiem 1998 odsetek ten wzrósł o 6 punktów procentowych.

Nieomal jedna piąta respondentów (19%) aprobuje stwierdzenie: *dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny*, reprezentuje postawę, którą można określić jako przejaw "alienacji politycznej". W porównaniu z rokiem 1998 nastąpił wzrost częstości wskazań tego stwierdzenia o 3 punkty procentowe.

Nieco ponad jedna czwarta ogółu badanych (26%) - nie ma wyrobionego poglądu na ten temat (w porównaniu z rokiem 1998 spadek o 3 punkty procentowe).

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom:			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1994	1998	2003
	W procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	24	38	31
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	21	17	23
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	22	16	19
Trudno powiedzieć	33	29	26

Analizując stosunek młodzieży do demokracji jako formy rządów za niepokojący należy uznać fakt, że pomimo utrzymującej się pod koniec 2003 roku przewagi osób, które są przekonane o przewadze demokracji nad wszelkimi innymi formami rządów i odrzucają istnienie wyjątków od tej zasady, przewaga ta znacząco zmalała w stosunku do roku 1998, przy jednoczesnym wzroście akceptacji dla rozwiązań niedemokratycznych.

Podobnie jak w badaniu statutowym przeprowadzonym przez CBOS w roku 1998 można zaobserwować duże różnice poglądów w zależności od typu szkoły, w której uczą się badani. Ogólnie rzecz biorąc można powiedzieć, że młodzież licealną najczęściej cechuje postawa prodemokratyczna (42% w szkołach publicznych, a 38% w niepublicznych), choć częsta jest w tej grupie także skłonność do poparcia rządów autorytarnych (30% w szkołach publicznych, a 25% w niepublicznych). Jednocześnie obojętność wobec formy rządów jest w tej grupie deklarowana najrzadziej (11% w szkołach publicznych, a 16% w niepublicznych). Dla kontrastu młodzież ucząca się w zasadniczych szkołach zawodowych najczęściej nie ma sprecyzowanych poglądów w tej sprawie (52%) lub cechuje się postawą, którą nazwalibyśmy alienacją polityczną, czyli obojętnością wobec formy rządów (26%). Absolwenci średnich szkół zawodowych (techników i liceów zawodowych) w swych poglądach na temat demokracji w porównaniu z innymi formami rządów sytuują się mniej więcej pośrodku - między licealistami a uczniami zasadniczych szkół zawodowych.

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom:	Typ szkoły:				
	Publiczne liceum ogólnokształcące	Technikum	Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	Zasadnicza szkoła zawodowa	Prywatne liceum ogólnokształcące
	W procentach				
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	42	32	26	14	38
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	30	25	22	8	25
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	11	22	22	26	16
Trudno powiedzieć	17	20	30	52	20

Na stosunek badanych uczniów do demokracji wpływ mają warunki materialne, w których żyją. Młodzież, która warunki materialne swojej rodziny określa jako bardzo dobre najczęściej popiera opinię, iż *demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów*. Dla kontrastu – młodzież źle oceniająca warunki materialne swoich rodzin częściej niż inni skłonna jest poprzeć rozwiązania niedemokratyczne, co wyraża się w wyborze stwierdzenia *niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne*. Wart też zauważenia jest fakt, że opinię *dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny* częściej od innych wybierały osoby opisujące warunki materialne swojej rodziny jako bardzo złe.

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom:	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?				
	Bardzo złe	Raczej złe	Średnie, przeciętne	Raczej dobre	Bardzo dobre
	W procentach				
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	26	28	30	33	36

	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?				
	Bardzo złe	Raczej złe	Średnie, przeciętne	Raczej dobre	Bardzo dobre
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	26	25	23	23	18
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	26	20	19	20	16
Trudno powiedzieć	23	27	27	24	30

Dodatkowych informacji na temat aktualnych postaw młodzieży wobec demokracji dostarczają odpowiedzi na pytanie o stosunek do kilku wybranych zjawisk ze sfery życia publicznego, związanych z funkcjonowaniem demokracji.

Podobnie jak przed pięcioma laty wyraża większość młodych ludzi uznaje za normalne zarówno długotrwałe dyskusje w Sejmie, jak i spory między partiami politycznymi. Można więc powiedzieć, że zjawiska te mieszczą się w dominującym wśród młodzieży wyobrażeniu o ustroju demokratycznym. Trzeba jednak zauważyć, że w porównaniu z rokiem 1998 znacząco (o 7 punktów procentowych), zwiększyła się grupa młodych ludzi uważających, że spory między partiami politycznymi nie są czymś normalnym w ustroju demokratycznym. Niewielkiemu (o 3 punkty procentowe) zwiększeniu uległa także grupa za nienormalne uważająca długotrwałe dyskusje w Sejmie. Zmniejszyły się natomiast grupy badanych uważających te zjawiska za normalny element demokracji (o 4 punkty procentowe każda). Takie zmiany opinii wiązać można ze zmniejszeniem się akceptacji dla świata polskiej polityki w całym społeczeństwie.

Jak sądzisz, czy w ustroju demokratycznym są normalne czy też nie są normalne:	Jest (są) normalne			Nie jest (nie są) normalne			Nie wiem		
	Badania statutowe CBOS		Bada- nie KBPN	Badania statutowe CBOS		Bada- nie KBPN	Badania statutowe CBOS		Bada- nie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003	IV 1996	XII 1998	XII 2003	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach								
wtykanie nosa w różne sprawy przez dziennikarzy	71	65	74	20	28	19	9	7	7
długotrwałe dyskusje w Sejmie	53	61	57	32	29	33	15	10	10
spory między partiami politycznymi	58	60	56	28	26	33	14	14	11
natłok sprzecznych informacji i opinii	30	34	36	47	40	47	23	26	17
spory między rządem, parlamentem, prezydentem	30	37	32	54	42	53	16	21	14

Ponad połowa ankietowanych uważa, że spory między naczelnymi organami państwa - prezydentem, parlamentem i rządem – nie są normalnym zjawiskiem w ustroju demokratycznym. W porównaniu z rokiem 1998 przewagą odsetka uczniów sądzących, że takie spory nie mieszczą się w modelu demokratycznym zwiększyło się o 11 punktów procentowych, przy jednoczesnym zmniejszeniu się o 5 punktów odsetka osób uważających to za zjawisko normalne dla demokracji.

Badana młodzież częściej (47%) skłonna jest twierdzić, że natłok sprzecznych informacji i opinii nie jest normalny dla ustroju demokratycznego, niż uważać to za zjawisko normalne (36%). W porównaniu z rokiem 1998 wzrosła częstość wybierania obu tych opinii,

jednak bardziej znaczący (o 7 punktów procentowych) jest wzrost grupy odrzucającej pluralizm informacji i opinii.

Interesująco kształtuje się stosunek do roli i działania mediów w systemie demokratycznym. W porównaniu z rokiem 1998 znacząco wzrosła (o 9 punktów procentowych) grupa młodych ludzi przekonanych, że aktywność dziennikarzy w ujawnianiu „różnych spraw,” *wtykanie nosa w różne sprawy przez dziennikarzy* jest rzeczą normalną. Jednocześnie zmalała o 9 punktów procentowych grupa uznająca to za zjawisko nienormalne w ustroju demokratycznym. Można więc powiedzieć, że obecnie częściej niż w roku 1998 młodzież docenia pełnienie przez mass media funkcji kontrolnej nad życiem publicznym. Być może jest to efekt ujawnienia przez media w okresie poprzedzającym badania różnych afer, w które zamieszani byli politycy.

Opinie o partiach politycznych

Jednym z wymiarów ocen funkcjonowania demokracji jest opinia o celach, które – zdaniem respondentów - przyświecają działalności partii politycznych. Wskazania respondentów jasno pokazują, iż obraz działalności partii politycznych w oczach badanej młodzieży jest negatywny – zdaniem 80% ankietowanych istniejące w Polsce partie polityczne przede wszystkim walczą o "stołki", korzyści osobiste dla przywódców. W porównaniu z rokiem 1998 nastąpił wzrost takich ocen o 12 punktów procentowych. Nieliczni badani stwierdzili, że partie przede wszystkim reprezentują interesy swoich wyborców lub określają, co jest ważne i dokąd powinno się zmierzać (po 5% wskazań).

Negatywny obraz partii politycznych dominuje we wszystkich grupach społeczno-demograficznych.

Czym, Twoim zdaniem, przede wszystkim zajmują się istniejące w Polsce partie polityczne?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPM
	1998	2003
	W procentach	
Partie walczą o "stołki", korzyści osobiste dla przywódców	68	80
Partie reprezentują interesy swoich wyborców	9	5
Partie określają, co jest ważne i dokąd powinno się zmierzać	9	5
Trudno powiedzieć	14	9

Ocena funkcjonowania polskiej demokracji

Większość (67%) badanej młodzieży wyraziła niezadowolenie ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju. W porównaniu z poprzednimi pomiarami nastąpił zdecydowany wzrost krytycyzmu w tej kwestii.

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Zadowolony(a)	24	40	18
Niezadowolony(a)	59	36	67
Trudno powiedzieć	17	24	15

Najwięcej (22%) zadowolonych i najmniej (52%) niezadowolonych z funkcjonowania demokracji w Polsce jest wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Najwięcej niezadowolonych (74%) z polskiej demokracji jest natomiast wśród uczniów techników i

prywatnych liceów ogólnokształcących. W grupach tych jest też najmniej zadowolonych z funkcjonowania demokracji w naszym kraju: wśród uczniów techników – 15%, wśród uczniów liceów prywatnych – 16%.

Warto zwrócić uwagę, iż zadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce najczęściej (35%) deklaruje młodzież, która określa swoje zainteresowanie polityką jako bardzo duże. Jednocześnie najwięcej niezadowolonych (76%) z funkcjonowania polskiej demokracji jest wśród badanych, którzy swoje zainteresowanie polityką określają jako duże i deklarują, iż dość uważnie śledzą to, co się dzieje w polityce.

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	Duże – dość uważnie śledzę to, co się dzieje w polityce	Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	Określił(a)by m to inaczej
	W procentach					
Zadowolony(a)	35	20	19	15	15	4
Niezadowolony(a)	61	76	69	68	60	74
Trudno powiedzieć	4	5	12	17	25	22

Analizy pokazują, iż niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce zwiększa z jednej strony skłonność badanych do popierania rozwiązań niedemokratycznych (poparcie dla stwierdzenia *niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne*), a z drugiej – do alienacji politycznej (stwierdzenie: *dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny*).

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom:	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	W procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	44	31	17
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	21	27	10
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	15	20	21
Trudno powiedzieć	21	22	53

Badanie opinii młodzieży o polskiej demokracji uzupełnia pytanie, w którym młodzież poproszono o ustosunkowanie się do serii stwierdzeń opisujących funkcjonowanie demokracji. Z odpowiedzi respondentów na to pytanie wyłania się generalnie ponury obraz polskiej polityki, w której większość polityków niezależnie od tego co mówi tak naprawdę dba tylko o swoją karierę (87% wskazań), partie są zainteresowane wyłącznie w zdobywaniu głosów obywateli podczas wyborów, a nie interesują się ich opiniami (79%), większość polityków to nie ludzie, którzy chcą coś zrobić dla dobra ogółu (76%), zwykli obywatele nie mają wpływu na to, co robi rząd (74%), partie polityczne nie reprezentują interesów i poglądów obywateli (70%). Jedynym jasnym punktem w obrazie polskiej demokracji jest fakt, że w Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru (74%).

W porównaniu z rokiem 1998 opinie młodzieży we wszystkich sześciu aspektach przedstawionych w pytaniu uległy zdecydowanemu pogorszeniu.

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującymi opiniami?	Zdecydowa nie się zgadzam		Raczej się zgadzam		Raczej się nie zgadzam		Zdecydowa nie się nie zgadzam		Trudno powiedzieć	
	Badania:		Badania:		Badania:		Badania:		Badania:	
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
	W procentach									
Większość polityków niezależnie od tego co mówi tak naprawdę dba tylko o swoją karierę	44	60	35	27	10	4	3	5	8	3
Zwykli obywatele nie mają wpływu na to, co robi rząd	30	48	31	26	20	15	10	8	8	4
Partie są zainteresowane wyłącznie w zdobywaniu głosów obywateli podczas wyborów, a nie interesują się ich opiniami	34	46	36	33	15	8	3	5	11	8
W Polsce podczas wyborów głosujący mają szansę dokonania rzeczywistego wyboru	34	29	41	45	13	14	3	5	10	8
Większość polityków to ludzie, którzy chcą coś zrobić dla dobra ogółu	5	5	22	12	42	44	17	32	13	7
Partie polityczne reprezentują interesy i poglądów obywateli	6	4	25	15	38	40	13	30	19	10

Uzupełnieniem informacji o postrzeganiu przez młodzież funkcjonowania demokracji w Polsce jest ich ocena kierunku, w którym zmierza nasz kraj. Na koniec 2003 roku ponad połowa (54%) ankietowanych oceniła, iż sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku. Zaledwie 21% badanych kierunek, w którym zmierza kraj oceniło pozytywnie. W roku 1998 młodzież najczęściej (46%) stwierdzała, że sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym kierunku, a tylko 26% było przeciwnego zdania. W porównaniu z rokiem 1998 nastąpiła zatem radykalna zmiana ocen młodzieży w tej kwestii.

Czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
W dobrym	46	21
W złym	26	54
Trudno powiedzieć	28	25

Opinie młodzieży w tej kwestii w dużym stopniu determinują warunki materialne, w których się wychowują – im gorsze oceny warunków materialnych tym częstsze opinie, iż ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku.

Czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?				
	Bardzo złe	Raczej złe	Średnie, przeciętne	Raczej dobre	Bardzo dobre
	W procentach				
W dobrym	13	15	20	25	22
W złym	72	56	55	52	49
Trudno powiedzieć	15	28	25	23	29

Ocena przeszłości

Pomimo tego, że obecne pokolenie młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne znacznie bardziej krytycznie niż ich rówieśnicy badani przez CBOS w roku 1998 ocenia obecną sytuację polityczną w Polsce, to nie wiąże się to ze zmianami ocen ustroju socjalistycznego. Po upływie kolejnych pięciu lat od zmiany ustroju badane pod koniec 2003 roku roczniki młodych Polaków, którzy w coraz mniejszym stopniu mogą pamiętać własne

doświadczenia z minionego ustroju, a w coraz większym stopniu opierają swoje oceny na relacjach historycznych, oceniają ustrój socjalistyczny niemal identycznie jak ich starsi o pięć lat koledzy ankietowani w 1998 roku.

Generalnie można powiedzieć, iż w oczach dorastającej młodzieży obraz minionego ustroju ma więcej minusów niż plusów. Opinie w tej kwestii są dość podobne we wszystkich grupach społeczno-demograficznych.

Czy, Twoim zdaniem, ustrój socjalistyczny przyniósł ludziom w Polsce:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Same korzyści	1	1
Więcej korzyści niż strat	10	10
Tyle samo strat co korzyści	19	20
Więcej strat niż korzyści	24	24
Same straty	12	11
Trudno powiedzieć	34	33

Stosunek do politycznej roli Kościoła

Prawie trzy czwarte (72%) ankietowanych wyraziło pogląd, że Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką. Opinię, iż Kościół powinien mieć wpływ na sprawy państwa i jego politykę poparło 15% respondentów. Stosunek do politycznej roli Kościoła w porównaniu z rokiem 1998 zmienił się nieznacznie w kierunku nieco większej akceptacji dla wpływu Kościoła na sprawy państwa i politykę.

Większej akceptacji dla wpływu Kościoła na sprawy państwa i politykę występuje wśród uczniów określających się jako osoby wierzące oraz regularnie (co najmniej raz w tygodniu) biorących udział w praktykach religijnych. Jednak nawet grupy młodzieży, które przejawiają większą więź z Kościołem w większości poparły opinie, iż Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką.

Z pary stwierdzeń wybierz to, które jest bliższe Twoim poglądom:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Kościół powinien być od państwa oddzielony i nie powinien zajmować się polityką	77	72
Kościół powinien mieć wpływ na sprawy państwa i jego politykę	13	15
Trudno powiedzieć	10	12

Opinie o dekomunizacji

Po nieomal piętnastu latach od zmiany systemu i pięciu latach, które upłynęły od ostatniego pomiaru przeprowadzonego w ramach zadań statutowych przez CBOS, uczniom ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych zadano ponownie pytanie o stosunek do dopuszczenia osób zajmujących wysokie stanowiska polityczne i gospodarcze w PRL, czyli tzw. nomenklatury do pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych. Podobnie jak w 1998 roku jedna trzecia ankietowanej młodzieży opowiedziała się za zabronieniem dawnej nomenklaturze pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych. Przeciwnego zdania było – podobnie jak przed pięcioma laty - 24% badanych.

Z pary stwierdzeń wybierz to, które jest bliższe Twoim poglądom:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Osobom zajmującym wysokie stanowiska polityczne i gospodarcze w PRL (tzw. nomenklaturze) powinno się obecnie zabronić pełnienia odpowiedzialnych funkcji państwowych	31	33
Osoby te tzw. nomenklatura powinny mieć takie same możliwości ubiegania się o funkcje państwowe jak wszyscy inni	22	24
Trudno powiedzieć	47	43

Młodzież o integracji Polski z Unią Europejską

Integracja Polski z Unią Europejską ujęta została w omawianym badaniu w dwóch aspektach. Pierwszy aspekt dotyczył postrzegania przez młodzież intencji państw Unii Europejskiej dążących do zacieśnienia kontaktów z Polską a drugi – przewidywań młodzieży dotyczących skutków, które przyniesie Polsce akcesja do UE.

W okresie od 1996 do 2003 opinie młodzieży kończących szkoły średnie i zawodowe o intencjach państw Unii Europejskiej ulegały systematycznej zmianie od wizji altruistycznej do egoistycznej. O ile w roku 1996 najczęściej (42%) wskazywano, że państwa te dążąc do zacieśnienia kontaktów z Polską kierują się przede wszystkim chęcią pomocy, wsparcia Polski w budowie sprawnej gospodarki rynkowej, to w roku 2003 najczęściej (47%) wskazywano, że kierują się one chęcią podporządkowania słabszych przez najsilniejsze państwa europejskie. Taka zmiana opinii wynika zapewne ze sposobu, w jaki integracja Polski z UE prezentowana była przez środowiska opiniotwórcze (polityków, media) w Polsce.

Jak sądzisz, czym przede wszystkim kierują się państwa Unii Europejskiej dążąc do zacieśnienia kontaktów z Polską? Czy:			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1996	1998	2003
	W procentach		
Chęcią pomocy, wsparcia Polski w budowie sprawnej gospodarki rynkowej	42	36	23
Chęcią podporządkowania słabszych przez najsilniejsze państwa europejskie	21	26	47
Trudno powiedzieć	37	38	30

W omawianym okresie nastąpiła także zmiana opinii w kwestii oceny skutków integracji z Unią Europejską. W latach 1996 i 1998 młodzież najczęściej oceniała (45%), iż ogólnie rzecz biorąc pełna integracja z Unią Europejską przyniesie Polsce więcej korzyści niż strat. Obecnie najliczniejsze grupy oceniają, iż integracja z UE przyniesie Polsce tyle samo korzyści, co strat (31%) lub więcej strat niż korzyści (27%).

Czy ogólnie rzecz biorąc pełna integracja z Unią Europejską przyniesie Polsce:			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1996	1998	2003
	w procentach		
Więcej korzyści niż strat	45	41	24
Tyle samo korzyści, co strat	21	24	31
Więcej strat niż korzyści	5	12	27
Trudno powiedzieć	29	23	17

Kolejne pomiary opinii młodzieży pokazują, iż od 1996 roku integracja z Unią Europejską oceniana była przez tę grupę społeczną coraz mniej entuzjastycznie, coraz

częściej obawiano się niekorzystnych skutków integracji. Od 1996 systematycznie zmniejszała się także liczba osób nie mających w tej kwestii zdania.

Zainteresowanie polityką i deklarowane poglądy polityczne

Zainteresowanie polityką

Największa część młodzieży (38%) deklaruje, że polityka zajmuje ich uwagę w średnim stopniu - śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne. Jedna czwarta respondentów twierdzi, że polityka praktycznie ich nie interesuje. Deklarowane przez badaną młodzież zainteresowanie polityką jest obecnie zbliżone do odnotowanego przez CBOS w 1998 roku a niższe od deklarowanego przez młodzież w 1996 roku.

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1996	1998	2003
	W procentach		
Bardzo duże - uważnie śledzę prawie wszystko, co się dzieje w polityce	3	3	3
Duże - dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	14	8	10
Średnie - śledzę jedynie główne wydarzenia	52	42	38
Nikłe - często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	18	23	21
Żadne - praktycznie mnie to nie interesuje	13	23	25
Określił(a)bym to inaczej	0	1	3

Przewidywanie dotyczące ewentualnego członkostwa w partii politycznej

Tak jak w badaniu statutowym CBOS przeprowadzonym w 1998 zapytaliśmy ankietowaną młodzież o to, czy w przyszłości dopuszczają możliwość zostania członkiem jakiejś partii politycznej. Wyniki badania przeprowadzonego dla KBPN pokazują, iż stosunek młodzieży do czynnego uczestniczenia w życiu politycznym zmienił się w ciągu ostatnich

pięciu lat nieznacznie. Podobnie jak w 1998 większość (62%) badanych wykluczyła możliwość zostania w przyszłości członkiem partii politycznej a dopuszcza taką możliwość 16% ankietowanych. W porównaniu z rokiem 1998 główna różnica nastąpiła w zmniejszeniu się odsetka osób nie mających w tej kwestii zdania, natomiast proporcja osób skłonnych do zaangażowania się w działalność partii politycznych do zdecydowanie odrzucających taką możliwość jest podobna w obu badaniach.

Czy w przyszłości Twoje członkostwo w partii politycznej:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
w ogóle nie wchodzi w grę	57	62
w zasadzie wchodzi w grę	14	16
Trudno powiedzieć	29	23

Przewidywania młodzieży dotyczące ewentualnego przyszłego członkostwa w partii politycznej związane są z deklarowanym przez badanych poziomem zainteresowania polityką – im jest on wyższy tym rzadsze odrzucanie możliwości własnego zaangażowania w działalność partii politycznych i częstsze dopuszczanie takiej możliwości.

Czy w przyszłości Twoje członkostwo w partii politycznej:	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże – uważnie, szczegółow o śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	Duże – dość uważnie śledzę to, co się dzieje w polityce	Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	Określił(a)by m to inaczej
	W procentach					
W ogóle nie wchodzi w grę	26	39	64	65	72	70
W zasadzie wchodzi w grę	47	34	17	10	7	13
Trudno powiedzieć	27	27	19	25	20	17

Deklarowane poglądy polityczne

Ponad dwie trzecie (68%) badanej młodzieży nie potrafiły określić swoich poglądów politycznych. Osoby, które potrafiły zdefiniować swoje poglądy polityczne na osi lewica-prawica podzieliły się dość równomiernie (z niewielką przewagą prawicy) na wyznawców opcji lewicowej, centrowej i prawicowej. Porównując wyniki badania realizowanego w 2003 roku na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii z poprzednimi badaniami realizowanymi przez CBOS w latach 1996 i 1998 w ramach zadań statutowych zauważyć można systematyczne zmniejszanie się grupy młodzieży identyfikującej się z prawicą.

Deklarowane poglądy polityczne			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1996	1998	2003
	W procentach		
Lewicowe	11	14	10
Centrowe	14	9	9
Prawicowe	23	17	13
Trudno powiedzieć	53	60	68

Sympatie polityczne młodzieży

Zdecydowana większość badanych w grudniu 2003 uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych nie potrafiła wskazać żadnej bliskiej sobie partii politycznej – ponad połowa stwierdziła zdecydowanie, że nie ma takiej partii a 17% nie umiało żadnej wskazać. W rankingu partii politycznych najbardziej podobających się badanej młodzieży najwyższe miejsca zajęła Platforma Obywatelska (10%) i Samoobrona (8%). Poniższa tabela prezentuje częstość wymieniania poszczególnych partii.

Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	
	Badanie KBPM
	Grudzień 2003
	W procentach
Nie ma takiej partii	52
Nie wiem	17
PO, Platforma Obywatelska	10
Samoobrona	8
SLD, Sojusz Lewicy Demokratycznej	5

Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej Ci się podoba?	
	Badanie KBPM
	Grudzień 2003
	W procentach
PiS, Prawo i Sprawiedliwość	3
LPR, Liga Polskich Rodzin	1
PSL, Polskie Stronnictwo Ludowe	1
UPR, Unia Polityki Realnej	1

Oprócz ugrupowań wymienionych w powyższej tabeli sporadycznie wymieniano także ugrupowania takie jak: Antyklerykalna Partia Postępu Racja, AWS, Inicjatywa dla Polski, Partia Zielonych, Solidarność, Unia Pracy, Unia Wolności.

Sympatie partyjne związane są z deklarowanymi przez ankietowanych poglądami politycznymi. Badani deklarujący poglądy lewicowe najczęściej (29%) łączą je z sympatią dla SLD, natomiast młodzieży o poglądach prawicowych najbardziej podoba się Platforma Obywatelska (28%). Młodzi ludzie określający swe poglądy jako centrowe dzielą swoje sympatie przede wszystkim między Platformę Obywatelską (17%) i Samoobronę (12%).

Wart odnotowania jest fakt, że Samoobrona cieszyła się w grudniu 2003 roku podobnym poziomem sympatii wśród osób deklarujących sprecyzowane poglądy polityczne (lewicowe – 7%, centrowe - 12%, prawicowe – 9%), jak i nie potrafiących się określić (8%).

Młodzież wobec przemian gospodarczych

Stosunek do nierówności dochodów i ludzi bogatych

Większość (72%) ankietowanych uczniów ocenia, że różnice pomiędzy najniższymi a najwyższymi dochodami w naszym kraju są zbyt duże. W porównaniu z wynikami podobnego badania przeprowadzonego przez CBOS w 1998 roku nastąpiło zwiększenie grupy zwolenników takiej oceny sytuacji o 9 punktów procentowych. Akceptację obecnych nierówności dochodów w Polsce deklaruje zaledwie 4% (spadek o 2 punkty procentowe w stosunku do roku 1998) ankietowanych a opinię, że nierówności te są zbyt małe poparło 11% (spadek o 4 punkty procentowe).

Jak oceniasz, czy różnice pomiędzy najniższymi a najwyższymi dochodami w kraju są:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Za duże	63	72
Takie, jakie powinny być	6	4
Za małe	15	11
Trudno powiedzieć	16	13

Trzy czwarte badanej młodzieży – podobnie jak w 1998 – opowiada się za powolnym, ale równomiernym bogaceniem się społeczeństwa. Sytuację, w której wszyscy bogacą się szybko, ale jedni bogacą się bardzo, a drudzy znacznie mniej preferuje 15% ankietowanych. Można więc powiedzieć, że młodzi ludzie nie akceptuje sytuacji, w której zwiększają się nierówności dochodów, nawet jeśli wszystkie grupy społeczne odnotowywałyby wzrost swoich dochodów. Opinie młodzieży w tej kwestii nie uległy znaczącym zmianom w porównaniu z rokiem 1998.

Gdybyś mógł/mogła wybierać, to którą z sytuacji wolał(a)byś w kraju? Czy:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Taką, w której wszyscy bogacą się szybko, ale jedni bogacą się bardzo, a drudzy znacznie mniej	12	15
Taka, w której wszystkim poprawia się powoli, lecz podobnie	73	75
Trudno powiedzieć	15	11

Ponad połowa (55%) ankietowanych uczniów uważa, że osobie, która w ciągu ostatnich paru lat doszła do dużych pieniędzy nie należy się uznanie, ponieważ uczciwą pracą nie można dojść w Polsce do majątku. Z opinią, iż komuś takiemu należy się uznanie za ciężką pracę, umiejętności i dobre pomysły zgodziło się natomiast 44% ankietowanych. W porównaniu z wynikami sondażu przeprowadzonego przez CBOS w 1998 roku nastąpiła niewielka zmiana opinii młodzieży o osobach, które w ciągu ostatnich paru lat doszły do dużych pieniędzy. Obecnie młodzież w mniejszym stopniu niż pięcioma laty postrzega bogactwo jako rezultat ciężkiej pracy a częściej jako wynik innego rodzaju poczynąń

Co myślisz o osobie, która w ciągu ostatnich paru lat doszła do dużych pieniędzy?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Komuś takiemu należy się uznanie za ciężką pracę, umiejętności i dobre pomysły	50	44
Komuś takiemu nie należy się uznanie, ponieważ uczciwą pracą nie można dojść w Polsce do majątku	50	55
Trudno powiedzieć	0	1

Podobnie jak przed pięcioma laty stosunek badanej młodzieży do ludzi bogatych jest wyraźnie związany z pochodzeniem społecznym uczniów, określonym przez warunki materialne rodziny i poziom wykształcenia rodziców. Im lepsza ocena warunków materialnych własnej rodziny, tym częściej uczniowie deklarują uznanie dla ludzi sukcesu ekonomicznego i tym rzadziej postrzegają ich jako ludzi nie zasługujących na szacunek. Również dzieci, których rodzice mają wykształcenie wyższe, częściej niż dzieci osób nie mających takiego wykształcenia, deklarują uznanie dla ludzi bogatych i rzadziej podają w wątpliwość ich uczciwość.

Państwo a gospodarka

Ankietowana młodzież oczekuje aktywnej roli państwa w zakresie utrzymywania i tworzenia miejsc pracy dla obywateli. Wyraża się to przede wszystkim w bardzo wysokim (84%) poziomie akceptacji stwierdzenia „zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować powinno być obowiązkiem rządu”. Wyrazem takich poglądów jest także znaczące (48%) – pomimo dorastania w gospodarce rynkowej - poparcie opinii, że „należy utrzymywać stanowiska pracy, które tak naprawdę nie są potrzebne, po to, aby ludzie nie byli bezrobotni”.

Opinia, że „należy utrzymywać stanowiska pracy, które tak naprawdę nie są potrzebne, po to, aby ludzie nie byli bezrobotni” szczególnie wysokim poparciem cieszy się wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (zdecydowanie zgadza się z nią 48%, a 17% popiera umiarkowanie), natomiast największe poparcie dla tezy, że „zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować powinno być obowiązkiem rządu” odnotowano w średnich szkołach zawodowych (zdecydowanie zgadza się z nią 66% w technikach i 64% w liceach zawodowych).

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującą opinią: ZAPEWNIENIE PRACY KAŻDEMU, KTO CHCE PRACOWAĆ POWINNO BYĆ OBOWIĄZKIEM RZĄDU?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Zdecydowanie się zgadzam	56	60
Raczej się zgadzam	24	24
Raczej się nie zgadzam	10	7
Zdecydowanie się nie zgadzam	4	3
Trudno powiedzieć	6	5

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującą opinią: NALEŻY UTRZYMYWAĆ STANOWISKA PRACY, KTÓRE TAK NAPRAWDĘ NIE SĄ POTRZEBNE, PO TO, ABY LUDZIE NIE BYLI BEZROBOTNI?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Zdecydowanie się zgadzam	20	25
Raczej się zgadzam	20	23
Raczej się nie zgadzam	25	23
Zdecydowanie się nie zgadzam	18	15
Trudno powiedzieć	17	14

W porównaniu z rokiem 1998 skłonność uczniów do poparcia ww. opinii uległa nasileniu. Jest to szczególnie widoczne w przypadku oczekiwania zaangażowania się państwa w tworzenie miejsc pracy dla wszystkich, którzy chcą pracować. Te zmiany opinii młodych ludzi tłumaczyć należy przede wszystkim znaczącym wzrostem stopy bezrobocia w kraju i lękiem o własne zatrudnienie.

Większość (56%) ankietowanych uczniów odpowiadając na pytanie „*Jeśli rząd umarza państwowemu zakładowi długi wobec Skarbu Państwa, to czy, Twoim zdaniem, odbywa się to czymś kosztem czy też nie?*” stwierdziła, że koszty utrzymywania nierentownych przedsiębiorstw państwowych przez umarzanie im długów wobec Skarbu Państwa ponosi całe społeczeństwo. W porównaniu z rokiem 1998 odsetek badanych popierających taki pogląd uległ niewielkiemu zwiększeniu.

Z jednej strony widać więc, że młodzież - generalnie rzecz biorąc - ma świadomość, że za pomoc państwa dla nierentownych przedsiębiorstw płaci społeczeństwo, jednak akceptuje takie koszty jeżeli łączy się to z zapewnieniem ludziom miejsc pracy.

Jeśli rząd umarza państwowemu zakładowi długi wobec Skarbu Państwa, to czy, Twoim zdaniem, odbywa się to czymś kosztem czy też nie?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Niczym kosztem	2	2
Przed wszystkim kosztem pracowników sfery budżetowej, bo może zabraknąć pieniędzy na ich podwyżki	6	6
Przed wszystkim kosztem tych zakładów, które wywiązują się ze swoich płatności	13	14
Kosztem wszystkich obywateli, bo może zabraknąć w budżecie państwa pieniędzy na inne ważne cele	52	56
Trudno powiedzieć	27	21

Kolejnym wskaźnikiem opinii badanej młodzieży o roli państwa w gospodarce jest poparcie lub odrzucenie tezy „*każde przedsiębiorstwo będzie lepiej działać w prywatnych rękach niż pod państwowym zarządem*”. Z opinią tą zgodziło się 45% ankietowanych, 20% zgłosiło sprzeciw, a 35% nie miało w tej kwestii zdania. Od 1998 roku opinie uczniów w tej kwestii uległy tylko nieznacznej zmianie.

Co myślisz o opinii, że każde przedsiębiorstwo będzie lepiej działać w prywatnych rękach niż pod państwowym zarządem?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Zgadzam się z tą opinią	43	45
Nie zgadzam się z tą opinią	22	20

Co myślisz o opinii, że każde przedsiębiorstwo będzie lepiej działać w prywatnych rękach niż pod państwowym zarządem?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Trudno powiedzieć	35	35

Stosunek do pomocy społecznej

Większość uczniów (68%) ocenia, że zbyt dużo ludzi liczy obecnie na pomoc państwa. Przeciwnego zdania jest 24% badanych. W porównaniu z rokiem 1998 opinie w tej kwestii nie zmieniły się znacząco. Biorąc pod uwagę zmianę sytuacji na rynku pracy w omawianym okresie i najprawdopodobniej związane z nią zmiany opinii badanych w innych kwestiach, można wysnuć wniosek, że rozkład odpowiedzi na omawiane pytanie nie jest odbiciem aktualnej sytuacji w kraju, tylko wskazuje na przekonanie lub nie o indywidualnej odpowiedzialności każdego obywatela za los własny i swojej rodziny.

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującą opinią: ZBYT DUŻO LUDZI LICZY OBECNIE NA POMOC PAŃSTWA?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Zdecydowanie się zgadzam	30	32
Raczej się zgadzam	37	36
Raczej się nie zgadzam	16	16
Zdecydowanie się nie zgadzam	7	8
Trudno powiedzieć	10	8

Opinie młodzieży o osobach otrzymujących zasiłki z pomocy społecznej są dość podzielone. Mniej niż połowa (46%) badanej młodzieży jest zdania, że ludzie w nieuzasadniony sposób nadużywają państwowej opieki. Z opinią, iż „wielu z tych, którzy otrzymują zasiłki z pomocy społecznej, tak naprawdę nie zasługuje na pomoc” nie zgodziło się natomiast 41% ankietowanych. W porównaniu z badaniem przeprowadzonym przez CBOS w 1998 roku opinie w tej kwestii uległy znaczącej zmianie, polegającej na polepszeniu się generalnej opinii o osobach korzystających z pomocy społecznej. W kontekście odpowiedzi na poprzednio omawiane pytanie wydaje się, że młodzież dostrzega, że obecna sytuacja po prostu zmusza wiele osób do korzystania z opieki państwa, a bycie klientem opieki społecznej nie jest dla wielu z nich po prostu wybranym sposobem na życie.

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z następującą opinią: WIELU Z TYCH, KTÓRZY OTRZYMUJĄ ZASIŁKI Z POMOCY SPOŁECZNEJ, TAK NAPRAWDĘ NIE ZASŁUGUJE NA POMOC?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Zdecydowanie się zgadzam	25	19
Raczej się zgadzam	29	27
Raczej się nie zgadzam	21	24
Zdecydowanie się nie zgadzam	10	17
Trudno powiedzieć	15	12

Preferowany system podatkowy

Preferencje młodzieży dotyczące systemu podatkowego zmieniły się w ciągu minionych pięciu lat nieznacznie. Podobnie jak w 1998 roku większość (58%) badanych opowiada się za systemem bardziej liberalnym, tzn. wybrało odpowiedź „*Wolał(a)bym płacić*

niższe podatki i samemu decydować, jak wydawać własne pieniądze na ochronę zdrowia, wykształcenie i inne potrzeby”. Zwolennikami wyższych podatków i większej redystrybucyjnej roli państwa, co wyraża się w wyborze opcji „*Pracując zawodowo wolą(a)bym płacić państwu wyższe podatki i mieć bezpłatną szkołę, opiekę lekarską, a także inne świadczenia społeczne*”, jest obecnie 29% ankietowanych. Obecnie w porównaniu z rokiem 1998 nastąpiło nieznaczne przesunięcie opinii młodzieży w kierunku opcji liberalnej.

Którą z dwóch sytuacji byś wolał(a):		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Pracując zawodowo wolał(a)bym płacić państwu wyższe podatki i mieć bezpłatną szkołę, opiekę lekarską, a także inne świadczenia społeczne	31	29
Wolał(a)bym płacić niższe podatki i samemu decydować, jak wydawać własne pieniądze na ochronę zdrowia, wykształcenie i inne potrzeby	56	58
Trudno powiedzieć	13	13

Praca zarobkowa i stosunek do pieniędzy młodzieży szkół ponadpodstawowych

Praca zarobkowa młodzieży

Częstość podejmowania pracy zarobkowej przez uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, zarówno stałej, jak i dorywczej, zmieniła się w niewielkim stopniu od roku 1992, gdy CBOS po raz pierwszy podjął statutowe badania młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych.

Największa zmiana w zjawisku pracy zarobkowej młodzieży uczącej się w szkołach ponadgimnazjalnych polega na zwiększeniu się odsetka osób pracujących dorywczo i zmniejszeniu odsetka uczniów pracujących podczas wakacji.

Czy pracujesz zarobkowo?	Wskazania respondentów według terminów badań							
	Badania CBOS						Badanie KBPN	
	IV 1992		IV 1996		XII 1998		XII 2003	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach							
Mam stałą pracę - pracuję regularnie	5	95	8	92	6	94	5	95
Pracuję dorywczo	22	78	23	77	24	75	30	70
Pracuję podczas wakacji	55	45	55	45	61	39	56	44
Czy pracowałeś(a)s zarobkowo podczas ostatnich wakacji?	-	-	52	48	57	43	54	46

Łącznie 70% ogółu badanych młodych ludzi z ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych ma już za sobą doświadczenie pracy zarobkowej. Znacznie częściej dotyczy to chłopców (78%) niż dziewcząt (59%). Podejmowanie pracy zarobkowej częstsze jest także w technikach (81%) i zasadniczych szkołach zawodowych (78%) niż w liceach (publiczne ogólnokształcące – 57%, prywatne ogólnokształcące – 62%, licea zawodowe i profilowane - 65%). Częstość podejmowania pracy zarobkowej przez badanych uczniów związana jest także z wielkością miejsca ich zamieszkania – najczęściej dorabiają mieszkańcy wsi (81%) a najrzadziej (61%) miast powyżej 500 tys. mieszkańców. Także ocena warunków materialnych rodziny różnicuje aktywność zarobkową badanej młodzieży – najczęściej (77%) pracują zarobkowo osoby oceniające te warunki jako bardzo złe, a najrzadziej (61%) jako bardzo dobre.

Wyniki badań pokazują, iż typ szkoły różnicuje nie tylko częstość występowania zjawiska zarobkowania przez uczniów, ale także regularność pracy. W końcu roku 2003 regularnie pracowało zarobkowo 18% uczniów zasadniczych szkół zawodowych i stanowili oni 61% wszystkich uczniów, którzy mieli stałą pracę. Wśród uczniów pozostałych typów szkół stałą pracę miało tylko od 2% do 3% młodzieży. Prace dorywcze i wakacyjne najczęściej wykonywane są natomiast przez młodzież uczącą się w technikach.

Czy pracujesz zarobkowo?	Typ szkoły									
	Publiczne liceum ogólnokształcące		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa		Prywatne liceum ogólnokształcące	
	Badanie		Badanie		Badanie		Badanie		Badanie	
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
	odsetki odpowiedzi twierdzących									
Mam stałą pracę - pracuję regularnie	2	2	1	3	3	3	13	19	-	2
Pracuję dorywczo	14	21	29	39	21	20	30	34	-	31
Pracuję podczas wakacji	47	48	66	72	61	54	70	49	-	43
Pracowałem(a)m podczas ostatnich wakacji	41	44	62	66	54	51	67	57	-	38
Nigdy nie pracowałem(a)m zarobkowo	43	43	21	19	28	35	14	22	-	38

Odpowiedzi na kolejne pytanie ankiety pokazują, jakie doświadczenia z pracy zarobkowej wynieśli młodzi ludzie, którzy kiedykolwiek pracowali zarobkowo. Trzy czwarte (75%) spośród nich uważa, że nauczyli się sporo nowych rzeczy. Ponad dwie piąte (42%) jest zadowolone z uzyskanych zarobków („sporo zarobiłem”). Równocześnie jednak 7% młodzieży z tej grupy twierdzi, że nie warto podejmować pracy zarobkowej, a 11% młodych ludzi ma poczucie, że pracodawca ich wykorzystał bądź wręcz oszukał. Porównanie uzyskanych odpowiedzi z wynikami badania statutowego przeprowadzonego przez CBOS w 1998 roku pokazuje, że obecnie młodzież jest mniej zadowolona z uzyskanych zarobków, ale także mniej osób wyniosło z pracy negatywne doświadczenia (zostali oszukani lub doszli do wniosku, że nie warto pracować).

Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	Odsetki odpowiedzi twierdzących ²	
Nauczyłem(a)m się sporo nowych rzeczy	78	75
Sporo zarobiłem(a)m	48	42
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	13	11
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	11	7

Ciekawych informacji dostarcza także porównanie doświadczeń z pracy zarobkowej uczniów z różnych typów szkół. O ile wśród uczniów wszystkich typów szkół odnotowano podobny poziom zadowolenia z zarobków, to zarobkujący uczniowie średnich i zasadniczych szkół zawodowych częściej niż uczniowie liceów ogólnokształcących stwierdzali, że pracując zarobkowo nauczyli się sporo nowych rzeczy. Wynika to zapewne stąd, że praca, jaką podejmują uczniowie techników, liceów zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych, częściej ma związek z kierunkiem ich kształcenia zawodowego, może również w pewnym sensie stanowić dodatkową praktykę zawodową. Równocześnie zaś są oni przynajmniej częściowo przygotowani do wykonywania prac „fachowych” i prawdopodobnie dorabiają sobie podejmując takie prace. Natomiast w przypadku licealistów okoliczności takie nie zachodzą, w związku z tym być może częściej wykonują oni najprostsze prace, które nie pozwalają na zdobycie jakichkolwiek konkretnych umiejętności, z drugiej zaś strony - jeśli nawet zdobędą takie umiejętności, to mają świadomość, że nie są one związane z ich przyszłą pracą zawodową.

Warto jednak zwrócić uwagę, że jednocześnie uczniowie zasadniczych szkół zawodowych na tle innych zarobkujących uczniów wyróżniają się najwyższym poziomem frustracji wyrażającym się w stwierdzeniach, że doszli do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej (13%) oraz że zostali oszukani, wykorzystani przez pracodawcę (15%).

² Odsetki obliczone w stosunku do tych, którzy kiedykolwiek pracowali zarobkowo.

Negatywne opinie części uczniów szkół zawodowych podejmujących prace zarobkowe mogą oddawać rzeczywistą sytuację gorszego traktowania ich przez pracodawców lub też nieumiejętności egzekwowania swoich praw jako pracownika, ale również mogą wynikać z nieadekwatnych oczekiwań tej grupy wobec wykonywanej przez siebie pracy zarobkowej.

Jakie są Twoje doświadczenia z pracy zarobkowej?	Typ szkoły									
	Publiczne liceum ogólnokształcące		Technikum		Liceum zawodowe		Zasadnicza szkoła zawodowa		Prywatne liceum ogólnokształcące	
	Badanie		Badanie		Badanie		Badanie		Badanie	
	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN	CBOS	KBPN
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
	odsetki odpowiedzi twierdzących									
Nauczyłem(a)m się sporo nowych rzeczy	64	63	85	76	74	80	82	85	-	71
Sporo zarobiłem(a)m	37	41	55	40	38	40	51	43	-	50
Zostałem(a)m oszukany(a), wykorzystany(a) przez pracodawcę	7	11	18	12	9	7	13	15	-	6
Doszedłem (doszłam) do wniosku, że nie warto podejmować pracy zarobkowej	8	7	8	6	8	5	14	13	-	3

Przedsiębiorczość, stosunek do pieniędzy

Przedsiębiorczość, rozumianą jako pozytywny stosunek do podejmowania działalności gospodarczej na własny rachunek, przejawia 71% młodych ludzi kończących szkoły ponadgimnazjalne. Wyklucza taką możliwość zaledwie 9% badanych. Porównując wyniki omawianego badania z wynikami otrzymanymi przez CBOS w 1998 roku można powiedzieć, iż skłonność młodych ludzi do podejmowania działalności gospodarczej zwiększyła się.

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
W ogóle nie wchodzi w grę	13	9
W zasadzie wchodzi w grę	64	71
Trudno powiedzieć	23	20

Na tle pozostałych uczniów najniższym poziomem skłonności do podejmowania działalności gospodarczej wyróżniają się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, którzy dwukrotnie częściej (16%) niż uczniowie pozostałych typów szkół kategorycznie wykluczają możliwość podjęcia w przyszłości samodzielnej działalności na polu biznesu. Częściej w biznesie widzą się także chłopcy niż dziewczęta. Bardziej skłonna do podejmowania działalności gospodarczej jest także młodzież ze średnich (co najmniej dwudziestotysięcznych) i dużych miast niż ze wsi i małych miasteczek.

Uzupełnieniem informacji o przedsiębiorczości młodych ludzi są ich odpowiedzi na pytanie dotyczące skłonności do podejmowania ryzyka, niezbędnego przy prowadzeniu samodzielnej działalności.

Gdybyś wykładał swoje pieniądze na jakiś interes, to jakie warunki chętniej byś przyjął:		
	Badanie CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Mały zysk i małe ryzyko, że możesz stracić pieniądze, jeżeli się nie uda	41	43
Duży zysk i duże ryzyko, że możesz stracić pieniądze, jeżeli się nie uda	21	27
Trudno powiedzieć	38	30

Młodzi ludzie przejawiają raczej umiarkowaną skłonność do ryzyka – najczęściej (43%) preferują interesy przynoszące mały zysk, ale niosące małe ryzyko straty pieniędzy w przypadku niepowodzenia. Dużą skłonność do ryzyka w inwestowaniu pieniędzy, przejawiającą się w wyborze opcji „Duży zysk i duże ryzyko, że możesz stracić pieniądze, jeżeli się nie uda” przejawia 27% badanych. W porównaniu z rokiem 1998 preferencje młodzieży uległy niewielkiej zmianie w kierunku postaw bardziej ryzykownych.

Oczywiście młodzi ludzie, którzy nie wykluczają w przyszłości podjęcia działalności w biznesie przejawiają większą skłonność do ryzyka (31%) niż pozostali badani, jednak nawet w tej grupie przeważa umiar (43%).

Gdybyś wykładał swoje pieniądze na jakiś interes, to jakie warunki chętniej byś przyjął:	Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:		
	W ogóle nie wchodzi w grę	W zasadzie wchodzi w grę	Trudno powiedzieć
	W procentach		
Mały zysk i małe ryzyko, że możesz stracić pieniądze, jeżeli się nie uda	55%	43%	38%
Duży zysk i duże ryzyko, że możesz stracić pieniądze, jeżeli się nie uda	17%	31%	17%
Trudno powiedzieć	28%	26%	45%

Kolejne pytanie postawione młodzieży w omawianym badaniu mierzy stosunek do pieniędzy i uzupełnia informacje o przedsiębiorczości i skłonności do ryzyka młodych ludzi kończących szkołę ponadpodstawowe. Odpowiedzi badanych na pytanie co zrobiliby z dużą sumą pieniędzy, gdyby mieli taką do dyspozycji, świadczą o trzeźwym spojrzeniu. Spośród sześciu możliwości młodzież zdecydowanie najczęściej wskazywała lokatę bankową (37%), najrzadziej - grę na giełdzie (3%) i podróż po świecie (7%). W porównaniu z wynikami badania przeprowadzonego w roku 1998 hierarchia wyborów nie uległa zmianie. Niewielkie zmiany preferencji nastąpiły natomiast w częstości wskazań poszczególnych możliwości. Obecnie mniej osób ulokowałoby pieniądze w banku, nieco więcej natomiast wydałoby je na bieżące potrzeby swoje lub rodziny i na założenie prywatnej firmy.

Gdybyś miał(a) dużą sumę pieniędzy, to co byś z nią zrobił(a)?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	1998	2003
	W procentach	
Włożył(a)bym na oprocentowane konto w banku	46	37
Wydał(a)bym na bieżące potrzeby swoje lub rodziny	21	24
Założył(a)bym prywatną firmę	13	16
Przeznaczył(a)bym je na koszty studiów	11	12
Wybrał(a)bym się zwiedzić świat	7	7
Grał(a)bym na giełdzie	2	3

Podobnie jak w badaniu przeprowadzonym przez CBOS w 1998 roku występuje związek pomiędzy wskazywaniem przez młodzież poszczególnych celów przeznaczenia otrzymanej dużej sumy pieniędzy a skłonnością do podejmowania działalności gospodarczej. Młodzi ludzie, którzy wykluczają prowadzenie w przyszłości samodzielnej działalności o charakterze biznesowym, najczęściej deklarują, że większą sumę pieniędzy wydaliby przede wszystkim na bieżące potrzeby swoje lub rodziny, nieznacznie rzadziej - że włożyliby ją na oprocentowane konto w banku. Natomiast ci, którzy twierdzą, że nie wykluczają założenia w przyszłości własnego biznesu, przede wszystkim mówią o lokacie bankowej, znacznie rzadziej zaś o wydaniu pieniędzy na bieżące potrzeby. Jednocześnie w tej grupie skłonność do przeznaczenia pieniędzy na założenie prywatnej firmy jest największa i nieomal równa częstości wskazań wydatkowania otrzymanych pieniędzy na bieżące potrzeby.

Gdybyś miał(a) dużą sumę pieniędzy, to co byś z nią zrobił(a)?	Czy założenie w przyszłości własnego biznesu:		
	W ogóle nie wchodzi w grę	W zasadzie wchodzi w grę	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Włożył(a)bym na oprocentowane konto w banku	35	37	42
Wydał(a)bym na bieżące potrzeby swoje lub rodziny	36	22	30
Założył(a)bym prywatną firmę	2	21	7
Przeznaczył(a)bym na koszty studiów	16	11	13
Grał(a)bym na giełdzie	2	3	1
Wybrał(a)bym się zwiedzić świat	9	6	8

Dochody i wydatki uczącej się młodzieży

Najczęstszym (55%) źródłem dochodów uczącej się młodzieży są pieniądze nieregularnie otrzymywane od rodziców lub innych członków rodziny. Na drugim miejscu pod względem częstości znalazło się stałe miesięczne kieszonkowe, otrzymywane od rodziców lub innych członków rodziny (37%). Nieco ponad jedna trzecia (34%) badanych deklaruje, że pieniądze na swoje wydatki ma z własnej nieregularnej, dorywczej pracy. Porównując wyniki omawianego badania z wynikami statutowych badań prowadzonych przez CBOS od 1994 roku, można zauważyć, iż w okresie tym systematycznie wzrastał odsetek uczniów otrzymujących stałe kieszonkowe, malała natomiast grupa otrzymująca pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny nieregularnie.

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?				
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	1994	1996	1998	2003
	W procentach			
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	26	30	34	37
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	70	64	62	55
Dostaję stypendium w szkole	4	2	4	9
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	24	19	11	12
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	2	2	3	2
Pracuję nieregularnie, dorywczo	24	31	30	34
Mam inne źródła dochodów	12	13	11	13

Uczniów zapytano także o kwotę pieniędzy, którą mieli na swoje wydatki w listopadzie 2003 roku, a więc w miesiącu bezpośrednio poprzedzającym badanie. Nieliczne osoby (4%) stwierdziły, że w listopadzie nie dysponowały żadnymi pieniędzmi na własne potrzeby, tyle samo (4%) badanych nie potrafiło określić kwoty, którą dysponowały. Średnia suma, którą dysponowali pozostali ankietowani wynosiła 274,51 złotych. Najczęściej (15%) badani uczniowie dysponowali kwotą 100 złotych (wartość modalna) a suma, którą dysponowała połowa z nich nie przekroczyła 120 złotych (mediana).

Kwoty, które uczniowie mieli do dyspozycji na własne potrzeby w listopadzie 2003 roku są bardzo zróżnicowane (od 2 do 8000 złotych). Analizy statystyczne wykazały istotne zróżnicowanie tych kwot w zależności od typu szkoły, płci, wielkości miejscowości, w której mieszkają uczniowie i warunków materialnych ich rodzin, a także w zależności od tego czy uczniowie podejmują jakieś prace zarobkowe czy też nie.

Uczniowie, którzy deklarowali, że podejmowali jakieś prace zarobkowe dysponowali w listopadzie nieco większymi kwotami pieniędzy niż ich niepracujący rówieśnicy.

Ile pieniędzy miała(a)ś na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)			
Podejmuje prace zarobkowe:	Średnia	Mediana	Modalna
	W złotych		
Nie	235,22	100,00	100
Tak	290,64	150,00	100

Więszymi kwotami dysponowali na ogół chłopcy niż dziewczęta. Pewien wpływ na taki wynik ma zapewne zjawisko pracy zarobkowej, które jest znacznie częstsze wśród chłopców niż wśród dziewcząt. Analizy pokazują jednak, że znaczące różnice w rozporządzalnych kwotach pomiędzy chłopcami i dziewczętami utrzymują się zarówno w grupie uczniów dorabiających, jak i nie podejmujących pracy zarobkowej. Tak więc prawdopodobnie za dużym płciowym zróżnicowaniem kwot, które mają na swoje potrzeby uczniowie, stoi uwarunkowanie kulturowe, które z jednej strony skłania rodziców do dawania większego kieszonkowego chłopcom a z drugiej - pracodawców do wypłacania im większych wynagrodzeń.

Ile pieniędzy miała(a)ś na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)			
Płeć:	Średnia	Mediana	Modalna
	W złotych		
Mężczyzna	345,31	150,00	100
Kobieta	175,19	100,00	100

Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)				
		Średnia	Mediana	Modalna
		W złotych		
Pracuje zarobkowo	Mężczyzna	349,95	150,00	100
	Kobieta	182,45	100,00	100

Ile pieniędzy miałe(a)s na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)				
		Średnia	Mediana	Modalna
		W złotych		
Nie pracuje zarobkowo	Mężczyzna	328,41	120,00	100
	Kobieta	164,16	100,00	100

Na tle pozostałych uczniów wysokością kwot posiadanych w listopadzie 2003 roku na własne potrzeby wyróżniają się uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących. Nie jest to zaskakujące, gdyż do tego typu szkół uczęszcza na ogół młodzież z zamożniejszych rodzin.

Ile pieniędzy miałe(a)s na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)			
Typ szkoły:	Średnia	Mediana	Modalna
	W złotych		
Publiczne liceum ogólnokształcące	241,68	120,00	100
Technikum	241,72	100,00	100
Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	236,98	100,00	100
Zasadnicza szkoła zawodowa	293,05	110,50	100
Prywatne liceum ogólnokształcące	573,53	250,00	500

Kwota, którą dysponowali badani uczniowie w miesiącu poprzedzającym badanie jest zróżnicowana w zależności od warunków materialnych ich gospodarstwa domowego. Wysokością kwot szczególnie wyróżniają się uczniowie, którzy oceniają sytuację materialną swojej rodziny jako bardzo dobrą.

Ile pieniędzy miała(a)ś na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)			
Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?	Średnia	Mediana	Modalna
	W złotych		
Bardzo złe	278,30	100,00	50 ³
Raczej złe	172,26	100,00	50
Średnie, przeciętne	226,59	100,00	100
Raczej dobre	289,59	170,00	100
Bardzo dobre	706,44	300,00	500

Wpływ wielkości miejscowości na wielkość kwot, którymi dysponowali uczniowie nie jest bardzo duży, łatwo jednak zauważyć, iż *in plus* w tej kwestii wyróżniają się mieszkańcy największych miast a *in minus* mieszkańcy wsi.

Ile pieniędzy miała(a)ś na swoje wydatki w listopadzie tego roku? (podaj kwotę)			
Wielkość miejscowości, w której mieszkają:	Średnia	Mediana	Modalna
	W złotych		
Wieś	219,93	100,00	100
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	339,23	150,00	100
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	271,18	150,00	100
Miasto od 101 tys. do 500 tys. mieszkańców	258,48	100,00	100
Miasto 501 tys. mieszkańców i więcej	384,52	150,00	100

Młodzi ludzie przeznaczają swoje pieniądze na bardzo różnorodne cele. Podobnie jak w statutowych badaniach realizowanych przez CBOS, młodzi ludzie zdecydowanie najczęściej deklarują, iż ze swoich funduszy kupują odzież. Potrzeby te pokrywa połowa ankietowanych. Nieco ponad jedna piąta (21%) badanych za swoje pieniądze kupuje

³ Występuje wiele modalnych. Pokazano wartość najniższą.

kosmetyki, środki higieny osobistej i płaci za usługi fryzjerskie, a nieomal tyle samo (19%) pokrywa koszty związane z używaniem telefonu. Wszystkie odpowiedzi badanych na omawiane pytanie prezentuje poniższa tabela.

Jakie są Twoje wydatki: co opłacasz i co kupujesz za swoje pieniądze?	
	Odsetki odpowiedzi
Ubrania, bielizna, obuwie	50
Kosmetyki, środki higieny osobistej, fryzjer	21
Telefon komórkowy, rachunki za telefon	19
Życie towarzyskie, rozrywki, imprezy (ogólnie), prywatki, kawiarnie, puby, bilard, dyskoteki, zabawy, urodziny	17
Papierosy	11
Jedzenie, posiłki	10
Alkohol	9
Własne potrzeby, rzeczy osobiste, niezbędne rzeczy	8
Potrzeby szkolne (opłata za szkołę, składki, przybory szkolne, podręczniki)	8
Słodycze, napoje bezalkoholowe np. cola	7
Komunikacja, bilety, taksówki	6
Książki inne niż podręczniki	6
Kasety magnetofonowe, video, płyty CD	6
Samochód, motocykl (opłaty, części, paliwo)	6
Komputer (części, oprogramowanie, gry, opłaty za korzystanie z internetu)	6
Prezenty	4
Drobne wydatki - ogólnikowo	3
Kino, teatr, koncerty, wystawy	3
Gazety, czasopisma	3

Jakie są Twoje wydatki: co opłacasz i co kupujesz za swoje pieniądze?	
	Odsetki odpowiedzi
Kursy, korepetycje, prywatne lekcje, praca domowa	2
"Na dziewczyny" – kwiaty prezenty dla dziewczyny	2
Sprzęt audiowizualny, TV	2
Sport – opłaty za klub, treningi, wydatki na sprzęt sportowy, „na mecze”	2
Przyjemności – ogólnie, też szczegółowe, spoza wyróżnionych kategorii	2
Narkotyki	1
Inne, związane z zainteresowaniami, hobby	1
Wyjazdy, wypady, podróże, wakacje	1
Pomoc finansowa rodzinie	1
Opłaty za dom, mieszkanie, internat, stacja	1
Inne	3
Nic nie wydaję, nic nie kupuję, oszczędzam, zbieram, np. na studia	2
Trudno powiedzieć	1

Ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży

Pozycja społeczna rodziców i ocena warunków materialnych własnych rodzin

Największy odsetek (48%) młodzieży ocenia, że ich rodzice zajmują średnią pozycję w hierarchii społecznej. Jedna trzecia (33%) badanych ocenia społeczną swoich rodziców jako wysoką, a 19% jako niską.

Odsetek badanych oceniających pozycję swoich rodziców, rodziny jako średnią pozostaje stabilny od 1996 roku, natomiast w roku 1998 zwiększyła się grupa określająca pozycję społeczną swojej rodziny jako wysoką a zmniejszyła grupa identyfikująca położenie swojej rodziny z dołem hierarchii społecznej. Badanie zrealizowane dla KBPN w 2003

pokazuje, że subiektywna struktura społeczna stworzona w oparciu o identyfikację respondentów jest obecnie taka sama jak w 1998 roku.

Niektóre grupy zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, a inne niższe pozycje. W którym miejscu umieścił(a)byś swoich rodziców, swoją rodzinę?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1996	1998	2003
	W procentach		
Wysoka	3	6	6
Raczej wysoka	18	28	27
Średnia	48	47	48
Raczej niska	25	17	17
Niska	6	2	2

Na postrzeganie przez młodzież pozycji społecznej własnej rodziny wpływ ma wykształcenie rodziców. Ponad połowa młodzieży pochodząca z rodzin, w których choć jedno z rodziców ma wyższe wykształcenie, przypisuje swojej rodzinie macierzystej wysoką pozycję w hierarchii społecznej. Jednocześnie niski poziom wykształcenia rodziców (a zwłaszcza ojca) wiąże się ze skłonnością do określania pozycji społecznej rodziny mianem niskiej.

Innym czynnikiem, wyraźnie różnicującym oceny pozycji społecznej rodziców, rodziny, są opinie o warunkach materialnych własnej rodziny. Zdecydowana większość (70%) uczniów oceniających bardzo dobrze warunki materialne swojej rodziny zalicza swą rodzinę do wyższych warstw hierarchii społecznej, tak samo robi 50% uczniów oceniających warunki materialne jako raczej dobre, natomiast uczniowie źle oceniający warunki materialne swojej rodziny najczęściej skłonni są przypisywać jej niską pozycję społeczną.

Niektóre grupy zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, a inne niższe pozycje. W którym miejscu umieścił(a)byś swoich rodziców, swoją rodzinę?	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?				
	Bardzo złe	Raczej złe	Średnie, przeciętne	Raczej dobre	Bardzo dobre
	W procentach				
Wysoka	4	1	2	7	28
Raczej wysoka	19	14	20	43	42
Średnia	32	37	60	42	21
Raczej niska	34	43	17	8	6
Niska	11	6	1	1	3

Na tle uczniów różnych typów szkół wysoką oceną pozycji społecznej swojej rodziny wyróżniają się uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących. Największy odsetek uczniów określających pozycję społeczną swojej rodziny mianem niskiej odnotowano natomiast w średnich i zasadniczych szkołach zawodowych.

Niektóre grupy zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, a inne niższe pozycje. W którym miejscu umieścił(a)byś swoich rodziców, swoją rodzinę?	Typ szkoły				
	Publiczne liceum ogólnokształcące	Technikum	Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	Zasadnicza szkoła zawodowa	Prywatne liceum ogólnokształcące
	W procentach				
Wysoka	4	2	4	10	18
Raczej wysoka	28	25	24	26	44
Średnia	50	50	52	45	27
Raczej niska	17	20	17	15	9
Niska	1	3	2	5	2

Od 1992 roku do roku 1998 systematycznie poprawiały się opinie młodych ludzi o warunkach materialnych ich rodzin. W roku 2003 tendencja ta uległa niewielkiemu odwróceniu. Nadal jednak największa liczba badanych (47%) ocenia warunki materialne swojej rodziny jako średnie, przeciętne a grupa oceniających je jako dobre jest większa (37%) niż oceniających je jako złe (16%).

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	Badania statutowe CBOS					Badanie KBPN
	IV 1990	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
Bardzo złe i raczej złe	14	35	21	18	12	16
Średnie, przeciętne	51	48	52	48	46	47
Raczej dobre	16	9	15	19	35	29
Bardzo dobre	17	8	12	16	6	8

Złe warunki materialne swoich rodzin częściej niż inni deklarują uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych. Najlepiej sytuowani są natomiast – w swoim odczuciu – uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących.

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	Typ szkoły				
	Publiczne liceum ogólnokształcące	Technikum	Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	Zasadnicza szkoła zawodowa	Prywatne liceum ogólnokształcące
	W procentach				
Bardzo złe	1	5	3	6	1
Raczej złe	12	14	11	13	5
Średnie, przeciętne	46	55	52	43	20

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	Typ szkoły				
	Publiczne liceum ogólnokształcące	Technikum	Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	Zasadnicza szkoła zawodowa	Prywatne liceum ogólnokształcące
	W procentach				
Raczej dobre	33	22	27	29	49
Bardzo dobre	8	3	6	9	25

Ocena warunków życiowych rodziny badanych uczniów jest także uzależniona od wykształcenia rodziców. Można powiedzieć, że uczniowie, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem, zdecydowanie częściej niż ci, których rodzice mają wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, oceniają kondycję materialną własnych rodzin jako dobrą.

Stan posiadania młodych ludzi

Dobrem posiadanym przez największą grupę badanych uczniów jest sprzęt audio (wieża, magnetofon, CD). Prawie trzy czwarte (72%) młodych ludzi jest wyposażonych w tego typu sprzęt a kolejne 19% nie ma go na własność, ale może z niego korzystać. Odsetek osób, które mają go na wyłączną własność lub tylko mają do niego dostęp nie zmienił się od 1996 roku.

Obecnie dobrem nieomal tak powszechnie posiadanym przez młodzież jak sprzęt grający jest rower górski (70% ma na własność, 11% korzysta, ale nie jest jego właścicielem). W ciągu pięciu lat dzielących statutowe badanie CBOS i omawiane w niniejszym raporcie badanie zrealizowane na zlecenie KBPN posiadanie roweru górskiego uległo zdecydowanemu upowszechnieniu wśród młodzieży.

Od roku 1996 systematycznemu upowszechnianiu podlegało także posiadanie przez młodzież na własność odbiornika telewizyjnego (w 2003 roku: 57%). Ponieważ skala posiadania przez młodzież telewizora w domu nie uległo zmianie w omawianym okresie, można wysnuć wniosek, iż coraz częściej w domach polskich nastolatków pojawia się kolejny telewizor do ich wyłącznej dyspozycji.

Czy Ty masz na własność lub korzystasz z posiadanego przez rodziców (opiekunów), rodzeństwo:	Mam na własność			Korzystam, ale nie mam na własność			Nie mam w domu		
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	1996	1998	2003	1996	1998	2003	1996	1998	2003
Sprzęt audio (wieża, magnetofon, CD) ⁴	76	71	72	19	21	19	6	8	9
Rower górski	-	55	70	-	14	11	-	31	19
Odbiornik telewizyjny	47	53	57	51	45	39	2	2	4
Komputer	21	24	52	10	13	18	69	63	30
Magnetowid, video	29	35	42	49	48	38	22	17	20
Telewizja satelitarna lub kablowa	21	28	34	32	34	36	47	38	30
Łyżworolki	6	15	29	4	7	6	90	78	65
Gitara lub inny instrument	30	29	22	12	10	8	58	61	70
Sprzęt narciarski	15	13	18	5	5	5	80	81	77
Samochód osobowy	10	14	12	50	54	57	40	32	31
Motor, skuter, motorynkę	16	12	10	12	9	10	72	79	80
Domek letniskowy	-	5	5	-	13	12	-	82	83

⁴ dla roku 1996 podano odsetki wskazań magnetofonu - sprzętu z tej kategorii produktów, który posiadała największa grupa badanych

Coraz więcej młodych ludzi posiada też komputery. Największy skok (o 28 punktów procentowych) w tej dziedzinie nastąpił pomiędzy rokiem 1998 a 2003. Obecnie tylko 30% badanych nie ma komputera w domu a 52% posiada go na własność (kolejne 18% nie posiada, ale korzysta w domu).

W omawianym okresie systematycznie zwiększał się też domowy dostęp młodych ludzi do telewizji satelitarnej lub kablowej. Nadal jednak 30% młodych ludzi nie ma w domu możliwości oglądania telewizyjnych kanałów dostępnych jedynie za pośrednictwem anteny satelitarnej lub kabla.

Wyniki omawianych badań pokazują też, że coraz więcej młodych ludzi jest wyposażonych w sprzęt sportowy (rowery, łyżworolki, sprzęt narciarski), telewizory, komputery i magnetowidy, coraz więcej z nich korzysta z samochodów osobowych. Na popularności straciły natomiast instrumenty muzyczne, i motory.

Posiadanie różnych dóbr, wymienionych w omawianym pytaniu, uzależnione jest od zasobności gospodarstwa domowego badanych – im badani lepiej oceniają warunki materialne swojej rodziny, tym bardziej prawdopodobne jest, iż posiadają wymienione dobra. Widoczny jest także związek pomiędzy poziomem wykształcenia rodziców a wyposażeniem młodzieży w różne sprzęty i urządzenia – im rodzice lepiej wykształceni tym większy jest stan posiadania dzieci.

Wyniki badania pokazują też różnice w stanie posiadania młodzieży wiejskiej i miejskiej. Za wyjątkiem samochodów osobowych i motorów, skuterów, motorynek wszystkie wymienione w pytaniu dobra częściej znajdują się w posiadaniu młodzieży mieszkającej w mieście niż na wsi. Jeżeli chodzi natomiast o typy szkół, do których uczęszczają badani, to najbardziej zasobni są uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących.

Wart zwrócenia uwagi jest także fakt, iż częściej właścicielami większości wymienionych w pytaniu dóbr są chłopcy niż dziewczęta. Dotyczy to przede wszystkim komputerów, rowerów górskich, sprzętu narciarskiego, samochodów osobowych i motorów. Dziewczęta za to częściej od chłopców deklarują korzystanie z różnych dóbr bez posiadania ich na własność. Można stąd domniemywać, iż rodzice nastolatków są bardziej skłonni wyposażać w niektóre dobra synów niż córki, ale z posiadanych przez chłopców sprzętów i urządzeń korzystają także ich siostry. Dziewczęta częściej niż chłopcy są natomiast posiadaczkami łyżworolek i instrumentów muzycznych.

Z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa informacyjnego niezwykle ważny jest dostęp do komputerów, a także zagranicznych mediów. W tym zakresie szczególnie upośledzona jest młodzież wiejska aż 41% z nich nie ma w domu dostępu do komputera a 47% nie ma możliwości oglądania kanałów telewizyjnych dostępnych wyłącznie za pośrednictwem anteny satelitarnej lub telewizji kablowej. Przepaść pomiędzy miastem i wsią jest w tej kwestii bardzo duża. Na tle pozostałych uczniów w komputery bardzo słabo są też wyposażeni uczniowie zasadniczych szkół zawodowych – tylko 35% ma komputer na własność, a 15% korzysta w domu, ale nie ma na własność.

Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków

Sytuacja rodzinna

Zdecydowana większość (82%) badanych uczniów mieszka z obojgiem rodziców. W rodzinach niepełnych - tylko z matką lub tylko z ojcem – wychowuje się 13% ankietowanych, przy czym zdecydowanie częstsza jest sytuacja zamieszkiwania z matką niż z ojcem. Najczęściej (20%) w rodzinach niepełnych wychowują się uczniowie zamieszkujący w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców.

Czy na stałe mieszkasz:	
	Badanie KBPM
	Grudzień 2003
	W procentach
Z obojgiem rodziców	82
Tylko z matką	12
Tylko z ojcem	1
Z kimś z dalszej rodziny (babcią, ciotką itp.)	2
Inna sytuacja	3

Oceny warunków materialnych rodziny wystawiane przez badanych uczniów pokazują, że rodziny niepełne są w przeciętnie gorszej sytuacji finansowej niż rodziny z obojgiem rodziców.

Zdecydowana większość badanej młodzieży mieszka stale ze swoimi rodzicami lub kimś z dalszej rodziny, nawet jeśli wymaga to dojazdów do szkoły w innej miejscowości. Jedynie 3% ankietowanych uczniów w trakcie roku szkolnego mieszka w internacie a 2% na stacji.

Stosunki z rodzicami i rodzeństwem

Zdecydowana większość badanych uczniów twierdzi, że stosunki z matką układają się dobrze (81%), w tym ponad połowa (51%) - że bardzo dobrze. Ocena relacji z ojcem jest nieco „chłodniejsza”: ponad trzy piąte uczniów (62%) ocenia je dobrze, w tym ponad jedna trzecia - bardzo dobrze (34%). Jedna piąta młodych ludzi (20%) deklaruje, że ich stosunki z ojcem układają się „różnie”, a 11% - że nie najlepiej. Podobne różnice ocen stosunków z matką i ojcem występowały także we wszystkich badaniach młodzieży realizowanych przez CBOS od 1992 roku. Stosunki z ojcem najgorzej oceniają uczniowie na stałe mieszkający wyłącznie z matką – aż 21% z nich twierdzi, że stosunki z ojcem układają się raczej nie najlepiej.

Jak układają się Twoje stosunki z matką?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS				Badanie KBPN
	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach				
Bardzo dobrze	41	35	36	47	51
Dość dobrze	39	43	39	37	30
Różnie bywa	16	17	20	13	13
Raczej nie najlepiej	2	3	3	2	3
Nie mam matki	2	2	2	2	2

Jak układają się Twoje stosunki z ojcem?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS				Badanie KBPN
	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach				
Bardzo dobrze	25	17	21	31	34
Dość dobrze	30	31	29	29	28
Różnie bywa	27	31	33	23	20
Raczej nie najlepiej	10	14	11	9	11
Nie mam ojca	8	7	6	8	7

W porównaniu z wynikami badania młodzieży zrealizowanego przez CBOS w 1998 roku oceny stosunków z rodzicami uległy niewielkiej poprawie, co wyraża się przede wszystkim w zwiększeniu się liczby ocen bardzo dobrych.

Od 1994 roku poprawiają się także systematycznie oceny stosunków między rodzeństwem. Ogólnie można stwierdzić, że obecnie - w porównaniu z rokiem 1998 - stosunki rodzinne młodzieży kończącej szkoły układają się lepiej.

Jak układają się Twoje stosunki z rodzeństwem?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
Bardzo dobrze	22	24	31	37
Dość dobrze	37	36	34	32
Różnie bywa	30	30	25	17
Raczej nie najlepiej	5	4	4	4
Nie mam rodzeństwa	6	6	6	10

Stosunki z nauczycielami i kolegami

Oceny stosunków z nauczycielami i kolegami od lat nie ulegają większym zmianom. Od lat też lepiej postrzegane są relacje z rówieśnikami niż z nauczycielami.

Jak układają się Twoje stosunki z nauczycielami?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
Bardzo dobrze	6	10	9	12
Dość dobrze	38	41	41	44
Różnie bywa	44	41	42	36
Raczej nie najlepiej	11	8	7	8

Jak układają się Twoje stosunki z kolegami?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	Badania statutowe CBOS				Badanie KBPN
	IV 1992	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach				
Bardzo dobrze	28	24	29	35	43
Dość dobrze	55	54	50	48	43
Różnie bywa	16	21	19	15	12
Raczej nie najlepiej	1	1	2	1	1

Stosunki z nauczycielami najlepiej oceniane są przez uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących (oceny pozytywne - 67%) a najgorzej przez uczniów zasadniczych szkół zawodowych (oceny pozytywne - 51%). Uczniowie liceów prywatnych lepiej od pozostałych

oceniają także stosunki z kolegami (oceny pozytywne - 91%). Najniższe oceny stosunkom z kolegami wystawiają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, jednak nawet w tym typie szkół zdecydowanie przeważają oceny pozytywne (82%).

Ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym

Ankietowanym uczniom szkół ponadpodstawowych – tak jak w badaniach statutowych przeprowadzonych przez CBOS w latach 1994 i 1996 – zadano pytanie o ucieczki z domu i próby samobójcze w środowisku rówieśniczym. Skala obydwu zjawisk jest obecnie podobna jak w wyżej wymienionych latach - 29% uczniów przyznało, że zna przynajmniej jedną lub dwie osoby, które uciekały z domu, a 23% zna przynajmniej jedną osobę, która popełniła lub usiłowała popełnić samobójstwo. Warto jednak zauważyć, iż w porównywanym okresie nieznacznie, ale systematycznie spada liczba osób stykających się w swoim środowisku rówieśniczym z uciezkami z domu.

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto uciekał z domu?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 2003
	W procentach		
Tak, kilka osób	7	8	9
Tak, jedna, dwie osoby	27	23	20
Nie, nikt	66	69	71

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto popełnił lub próbował popełnić samobójstwo?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 2003
	W procentach		
Tak, kilka osób	3	4	5
Tak, jedna, dwie osoby	20	19	17
Nie, nikt	77	77	77

Z ucieczkami z domu w środowisku rówieśniczym najczęściej stykają się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych a najrzadziej uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących.

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto uciekał z domu?	Typ szkoły, do której uczęszczasz:				
	Publiczne liceum ogólnokształcące	Technikum	Liceum zawodowe, techniczne lub profilowane	Zasadnicza szkoła zawodowa	Prywatne liceum ogólnokształcące
	W procentach				
Tak, kilka osób	5%	7%	11%	14%	8%
Tak, jedna, dwie osoby	19%	22%	20%	20%	21%
Nie, nikt	76%	70%	68%	66%	70%
Brak danych	0%	1%	0%	0%	1%

Znacząco częściej z próbami samobójczymi w środowisku rówieśniczym stykały się dziewczęta niż chłopcy. Płeć jest głównym czynnikiem różnicującym tego typu doświadczenia badanej młodzieży.

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto popełnił lub próbował popełnić samobójstwo?	Płeć:	
	Mężczyzna	Kobieta
	W procentach	
Tak, kilka osób	4	6
Tak, jedna, dwie osoby	14	22
Nie, nikt	81	72
Brak danych	1	0

Znaczący inni - rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy

Osobami, z którymi badani najchętniej spędzają czas wolny są rówieśnicy: przyjaciele (56%), chłopak lub dziewczyna (42%) oraz koledzy i koleżanki (34%). Również rówieśnicy są osobami, z którymi uczniowie najchętniej dyskutują, rozmawiają wolny: przyjaciele (56%), chłopak lub dziewczyna (29%) oraz koledzy i koleżanki (29%).

Osobą, na której uznaniu najbardziej zależy największej grupie badanych uczniów jest matka (50%). Jest ona też osobą, na którą zdecydowana większość (63%) badanych może liczyć w trudnych chwilach. Matkę wskazywano także najczęściej (21%) jako osobę, która ma największy wpływ na styl ubierania się respondentów.

W kontekście roli matki i rówieśników małą rolę w życiu badanych nastolatków odgrywają ojcowie. Co prawda po jednej trzeciej badanych stwierdziło, że ojciec jest osobą na której najbardziej im zależy (34%) lub, że ojciec jest osobą, na którą przede wszystkim mogą liczyć w trudnych chwilach (33%), jednak zaledwie 6% wskazało go jako osobę, z którą najchętniej spędza wolny czas a 7% jako osobę z którą najchętniej dyskutuje, rozmawia. Można więc powiedzieć, iż – w odczuciach badanej młodzieży - ojcowie nie sprawdzają się ani w roli autorytetu i wsparcia w potrzebie, ani w roli kumpla, towarzysza w czasie wolnym.

Warto zwrócić także uwagę na relatywnie małą rolę rodzeństwa w życiu badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Pomimo więzi pokrewieństwa i najprawdopodobniej częstego przebywania ze sobą rodzeństwo wydaje się być nie bardziej znaczące niż dalsi koledzy i koleżanki.

Opinie o rodzinie i rówieśnikach świadczą, że każda z tych grup odniesienia pełni w życiu młodzieży ważną, choć inną funkcję. Jest oczywiste, że kształtowanie systemu wartości, wzorów zachowań i stylu bycia młodego pokolenia podlega wpływom obu tych grup jednocześnie. Nie można mówić o dominacji oddziaływania domu czy rówieśników, ale jedynie o ich wzajemnym przenikaniu się i uzupełnianiu. W tym kontekście należy jednak pamiętać, iż oddziaływanie rodziny zostało w opinii młodzieży zredukowane przede wszystkim do relacji z matką.

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	17
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	34	33	30	27
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	31	20	21
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	50
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	63

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Ojciec			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	7	7	6	6

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Ojciec			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	12	12	12	12
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	10	6	7
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	36	38	31	34
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	38	34	33

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Rodzeństwo:			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	17	15	17
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	18	16	16	18
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	14	11	12
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	6	7	6	7
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	14	12	13	15

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciół(e)			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	56
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	43	45	47	56
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	27	14	15
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	28
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	32

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Mój chłopak, moja dziewczyna			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	41	43	42
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	26	28	26	29
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	28	15	15
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	30	30	29	29
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	23	23	25	27

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Koledzy			
	Badania statutowe CBOS			Badanie KBPN
	IV 1994	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	w procentach			
- z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	35	45	33	34
- z którymi najchętniej dyskutujesz, rozmawiasz	31	36	32	29
- które mają największy wpływ na to, jak się ubierasz	-	37	15	12
- na których uznaniu najbardziej ci zależy	15	15	12	12
- na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	5	6	5	5

Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży

W porównaniu z wynikami badania statutowego zrealizowanego przez CBOS w roku 1998 nie zmieniły się oczekiwania rodziców dotyczące kontynuacji nauki przez badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. Deklaracje, że rodzicom zależy, aby po ukończeniu szkoły uczyli się dalej najczęściej składają uczniowie liceów ogólnokształcących a najrzadziej uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Jednak nawet w przypadku zasadniczych szkół zawodowych aż 77% uczniów stwierdza, że rodzicom zależy na kontynuowaniu przez nich nauki.

Stabilne od 1996 roku są także opinie młodzieży o udziale rodziców w rozwiązywaniu ich codziennych problemów, jak i stawianych jej wymaganiach dotyczących współudziału i współodpowiedzialności w prowadzeniu gospodarstwa domowego. Częstość wskazań tych stwierdzeń jest podobna w różnych grupach społeczno-demograficznych.

W porównaniu z grudniem 1998 młodzież częściej deklaruje, że rodzice opłacali lub opłacają korepetycje, dodatkowe zajęcia, takie jak np. nauka języków obcych. Zdecydowanie najczęściej robią to rodzice legitymujący się wyższym wykształceniem. Uprzywilejowani pod tym względem są uczniowie liceów ogólnokształcących, z których trzy czwarte korzystało z

opłacanego przez rodziców douczania się. Najrzadziej natomiast inwestują w ten sposób w dzieci rodzice uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Istnieje też wprost proporcjonalna zależność między sytuacją materialną rodziny oraz wielkością miejscowości a częstością wskazań przez młodzież stwierdzenia, że rodzice opłacali lub opłacają korepetycje, dodatkowe zajęcia, takie jak np. nauka języków obcych.

Obecnie rodzice nieco częściej niż w 1998 roku zachęcają też badanych uczniów do podejmowania dorywczych prac zarobkowych, jednak zjawisko to dotyczy obecnie mniejszej grupy uczniów niż w 1996 roku. Najczęściej dotyczy to uczniów techników a najrzadziej liceów ogólnokształcących. Zachęcani przez rodziców do podejmowania prac zarobkowych częściej są chłopcy niż dziewczęta. Zjawisko to częstsze jest także wśród rodzin wiejskich niż miejskich oraz jest tym częstsze im gorsze są warunki materialne rodziny. Najrzadziej do dorabiania zachęcają swoje dzieci rodzice z wyższym wykształceniem.

Porównanie wyników omawianego badania KBPN z kolejnymi pomiarami realizowanymi przez CBOS w roku 1996 i 1998 ukazuje systematyczny spadek wskazań stwierdzenia mówiącego o przywiązywaniu przez rodziców wagi do aktywności kulturalnej młodych ludzi. Nacisk na uczestnictwo w kulturze kładą najczęściej rodzice z wyższym wykształceniem, częściej mieszkańcy miast niż wsi. Tego typu oczekiwania rodziców częściej formułowane są wobec dziewcząt niż chłopców. Jeżeli chodzi o zróżnicowania ze względu na typ szkoły, do której uczęszczają badani uczniowie, to stwierdzenie, że rodzice starają się rozwijać zainteresowania kulturalne - chcą, żeby dziecko chodziło do teatru, do kina, czytało dobre książki, zwiedzało najczęściej wskazywali uczniowie liceów ogólnokształcących a najrzadziej zasadniczych szkół zawodowych.

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie.	Wskazania respondentów według terminów badań		
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	Odsetki odpowiedzi twierdzących		
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88	88

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie.	Wskazania respondentów według terminów badań		
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	Odsetki odpowiedzi twierdzących		
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74	73
Rodzice interesują się moimi problemami	75	72	72
Rodzice opłacali lub opłacają korepetycje, dodatkowe zajęcia, takie jak np. nauka języków obcych	-	43	50
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52	47
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne - chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47	44
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38	42

Z deklaracji uczniów wynika, że obecnie rodzice przywiązują też nieco mniejszą wagę do praktyk religijnych, niż odnotowano w badaniach statutowych CBOS przeprowadzonych w roku 1996 i 1998. Wymaganie od dzieci chodzenia do kościoła dotyczy częściej rodzin wiejskich niż miejskich.

Tematy rozmów z rodzicami

Z deklaracji uczniów wynika, że - ogólnie rzecz biorąc - o jednych sprawach częściej rozmawiają oni z matką, o innych - częściej z ojcem, ale są też takie problemy, które nie są tematem rozmów z rodzicami.

Jak często rozmawiasz z ojcem:								
:	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
	w procentach ⁵							
- o polityce	8	10	23	21	30	27	31	35
- o szkole, nauce	22	22	38	35	24	25	9	11
- o planach na przyszłość	24	21	31	31	23	24	15	17
- o swoich problemach osobistych	6	5	14	16	30	29	42	42
- o seksie	3	3	8	8	18	18	63	64

Jak często rozmawiasz z matką:								
:	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003
	w procentach ⁶							
- o polityce	4	5	21	18	34	33	38	42
- o szkole, nauce	59	57	30	30	8	8	1	2
- o planach na przyszłość	45	43	37	37	13	13	4	5
- o swoich problemach osobistych	26	23	30	27	24	27	18	20
- o seksie	5	5	16	15	27	24	50	54

Tematem rozmów badanych uczniów z rodzicami najczęściej jest szkoła, nauka i plany na przyszłość. Najrzadziej tematem rozmów z rodzicami jest natomiast seks. W porównaniu z rokiem 1998, kiedy CBOS przeprowadził statutowe badanie na ten temat, odsetki wskazań respondentów zmieniły się nieznacznie.

⁵ Pominęto odpowiedzi „Nie ma ojca”

⁶ Pominęto odpowiedzi „Nie ma matki”

Częściej z obojgiem rodziców rozmawiają na ogół dziewczęta niż chłopcy. Wyjątkiem są tematy polityczne, które częściej są tematem rozmów z rodzicami chłopców niż dziewcząt. Tematy polityczne są przez chłopców częściej niż przez dziewczęta poruszane zarówno w rozmowach z matką jak i ojcem. W przypadku rozmów o seksie widać natomiast, że chłopcy częściej poruszają te tematy w rozmowach z ojcem a dziewczęta z matkami.

O szkole i nauce oraz planach na przyszłość znacznie częściej rozmawia się z matką niż ojcem. Matka jest też częstszą od ojca partnerką do rozmów o problemach osobistych badanej młodzieży oraz rozmów o seksie. Jedynie rozmowy na temat polityki częściej toczono z ojcem niż matką, jednak rozmowy na ten temat prowadzone są jedynie przez 65% badanych i to na ogół dość rzadko.

Ze względu na ponadprzeciętną częstość rozmów z dziećmi na tle pozostałych ojców wyróżniają się ojcowie legitymujący się wyższym wykształceniem.

Omawiane wyniki potwierdzają informacje uzyskane w pytaniu dotyczącym znaczących innych w życiu młodzieży - częstość rozmów z matką młodych ludzi kończących szkoły ponadgimnazjalne jest znacznie większa niż rozmów z ojcem. Nie można oczywiście wyrokować o jakości tych rozmów, jednak wydaje się, że wpływ matek na wychowanie młodego pokolenia jest znacznie większy niż ojców. Wyjątkiem są jedynie ojcowie najlepiej wykształceni, którzy pod względem częstotliwości rozmów z nastoletnimi dziećmi podobni są do matek.

Dom rodzinny a polityka

Pomimo faktu, że z ojcem o polityce zdarza się rozmawiać tylko 58% badanych, a z matką 56% respondentów, to tylko 7% stwierdziło, że rodzice nigdy nie komentują wydarzeń politycznych, natomiast rodzice połowy ankietowanych uczniów często komentują wydarzenia polityczne. Częstotliwość rozmów na tematy polityczne, komentowania zachodzących wydarzeń, w porównaniu z 1998 rokiem, nieco wzrosła.

Czy Twoi rodzice komentują zachodzące wydarzenia polityczne, rozmawiają na ich temat w domu czy też nie?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Często komentują wydarzenia polityczne	46	50
Rzadko komentują	46	43
Nigdy nie komentują wydarzeń politycznych	8	7

Na częstotliwość komentowania przez rodziców badanych uczniów wydarzeń politycznych ma wpływ przede wszystkim poziom ich wykształcenia – im jest on wyższy tym rodzice przejawiają większą skłonność do takich komentarzy. Wart zauważenia jest także fakt, iż najrzadziej z komentowaniem wydarzeń politycznych stykają się w domach rodzinnych uczniowie zasadniczych szkół zawodowych - 17% z nich twierdzi, iż rodzice nigdy nie komentują wydarzeń politycznych.

Poziom zainteresowania rodziców polityką, wyrażający się w częstotliwości komentowania wydarzeń politycznych, wpływa na zainteresowanie polityką deklarowane przez ich dzieci. Można zatem powiedzieć, że poziom zainteresowania wydarzeniami politycznymi kształtowany jest w jakimś zakresie w domu rodzinnym.

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Czy Twoi rodzice komentują zachodzące wydarzenia polityczne, rozmawiają na ich temat w domu czy też nie?		
	Często komentują wydarzenia polityczne	Rzadko komentują	Nigdy nie komentują wydarzeń politycznych
	W procentach		
Bardzo duże - uważnie śledzę prawie wszystko, co się dzieje	5	3	2
Duże - dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	17	5	5
Średnie - śledzę jedynie główne wydarzenia	43	38	15
Nikłe - często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	17	21	23
Żadne - praktycznie mnie to nie interesuje	15	31	52
Określił(a)bym to inaczej	2	1	2

Podobnie jak zrobił to CBOS w badaniu statutowym zrealizowanym w roku 1998, młodych ludzi biorących udział w mawianym badaniu zapytano, jak ich rodzice oceniają zmiany, które zachodzą w Polsce po 1989 roku., Ocena zmian ustrojowych w Polsce wystawiana przez rodziców badanych, odtworzona na podstawie opinii dzieci, uległa pogorszeniu w porównaniu do ocen odnotowanych w roku 1998.

Jak Twoi rodzice oceniają zmiany, które zachodzą w Polsce po 1989 r.?		
	Badanie statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Widzą w nich same złe strony	5	11
Widzą w nich więcej złego niż dobrego	21	29
Widzą w nich tyle samo złego, co dobrego	19	15
Widzą w nich więcej dobrego niż złego	21	14
Widzą w nich same dobre strony	2	2
Trudno powiedzieć	32	29

Wpływ na postrzeganie przez rodziców badanych uczniów zmian zachodzących w Polsce ma w dużym stopniu sytuacja materialna rodziny. Powodzenie materialne rodziny związane jest z bardziej pozytywnym stosunkiem do przemian, natomiast złe warunki materialne skłaniają rodziców do widzenia zmian ustrojowych w czarnych barwach.

Jak Twoi rodzice oceniają zmiany, które zachodzą w Polsce po 1989 r.?	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?				
	Bardzo złe	Raczej złe	Średnie, przeciętne	Raczej dobre	Bardzo dobre
	W procentach				
Widzą w nich same złe strony	38	12	9	9	11
Widzą w nich więcej złego niż dobrego	28	33	30	29	15
Widzą w nich tyle samo złego, co dobrego	6	18	17	14	9
Widzą w nich więcej dobrego niż złego	13	7	12	17	22
Widzą w nich same dobre strony	0	1	1	3	7

Jak Twoi rodzice oceniają zmiany, które zachodzą w Polsce po 1989 r.?	Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?				
	Bardzo złe	Raczej złe	Średnie, przeciętne	Raczej dobre	Bardzo dobre
	W procentach				
Trudno powiedzieć	15	28	31	28	36

Stosunek do przemian ustrojowych związany jest także z pozycją społeczną wyznaczaną przez wykształcenie – im wyższy jest poziom wykształcenia rodziców tym bardziej pozytywny jest ich stosunek do przemian. Negatywnym stosunkiem do zmian, które zachodzą w Polsce po 1989 roku wyróżniają się rodzice mieszkający na wsi, natomiast najbardziej pozytywny stosunek do tych zmian wykazują mieszkańcy miast powyżej 500 tys. mieszkańców.

Negatywne oceny przemian ustrojowych w Polsce najczęstsze są w rodzinach uczniów zasadniczych szkół zawodowych, natomiast rodzice uczniów liceów ogólnokształcących wyróżniają się poziomem akceptacji dla tych przemian.

Stosunek rodziców do zmian, które zachodzą w Polsce po 1989 roku, wpływa na postrzeganie przez ich dzieci kierunku zmian w kraju. Większość dzieci rodziców negatywnie oceniających przemiany ustrojowe ocenia, że - ogólnie rzecz biorąc - sytuacja w naszym kraju zmierza w złym kierunku. Jeżeli rodzice widzą w zachodzących zmianach więcej dobrego niż złego lub same dobre strony, to dzieci częściej twierdzą, że sytuacja w kraju zmierza w dobrym kierunku niż w złym.

A jak oceniasz, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Jak Twoi rodzice oceniają zmiany, które zachodzą w Polsce po 1989 r.?					
	Widzą w nich same złe strony	Widzą w nich więcej złego niż dobrego	Widzą w nich tyle samo złego, co dobrego	Widzą w nich więcej dobrego niż złego	Widzą w nich same dobre strony	Trudno powiedzieć
	w procentach					
W dobrym	15	15	16	44	44	20
W złym	71	65	59	37	36	44

A jak oceniasz, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Jak Twoi rodzice oceniają zmiany, które zachodzą w Polsce po 1989 r.?					
	Widzą w nich same złe strony	Widzą w nich więcej złego niż dobrego	Widzą w nich tyle samo złego, co dobrego	Widzą w nich więcej dobrego niż złego	Widzą w nich same dobre strony	Trudno powiedzieć
	w procentach					
Trudno powiedzieć	14	20	25	19	20	36

Większość badanej młodzieży nie orientuje się w preferencjach partyjnych swoich rodziców. Często też respondenci pisali, że nie ma partii, która odpowiadałaby ojcu lub matce. Najpopularniejszymi partiami wśród rodziców badanych były w grudniu 2003 roku - według relacji młodzieży - Sojusz Lewicy Demokratycznej, Platforma Obywatelska oraz Samoobrona, którą preferują jednak częściej ojcowie niż matki.

Która z partii najbardziej odpowiada Twoim rodzicom?	
OJCU	
	W procentach
Nie wiem	63
Nie ma takiej partii	21
SLD, Sojusz Lewicy Demokratycznej	4
PO, Platforma Obywatelska	3
Samoobrona	3
LPR, Liga Polskich Rodzin	1
PiS, Prawo i Sprawiedliwość	1
PSL, Polskie Stronnictwo Ludowe	1

Która z partii najbardziej odpowiada Twoim rodzicom?	
MATCE	
	W procentach
Nie wiem	66
Nie ma takiej partii	25
PO, Platforma Obywatelska	2
SLD, Sojusz Lewicy Demokratycznej	2
LPR, Liga Polskich Rodzin	1
PiS, Prawo i Sprawiedliwość	1
PSL, Polskie Stronnictwo Ludowe	1
Samoobrona	1

Analizy informacji uzyskanych od dzieci pokazują dość dużą homogeniczność preferencji partyjnych w ramach rodziny – na ogół matki i ojcowie preferują te same partie lub partie bardzo zbliżone programowo, ewentualnie oboje rodziców zgodnie odrzuca wszystkie partie. Podobne zjawisko występuje w przypadku preferencji partyjnych rodziców i dzieci.

Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia

Deklarowana przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów itp.

Podobnie jak w roku 1998, wśród młodzieży zdecydowanie przeważają osoby „niezrzeszone”. W stosunku do roku 1998 zwiększył się jednak nieco (o 6 punktów procentowych) odsetek młodych ludzi deklarujących przynależność do mniej lub bardziej sformalizowanych stowarzyszeń, organizacji czy klubów (obecnie 32%).

Zainteresowanie określonymi formami stowarzyszeń nie uległo zmianie na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Podobnie jak wcześniej, stosunkowo największym powodzeniem w środowiskach młodzieżowych cieszą się obecnie organizacje o charakterze sportowym – kluby, związki, stowarzyszenia sportowe oraz kluby kibica. Relatywnie duży odsetek

stanowią nadal badani deklarujący związki z Kościołem katolickim i organizacjami działającymi w jego ramach.

Do jakich stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych należysz?		
	Badania statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Nie należę do żadnego	74	68
Harcerstwo	2	1
Ochotnicze służby ratownicze	1	1
Kluby, związki, stow. sportowe	6	6
Kluby kibica	4	4
Organizacje i partie polityczne	1	1
Kościół katolicki	3	4
Stowarzyszenia, ruchy w Kościele rzymsko-kat.	2	3
Stowarzyszenia, ruchy rel. poza Kościołem, sekty	0	1
Fankluby muzyczne	3	2
Zespoły taneczne i muzyczne, chóry	1	1
Internauci, sympatycy gier komputerowych	0	1
Inne związane z rozwijaniem zainteresowań	1	2
Subkultury młodzieżowe	1	1
PCK, Honorowi Krwiodawcy, itp.	1	0
Inne organizacje	1	1

Inne odpowiedzi	0	1
Odpowiedzi lakoniczne	0	1
Trudno powiedzieć	1	1

Kontakt z sektami i alternatywnymi ruchami religijnymi

Odsetek młodzieży deklarującej osobisty kontakt z jakąś sektą religijną lub ruchem religijnym działającym poza strukturami uznanych Kościołów nie uległ zmianie w okresie ostatnich pięciu lat – kontakt taki deklaruje mniej więcej co szósty młody człowiek.

Czy zetknąłeś (zetknęłaś się) się osobiście z jakąś sektą religijną, ruchem religijnym działającym poza strukturami uznanych Kościołów?		
	Badania statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003 ⁷
	W procentach	
1 Tak	15	16
2 Nie	85	83

Czynnikiem najmocniej różnicującym deklaracje badanych jest wielkość miejscowości - tego rodzaj kontakty miały najczęściej osoby mieszkające w dużych miastach. Osobisty kontakt z sektą lub ruchem religijnym działającym poza strukturami uznanych Kościołów deklaruje co piąty młody człowiek mieszkający w mieście od 101 do 500 tys. mieszkańców (21%) i niemal co czwarty (24%) mieszkaniec miasta powyżej 500 tys. mieszkańców. Tego rodzaju kontakty nieco częściej deklarują chłopcy (19%) niż dziewczęta (12%) oraz – w porównaniu z innymi - osoby deklarujące się jako niewierzący (27%).

⁷ Brak danych = 1%

Alternatywnym ruchem religijnym, z którym młodzież miała najczęściej osobisty kontakt są Świadkowie Jehowy – podobnie jak przed pięcioma laty, z ruchem tym zetknął się co drugi młody człowiek w grupie deklarujących osobiste kontakty z jakąś sektą religijną lub ruchem religijnym działającym poza strukturami uznanych Kościołów. Nie uległa również zmianie popularność kontaktów z ruchem satanistycznym.

Deklaracje młodych ludzi, dotyczące kontaktów z innymi ruchami religijnymi czy „parareligijnymi” pozwalają przypuszczać, że wiele z tych organizacji ograniczyło swą aktywność wśród młodzieży lub – co równie prawdopodobne – kontakt z nimi stracił na atrakcyjności. Dotyczy to przede wszystkim ruchu Hare Kriszna (spadek odsetka deklaracji kontaktu z 25% do 12%) oraz sekt: Moona, Dzieci Słońca, Niebo, Dzieci Boże i Wolni Chrześcijanie, które pojawiły się wśród wskazań w 1998 roku, natomiast obecnie nie zostały wymienione przez żadną z badanych osób.

Być może natomiast w okresie ostatnich pięciu lat pojawiły się nowe, wcześniej nieznane sekty lub ruchy religijne, mające kontakt z młodzieżą – wskazuje na to wzrost o 4 punkty procentowe wskazań odpowiedzi „inne konkretne nazwy”.

Z jaką/jakimi sektą religijną, ruchem religijnym działającym poza strukturami uznanych Kościołów zetknąłeś (zetknęłaś) się?		
	Badania statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Świadkowie Jehowy	50	51
Hare Krysna	25	12
Sekta Moona	2	0
Dzieci Słońca	1	0
Niebo	1	0
Dzieci Boże	1	0
Wolni Chrześcijanie	2	0
Fundacja „Życie i misja”	1	0

Ruchy, grupy w Kościele katolickim	1	1
Inne wyznania chrześcijańskie	4	3
Inne religie	3	1
Sataniści	16	17
Inne konkretne nazwy	2	6
Z wieloma sektami	1	0
Inne odpowiedzi	3	2
Nie wiem, trudno powiedzieć	3	11

Wyznawane wartości i „orientacja życiowa” młodzieży

Które z każdej pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Ogólnie rzecz biorąc większości ludzi można ufać	8	7	9
Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	81	83	83
Trudno powiedzieć	10	9	8
W życiu liczą się przede wszystkim pieniądze	28	28	31
W życiu liczą się przede wszystkim ludzie i ich sprawy	48	49	50
Trudno powiedzieć	22	23	18

Jesteśmy pokoleniem z szansą na życie lepsze niż rodziców	54	68	56
Jesteśmy kolejnym "straconym pokoleniem"	16	11	21
Trudno powiedzieć	29	21	22
Sukces w życiu zależy od czynników, na które nie mam wpływu	10	13	17
Sukces w życiu zależy przede wszystkim ode mnie	74	75	71
Trudno powiedzieć	14	12	12
Każdy powinien dbać przede wszystkim o własne sprawy	-	11	14
Ludzie powinni sobie pomagać	-	81	78
Trudno powiedzieć	-	8	8
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	-	38	41
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć powinien szukać możliw. wspólnego działania z mającymi podobne probl.	-	45	43
Trudno powiedzieć	-	17	15
Warto starać się być lepszym od innych - w pracy, w nauce	-	64	67
Warto pracować tak jak wszyscy", nie wychylać się"	-	20	19
Trudno powiedzieć	-	16	13

W tabeli pominięto „braki danych”.

Młodzież roku 2003 orientuje się na podobne wartości, jak ich rówieśnicy w latach poprzednich – ogólnie rzecz biorąc, dominuje ostrożność w postępowaniu z ludźmi, poczucie

sprawowania kontroli nad własnym życiem, w cenie jest solidaryzm społeczny i dążenie do wybicia się ponad przeciętność.

W stosunku do lat poprzednich nastąpiły jednak pewne zmiany w postrzeganiu niektórych wartości – skala tych zmian jest relatywnie niewielka, lecz znaczący wydaje się fakt, iż występują konsekwentnie w kilku wymiarach.

W stosunku do lat ubiegłych wzrósł (o 3 punkty procentowe) odsetek osób, ceniących przede wszystkim wartości materialne.

Od 1998 roku zmniejszył się odsetek ceniących solidaryzm społeczny (o 3 punkty procentowe); więcej jest młodych ludzi stawiających na indywidualizm niż współdziałanie (o 3 punkty procentowe); w nieco większym stopniu ceniona jest ponadprzeciętność (o 3 punkty procentowe).

Konsekwentnie od 1996 roku wzrasta wśród młodzieży poczucie przedmiotowości – odsetek młodych ludzi uważających, że „sukces w życiu zależy od czynników, na które nie mam wpływu” zwiększył się w ciągu ostatnich siedmiu lat o 7 punktów procentowych.

Z największą zmianą mamy do czynienia w kontekście oceny perspektyw życiowych pokolenia młodzieży. Odsetek młodych osób dostrzegających pokoleniową szansę na życie lepsze niż życie rodziców, po znaczącym wzroście w 1998 roku, spadł obecnie niemal do poziomu z roku 1996 (obecnie o 12 punktów procentowych mniej niż w 1998 roku). Zmianie tej towarzyszy znaczący wzrost poczucia pokoleniowego braku perspektyw (o 10 punktów procentowych w stosunku do roku 1998).

Obraz, jaki wyłania się z tych zmian, nie napawa optymizmem. Wzrastająca wartość indywidualizmu, skupienia się na sobie, wydaje się bowiem wynikać nie tyle z racjonalnego wyboru (kalkulacji korzyści), co jest efektem poczucia alienacji, braku perspektyw i „pozostawienia samym sobie”.

Z tezą tą korespondują deklaracje badanych dotyczące – ogólnie rzecz biorąc – szczęścia w życiu. W stosunku do roku 1998 zmniejszył się odsetek osób deklarujących, że częściej im się w życiu udaje, więcej jest natomiast przekonanych, że im się nie udaje (w obu przypadkach o 3 punkty procentowe).

Jak myślisz, czy w życiu częściej Ci się udaje, czy nie udaje?
--

	Badania statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Częściej mi się udaje	75	72
Częściej mi się nie udaje	24	27
Trudno powiedzieć	1	1

Czynnikiem najsilniej różnicującym osobiste przekonanie o szczęściu w życiu jest ocena materialnych warunków życia rodziny - częstość deklaracji „częściej mi się w życiu udaje” jest wprost proporcjonalna do oceny materialnych warunków życia; w grupie młodych ludzi deklarujących warunki bardzo dobre aż 88% przekonanych jest, że częściej im się w życiu udaje, podczas gdy wśród deklarujących warunki bardzo złe odsetek ten wynosi tylko 49%.

Przekonanie o szczęściu w życiu („częściej mi się w życiu udaje”) częściej w porównaniu z innymi deklarują ponadto mieszkańcy miast średniej wielkości i największych (po 77%) oraz uczniowie liceów ogólnokształcących (72%) - zwłaszcza prywatnych (83%) i techników (74%).

Religijność młodzieży

Deklarowana religijność młodzieży uległa niewielkim zmianom na przestrzeni ostatnich 7 lat. Podobnie jak wcześniej, wśród badanych młodych ludzi dominują osoby uważające się za wierzące, a największą grupę stanowią deklarujący uczestnictwo w praktykach religijnych raz w tygodniu.

Czy bierzesz udział w takich praktykach religijnych jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996 ⁸	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Tak, kilka razy w tygodniu	7	6	7
Tak, raz w tygodniu	55	48	41
Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	--	10	12
Tak, kilka razy w roku	21	19	20
W ogóle w nich nie uczestniczę	16	16	19

W tabeli pominięto „braki danych”.

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Głęboko wierzącą	6	7	6
Wierzącą	74	73	72
Niezdecydowaną	14	15	14
Niewierzącą	5	5	7

W tabeli pominięto „braki danych”.

Deklaracje wiary pozostały na poziomie zbliżonym do lat ubiegłych. O zmianie mówić możemy natomiast w odniesieniu do deklarowanej częstości uczestniczenia w praktykach religijnych. Znacząco zmniejszył się odsetek deklarujących regularne uczestnictwo („raz w tygodniu” – o 7 punktów procentowych w stosunku do roku 1998, o 14

⁸ W badaniach realizowanych w 1996 roku kategoria pytania nie obejmowała kategorii 3 „tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu”.

punktów procentowych w stosunku do roku 1996), nieco więcej młodych ludzi deklaruje natomiast uczestnictwo okazjonalne lub brak uczestnictwa.

Wynik ten może być symptomem dystansowania się młodzieży od Kościoła instytucjonalnego, choć potwierdzenie tej tezy uzyskać można dopiero w kolejnych badaniach.

Czynnikiem najsilniej różnicującym zarówno deklaracje wiary, jak i udziału w praktykach religijnych jest miejsce zamieszkania.

W praktykach religijnych najczęściej uczestniczą młodzi ludzie mieszkający na wsi – 11% spośród nich deklaruje uczestnictwo kilka razy w tygodniu, 52% - raz w tygodniu. W największych miastach odsetki te wynoszą odpowiednio 6% i 29%. Wśród młodych mieszkańców wsi 10% deklaruje brak uczestnictwa w praktykach religijnych – odsetek tego typu deklaracji wzrasta wraz ze wzrostem liczby mieszkańców i w największych miastach osiąga 31%.

Deklaracje wiary są odwrotnie proporcjonalne do wielkości miejscowości – w przypadku wsi wiarę („głęboko wierzący” + „wierzący”) deklaruje 87% badanych, natomiast w największych miastach – 65%. Odsetki niewierzących młodych ludzi są zbliżone we wszystkich typach miejscowości wyodrębnionych ze względu na liczbę mieszkańców, różnice zaznaczają się natomiast wśród „niezdecydowanych” – odsetek deklarujących niezdecydowanie w kwestiach wiary jest tym wyższy, im większa miejscowość – wśród młodych zamieszkałych na wsi wynosi 10%, natomiast w największych miastach – 22%.

Deklaracje wiary i uczestnictwa w praktykach religijnych różnicuje również płeć: chłopcy częściej niż dziewczęta deklarują brak udziału w praktykach religijnych (odpowiednio 22% i 15%). Dziewczęta nieco częściej niż chłopcy deklarują wiarę – odsetek wierzących dziewcząt („głęboko wierząca” + „wierząca”) wynosi 82%, podczas gdy wśród chłopców – 76% (deklarujący się jako niewierzący – 9% chłopców, 4% dziewcząt).

Grupy odniesienia definiowane przez skalę ocen szkolnych

Podobnie jak w latach poprzednich, wśród badanej młodzieży dominują osoby identyfikujące się z grupami uczniów „przeciętnych” – trójkowymi i czwórkowymi. W stosunku do lat 1996 i 1998 wzrósł nieco jednak poziom identyfikacji z grupami skrajnymi – z grupą uczniów „dwójkowych” (o 2 punkty procentowe) i „piątkowych” (o 3 punkty procentowe).

Czy uważasz się za ucznia:			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Dwójkowego	3	3	5
Trójkowego	44	44	43
Czwórkowego	46	46	43
Piątkowego	6	6	8
Szóstkowego	1	1	1

Sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania młodzieży

Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych

Udział w zajęciach pozalekcyjnych organizowanych w szkole w bieżącym roku szkolnym deklaruje niemal co czwarty (23%) ankietowany młody człowiek. Zajęcia organizowane poza szkołą są bardziej popularne – korzysta z nich 35% młodzieży.

Czynnikami różnicującymi deklaracje udziału w zajęciach pozalekcyjnych są przede wszystkim miejsce zamieszkania i typ szkoły. Dotyczy to przede wszystkim zajęć organizowanych poza szkołą.

Udział w zajęciach pozalekcyjnych organizowanych w szkole rzadziej – ogólnie rzecz biorąc - deklarują młodzi mieszkańcy wsi niż miast. Odsetek wśród młodzieży wiejskiej wynosi w tym przypadku 19%, natomiast wśród młodzieży miejskiej (we wszystkich typach miast wyodrębnionych ze względu na liczbę mieszkańców) kształtuje się na poziomie 25 – 30%. Biorąc pod uwagę typ szkoły – uczestnikami zajęć pozalekcyjnych organizowanych w szkole są w największym stopniu uczniowie liceów zawodowych, natomiast w najmniejszym – uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (10%). Wśród uczniów pozostałych typów

szkół poziom deklaracji uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych w szkole oscyluje na poziomie 25%.

W odniesieniu do zajęć pozalekcyjnych organizowanych poza szkołą, odsetek deklaracji wzrasta wraz z wielkością miejscowości – udział w tego typu zajęciach deklaruje co czwarty młody człowiek mieszkający na wsi (26%), ale już więcej niż co drugi wśród mieszkających w największych miastach (53%). W zajęciach organizowanych poza szkołą najczęściej uczestniczą uczniowie liceów ogólnokształcących (publicznych – 48%, prywatnych – 51%), najrzadziej natomiast – uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (22%).

Ogólnie rzecz biorąc, popularność zajęć pozalekcyjnych wśród młodzieży wzrasta. W odniesieniu do wszystkich uwzględnionych w pytaniu typów zajęć zanotowany został wzrost deklaracji uczestnictwa (lub zamiaru uczestnictwa) w bieżącym roku szkolnym.

Deklaracje badanych dotyczące rodzaju podejmowanych zajęć pozalekcyjnych wskazują, że wzrasta przede wszystkim popularność nauki języków obcych (blisko trzykrotny wzrost deklaracji w porównaniu z rokiem 1996) i kursów komputerowych (ponad dwukrotny wzrost deklaracji w porównaniu z rokiem 1996).

W porównaniu z rokiem 1998 większy odsetek młodzieży deklaruje korzystanie z korepetycji i kursów przygotowujących do egzaminów na wyższe uczelnie.

Uczestnictwo w kursach na prawo jazdy wzrosło znacząco w 1998 (w stosunku do 1996) i w okresie ostatnich pięciu lat utrzymuje się na stałym poziomie.

Relatywnie stały jest jedynie odsetek młodych ludzi deklarujących uczestnictwo w zajęciach sportowych.

A w jakich zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą) uczestniczysz lub zamierzasz uczestniczyć jeszcze w tym roku szkolnym?			
	Odsetki wskazań na poszczególne kategorie		
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 19963	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Nauka języków obcych	13	28	35
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne	8	8	12
Zajęcia sportowe	34	36	38
Kursy komputerowe	9	16	21
Prawo jazdy	26	36	37
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	-	31	38
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	-	39	46
Inne	10	3	5

W 1996 pytanie nie dotyczyło zamiaru uczestnictwa oraz nie obejmowało kursów i korepetycji.

Deklarowana znajomość języków obcych

Intensyfikacja uczestnictwa młodzieży w kursach języków obcych przynosi efekty. Od 1996 roku stale i znacząco wzrasta odsetek deklarujących dobrą znajomość języka obcego – obecnie więcej niż co drugi młody człowiek deklaruje, że „zna jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z cudzoziemcem” (wzrost o 19 punktów procentowych w stosunku do 1996 roku).

Znajomość języka obcego deklarują najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących (publiczne – 75%, prywatne – 82%). Wśród uczniów pozostałych typów szkół odsetek deklaracji kształtuje się na poziomie 42 – 47%.

Czynnikiem różnicującym opinie badanych omawianej kwestii jest miejsce zamieszkania. Znajomość języka obcego najrzadziej w porównaniu z innymi deklarują młodzi mieszkańcy wsi (45%) i miast średniej wielkości (56%). W małych i dużych miastach odsetek deklaracji jest blisko 2/3 (odpowiednio 64% i 63%), natomiast w największych miastach znajomość języka obcego w stopniu umożliwiającym porozumienie się z cudzoziemcem deklaruje niemal 3/4 ankietowanych młodych ludzi (73%).

Znajomości języka obcego sprzyja wyższy poziom wykształcenia rodziców – zarówno matki, jak i ojca.

Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Tak	36	49	55
Nie	34	28	21
Trudno powiedzieć	30	23	23

Deklaracje badanych w grupie deklarujących znajomość języka obcego na poziomie umożliwiającym porozumienie z cudzoziemcem wskazują, że w okresie ostatnich siedmiu lat nastąpiło w tej dziedzinie (wśród młodzieży) swego rodzaju „przekonfigurowanie” – znajomość języka rosyjskiego została zastąpiona znajomością języka angielskiego. W grupie deklarujących znajomość jakiegoś języka obcego, deklaracje znajomości języka angielskiego wzrosły w stosunku do roku 1996 o 35 punktów procentowych, natomiast deklaracje znajomości języka rosyjskiego w tym samym okresie spadły o 35%.

Deklarowana znajomość pozostałych języków obcych utrzymuje się od siedmiu lat na zbliżonym poziomie.

Jaki język obcy znasz na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996 N=458	XII 1998 N=644	XII 2003 N=875
	W procentach		
Angielski	40	63	75
Niemiecki	28	26	25
Francuski	3	5	3
Włoski	1	1	3
Rosyjski	46	24	11
Inny	1	1	1

Deklarowane korzystanie z wybranych mediów

Zainteresowanie młodzieży serwisami informacyjnymi podawanymi przez media utrzymuje się od siedmiu lat na zbliżonym poziomie.

Największą popularnością cieszą się wciąż telewizyjne programy informacyjne. Codziennie lub prawie codziennie ogląda je co drugi ankietowany młody człowiek. Znaczący wzrost zainteresowania telewizyjnymi programami informacyjnymi zanotowany został pomiędzy 1996 a 1998 rokiem - obecnie pozostaje na tym samym poziomie.

Czynnikiem różnicującym oglądanie telewizyjnych programów informacyjnych jest przede wszystkim płeć: regularne ich oglądanie (codziennie lub prawie codziennie) częściej deklarują chłopcy (55%) niż dziewczęta (42%), natomiast okazjonalnie ogląda programy informacyjne 16% chłopców i 30% dziewcząt.

Programy informacyjne cieszą się największym zainteresowaniem wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących – regularnie ogląda je 65% spośród nich (najniższy poziom deklaracji regularnego oglądania zanotowano wśród uczniów ZSZ – 39%).

Jak często oglądasz PROGRAMY INFORMACYJNE W TV?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Codziennie lub prawie codziennie	42	50	50
Dwa-trzy razy w tygodniu	31	25	25
Okazjonalnie	24	23	22
Wcale	2	2	3

W tabeli pominięto „braki danych”

W okresie ostatnich siedmiu lat sukcesywnie wzrasta odsetek regularnych słuchaczy wiadomości radiowych – obecnie dwie piąte ankietowanych młodych ludzi deklaruje codzienne lub prawie codzienne słuchanie serwisów informacyjnych w radiu.

Wiadomości radiowe cieszą się nieco większym zainteresowaniem dziewcząt niż chłopców – regularnie (codziennie lub prawie codziennie) słucha ich 47% dziewcząt i 35% chłopców. Regularne słuchanie wiadomości radiowych najczęściej w porównaniu z innymi deklarują uczniowie liceów ogólnokształcących – zarówno publicznych (43%) jak i prywatnych (47%).

Jak często słuchasz WIADOMOŚCI W RADIU?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Codziennie lub prawie codziennie	28	36	40
Dwa-trzy razy w tygodniu	22	17	19
Okazjonalnie	37	36	31

Jak często słuchasz WIADOMOŚCI W RADIU?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Wcale	12	10	10

W tabeli pominięto „braki danych”

Zdecydowanie mniejszą popularnością niż telewizyjne i radiowe serwisy informacyjne cieszą się wśród młodzieży gazety codzienne. Regularnie – codziennie lub prawie codziennie – czytuje je, podobnie jak w latach poprzednich, mniej więcej co ósmy ankietowany. W stosunku do roku 1998 zmniejszył się jednak nieco (do poziomu z roku 1996) odsetek deklarujących zupełny brak kontaktu z gazetami codziennymi.

Gazety codzienne nieco częściej czytają regularnie (codziennie lub prawie codziennie) chłopcy (15%) niż dziewczęta (10%). Biorąc pod uwagę typ szkoły – regularnymi czytelnikami gazet codziennych są częściej w porównaniu z innymi uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących (23%). Brak kontaktu z tego rodzaju prasą najczęściej deklarują uczniowie zasadniczych szkół zawodowych – co czwarty spośród nich w ogóle nie czyta gazet codziennych.

Jak często czytasz GAZETĘ CODZIENNĄ?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Codziennie lub prawie codziennie	14	13	13
Dwa-trzy razy w tygodniu	27	21	25
Okazjonalnie	42	43	45

Jak często czytasz GAZETĘ CODZIENNĄ?			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Wcale	16	22	16

W tabeli pominięto „braki danych”

Bardziej popularne niż gazety codzienne są wśród młodzieży tygodniki społeczno-polityczne – czyta je obecnie co trzeci młody człowiek i zainteresowanie tego typu prasą wzrosło na przestrzeni ostatnich pięciu lat (o 7 punktów procentowych w stosunku do roku 1998).

Czytanie tygodników społeczno – politycznych nieco częściej deklarują chłopcy (35%) niż dziewczęta (28%). Biorąc pod uwagę typ szkoły, czytelnikami tygodników społeczno – politycznych są przede wszystkim uczniowie liceów ogólnokształcących, zwłaszcza prywatnych (publiczne – 43%, prywatne – 58%), natomiast najmniej czytelników rekrutuje się spośród uczniów ZSZ (16%).

Deklaracje czytania tygodników społeczno-politycznych częstsze są wśród młodzieży miejskiej niż wiejskiej – na wsi odsetek deklaracji wynosi 28%, natomiast w miastach kształtuje się na poziomie 35 – 37%.

Czy czytasz TYGODNIKI SPOŁECZNO-POLITYCZNE?		
	Badania statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Tak	26	33
Nie	74	66

W tabeli pominięto „braki danych”

Największym zainteresowaniem młodzieży cieszą się wciąż magazyny ilustrowane – może to wskazywać, że młodzi ludzie poszukują w prasie raczej rozrywki niż informacji. Czytanie magazynów ilustrowanych deklaruje obecnie trzy czwarte badanych. W stosunku do roku 1998 nastąpił niewielki spadek zainteresowania tego typu prasą.

Magazyny ilustrowane czytają nieco częściej dziewczęta (79%) niż chłopcy (71%); odsetek czytelników tego typu prasy najwyższy jest wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących (84%), najniższy natomiast – wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (61%).

Czynnikami różnicującym poziom deklaracji czytania magazynów ilustrowanych jest ocena materialnych warunków życia rodziny – wśród określających te warunki jako bardzo złe odsetek zdeklarowanych czytelników magazynów ilustrowanych jest niższy niż w pozostałych grupach i wynosi 55% (w pozostałych grupach wyodrębnionych ze względu na ocenę sytuacji materialnej rodziny poziom deklaracji jest zbliżony – oscyluje wokół 75 – 76%).

Czy czytasz MAGAZYNY ILUSTROWANE?		
	Badania statutowe CBOS	Badanie KBPN
	XII 1998	XII 2003
	W procentach	
Tak	78	75
Nie	22	25

Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych

Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych badane były – podobnie jak w latach poprzednich – w trzech, niejako „stopniowalnych”, aspektach:

- akceptacji seksu przedmałżeńskiego (małżeństwo jako cezura pozwalająca na rozpoczęcie pożycia seksualnego)
- akceptacji seksu jako wyrazu uczucia poza instytucją małżeństwa

- akceptacji przelotnych związków seksualnych (seks jako źródło przyjemnych doznań bez zobowiązań)

„Pierwsze kontakty seksualne młodzi ludzie powinni mieć dopiero po zawarciu małżeństwa”			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Zgadzam się	23	17	15
Nie zgadzam się	54	65	69
Trudno powiedzieć	23	18	16

„To zupełnie normalne, że kochający się ludzie utrzymują ze sobą kontakty seksualne, ślub nie jest do tego konieczny”			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Zgadzam się	64	73	74
Nie zgadzam się	21	16	16
Trudno powiedzieć	15	11	10

„Seks nie wymaga ani miłości ani małżeństwa, nawet przelotny związek może dostarczyć przyjemnych, pięknych przeżyć”			
	Badania statutowe CBOS		Badanie KBPN
	IV 1996	XII 1998	XII 2003
	W procentach		
Zgadzam się	33	39	42
Nie zgadzam się	47	46	43
Trudno powiedzieć	20	15	15

Opinie młodych ludzi na temat kontaktów seksualnych wskazują na stały wzrost akceptacji „wolnego seksu” w środowisku młodzieży. Na przestrzeni ostatnich siedmiu lat zwiększyły się odsetki zwolenników utrzymywania kontaktów seksualnych przez osoby kochające się (bez ślubu) i odsetki zwolenników przelotnych związków seksualnych jako źródła przyjemnych doznań. Jednocześnie zmniejsza się stale odsetek młodych ludzi wyznających pogląd, że pierwsze kontakty seksualne młodzi ludzie powinni mieć dopiero po zawarciu małżeństwa.

Rozluźnienie norm dotyczących sfery seksualnej w środowisku młodzieży nie nastąpiło jednak w ostatnim okresie, lecz wcześniej – pomiędzy rokiem 1996 a 1998. Wskazują na to różnice w odsetkach odpowiedzi – ze swego rodzaju „skokiem” mamy do czynienia pomiędzy deklaracjami badanych w roku 1996 i 1998, natomiast dane uzyskane obecnie różnią się stosunkowo niewiele od danych z roku 1998.

Z relatywnie największą zmianą mamy do czynienia w odniesieniu do kwestii małżeństwa jako instytucji „dającej moralne przyzwolenie” na rozpoczęcie życia seksualnego. Na przestrzeni ostatnich siedmiu lat o 15 punktów procentowych wzrósł odsetek młodych ludzi nie akceptujących opinii, że pierwsze kontakty seksualne młodzi ludzie powinni mieć dopiero po zawarciu małżeństwa (akceptacja spadła w tym okresie o 8 punktów procentowych).

Akceptacja kontaktów seksualnych osób kochających się, choć nie pozostających w sformalizowanym związku jest wśród młodych ludzi poglądem powszechnym – wyraża ją obecnie niemal 40% badanych. Z najniższym poziomem akceptacji mamy natomiast do czynienia

w odniesieniu do przelotnych kontaktów seksualnych, podejmowanych w oderwaniu od miłości i małżeństwa. Jako źródło przyjemnych doznań akceptuje obecnie tego typu kontakty nieco ponad 2/5 badanych, niemal tyle samo młodych ludzi wyraża brak akceptacji (w latach poprzednich przeważał sprzeciw).

Czynnikami w największym stopniu modyfikującymi normy dotyczące podejmowania współżycia seksualnego są płeć, miejsce zamieszkania i deklarowana wiara. Ogólnie rzecz biorąc, bardziej restrykcyjne w podejściu do kontaktów seksualnych są dziewczęta, młodzież wiejska i osoby deklarujące się jako wierzące (zwłaszcza „głęboko wierzące”). Natomiast chłopcy, młodzież mieszkająca w miastach (zwłaszcza dużych) i osoby niezdecydowane w kwestiach wiary lub niewierzące częściej w porównaniu z innymi akceptują różne formy swobody seksualnej.

Warto podkreślić, że o ile w przypadku kwestii kontaktów seksualnych przed ślubem i traktowania kontaktów seksualnych osób kochających się jako normy poziom akceptacji związany jest w największym stopniu z deklaracjami wiary, o tyle opinie na temat przelotnych kontaktów seksualnych różnicowane są przede wszystkim przez płeć. Tego rodzaju kontakty akceptuje ponad dwukrotnie więcej chłopców niż dziewcząt (odpowiednio 54% i 24%). Odmienne stanowisko w kwestii przelotnych kontaktów seksualnych może wynikać z odmiennej oceny społecznej (stereotypu) tego rodzaju zachowań w odniesieniu do kobiet i mężczyzn – pozytywnej w stosunku do mężczyzn („zdobywca”) i negatywnej w odniesieniu do kobiet („łatwa”).